

CARDS Projekat
**REFORMA TRŽIŠTA RADA
I RAZVOJ RADNE SNAGE**
06MON01 08 001

Izgradnja preduzetničke kompetencije
PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE
osnovnih i srednjih škola

Podgorica, april 2008. godine

An EU-funded project
managed by the
European Agency
for Reconstruction

A Project implemented
by WYG International

CARDS Projekat
Reforma tržišta rada i razvoj radne snage
Ugovor br. 06MON01 08 001

Izgradnja preduzetničke kompetencije

PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE
osnovnih i srednjih škola

Podgorica, april 2008. godine

Sadržaj

Predgovor	4
1. Uvod	5
Cjeloživotno učenje i ključne kompetencije	5
Preduzetništvo kao ključna kompetencija	7
Promjene u nastavničkom radu	7
Cilj i struktura priručnika 'Izgradnja preduzetničke kompetencije'	9
2. Opšte pedagoško – didaktičke napomene i uputstva za sprovođenje preduzetničkog učenja kao horizontalnog elementa u nastavi	10
2.1 PREDUZETNIČKO UČENJE – OSNOVNI KONCEPT I KARAKTERISTIKE ZA RAZLIČITE NIVOE OBRAZOVANJA	11
2.2 PREDNOSTI PREDUZETNIČKOG UČENJA – CILJEVI I ISHODI	13
2.3 KLJUČNI SEGMENTI PREDUZETNIČKOG UČENJA.....	15
2.3.1 Učenje usmjereno na učenika	16
2.3.2 Profesionalna orijentacija i savjetovanje o karijeri.....	17
2.3.3 Saradnja škola – preduzeće i šire, saradnja sa lokalnom zajednicom	18
2.4 KAKO BITI PREDUZETNIČKI NASTAVNIK.....	21
2.5 ŠTA ŠKOLA TREBA DA PREPOZNA I UČINI DA BI BILA POGODNA ZA UČENJE O PREDUZETNIŠTVU	22
2.6 EVALUACIJA PREDUZETNIČKOG UČENJA.....	22
2.6.1 Primjeri alata za evaluaciju preduzetničkog učenja.....	24
2.7 PRIMJERI SPROVOĐENJA PREDUZETNIČKOG UČENJA NA NIVOU PREDMETNOG PROGRAMA.....	27
3. Praktični primjeri – nastavne aktivnosti za različite uzraste učenika	30
3.1 STRUKTURA NASTAVNIH AKTIVNOSTI.....	30
DOBRA I USLUGE	32
NOVOGODIŠNJE ČESTITKE	35
RAZMJENA – TRGOVINA – NOVAC.....	37
PROIZVOĐAČI I POTROŠAČI.....	41
ISTRAŽIVANJE EKONOMSKOG OKRUŽENJA	46
MALI BAŠTOVANI	50
PONUDA I TRAŽNJA	54
MUZEJ NARODNIH RUKOTVORINA	59
RESURSI	62
SLATKA FABRIKA.....	66

REZIME BIOGRAFSKIH PODATAKA - CV	71
SKOK U DALJ.....	73
DOSTIGNUĆA ŽENA U BIZNISU	75
ŠTA BI BILO, DA JE BILO	77
BUDŽETIRANJE FINANSIJSKIH RESURSA.....	79
OD IDEJE DO REALIZACIJE	83
GLOBALNI BIZNIS	86
POSLOVNI REGISTAR	88
ŽIVOTNI STANDARD I POTROŠAČKA KORPA	91
ZANIMANJA.....	96
BIZNIS IDEJA I BIZNIS PLAN	99
DAN ZDRAVLJA.....	102
ENGLESKI DORUČAK	106
RADIO EMISIJA.....	109

Predgovor

Razdoblje globalizacije i razvoj društva koje počiva na znanju, traži od pojedinca veliko ulaganje u sopstveni razvoj. Obrazovanje se ne može zadovoljiti samo prenošenjem znanja, već je potrebno osposobiti pojedinca - dijete i mladog čovjeka, za život i rad u novim uslovima, odnosno za razvoj novih kompetencija. Sistem obrazovanja i vaspitanja je potrebno prilagoditi potrebama društva zasnovanom na znanju i potrebama unaprijeđenog nivoa i kvaliteta zapošljavanja. Jedna od glavnih komponenti ovakvog pristupa je promocija novih bazičnih vještina.

Pristup informacijama, brze promjene u svijetu rada i povećanje raznolikosti društava, zahtjeva od svih ljudi da imaju različite kompetencije i da budu aktivni, uključeni, sposobni da se prilagode i da uče kontinuirano.

Razvoj crnogorskog društva podstiče tražnju za ključnim kompetencijama u ličnoj, javnoj i profesionalnoj sferi. Načini na koje ljudi pristupaju informacijama i uslugama se mijenjaju, kao što se mijenja struktura i izgled društava. Kao rezultat toga znanja, vještine i stavovi koji su svima neophodni se mijenjaju. Rastuća internacionalizacija ekonomije, njene brze i česte promjene, utiču na svijet rada - uvođenje novih tehnologija i pristupa u organizaciji kompanija zahtjeva od obrazovnih sistema da prate i da se stalno prilagođavaju novim zahtjevima, da pripremaju mlade ljude da se suoče sa izazovima.

Preduzetništvo je ključni pokretač inovacija, konkurentnosti i rasta i jedna od osam ključnih kompetencija¹. Preduzetničko učenje ljudima pruža mogućnost da se razvijaju i primjenjuju svoju kreativnost u raznovrsnim ekonomskim i socijalnim kontekstima. Od preduzetnički orijentisanih ljudi potiču ideje za stvaranje bogatstva, neophodne za ekonomski rast, i oni ih mogu sprovoditi u djelo. Oni takođe mogu značajno doprinijeti razvoju prvoklasnih javnih usluga i stvaranju uspješnog sektora socijalnih usluga koji odgovara na potrebe društva.

Priručnik za nastavnike osnovnih i srednjih škola u Crnoj Gori: 'Izgradnja preduzetničke kompetencije' je razvijen tokom 2007. godine u okviru CARDS projekta 'Reforma tržišta rada i razvoj radne snage', kao dio paketa podrške Evropske unije ekonomskim i socijalnim reformama u Crnoj Gori, sa posebnim fokusom na modernizaciji i unapređenju tržišta rada i politike zapošljavanja.

U izradi priručnika su učestvovali nastavnici Osnovne škole 'Vuk Karadžić' U Beranama. Tokom novembra i decembra 2007. godine je realizovana pilot primjena priručnika u tri beranske škole: Gimnazija 'Panto Mališić', Srednja škola 'Vukadin Vukadinović' i Osnovna škola 'Vuk Karadžić'. Pilot primjenom priručnika je obuhvaćeno blizu 200 učenika, odnosno 15 nastavnika. Evaluacija je pokazala da priručnik može biti uspješno primijenjen u crnogorskom osnovnom i srednjem obrazovanju.

¹ Izvještaj o sprovođenju akcionog plana za preduzetništvo, Brisel, 07.09.2006. godine

1. Uvod

Cjeloživotno učenje i ključne kompetencije

Kompetencija je definisana kao kombinacija znanja, vještina i stavova koji odgovaraju određenoj situaciji. Ključne kompetencije podržavaju lično ispunjenje, socijalnu inkluziju, aktivno građanstvo i zapošljivost.

Ključne kompetencije predstavljaju prenosivi, multifunkcionalni paket znanja, vještina i stavova koji su neophodni svakom pojedincu za lično ispunjenje i razvoj, inkluziju i zapošljavanje. Njih je potrebno razviti do kraja obaveznog školovanja, a treba da predstavljaju bazu za dalje učenje kao dio cjeloživotnog učenja. Definicija naglašava da ključne kompetencije treba da budu prenosive, i stoga primjenljive u mnogim situacijama i kontekstima, kao i multifunkcionalne, kako bi mogle da se upotrebe za dostizanje različitih ciljeva, da rješavaju različite vrste problema i da završavaju različite vrste zadataka.

Savremeni trendovi u formulisanju i sprovođenju obrazovnih programa naglašavaju razvoj ključnih kompetencija učenika i studenata kao jedan od glavnih uslova za cjeloživotno učenje. Obrazovni sistem treba da omogući svim mladim ljudima da razviju ključne kompetencije do kraja inicijalnog obrazovanja i obuke, što je osnov za dalje učenje, kao dio cjeloživotnog učenja.

U uskoj vezi i velikim dijelom isprepletane sa konceptom ključnih kompetencija su i *'soft skills'* (eng. meke vještine) - vještine zbog kojih poslodavci ne pitaju za diplomu! Danas vizit karta na kojoj piše titula doktora ili magistra nije dovoljna da osigura posao iz snova. Poslodavci žele radnika koji je 'jak' na području vještina koje se popularno zovu *'soft skills'*. To je ono što omogućava napredak u karijeri, uspjeh u poslu i zadovoljstvo u životu.

Riječ je o ličnim vještinama i umijećima, a određuju ih sposobnost rješavanja zahtjevnih problema i zadataka na poslu. Te osobine radnika određuju kao lidera, pregovarača, komunikatora, timskog igrača, motivatora. *'Soft skills'* omogućavaju bolje obavljanje posla pod stresom, kvalitetnije vođenje tima i znanja kada i koje poslove delegirati. To su osnovne vještine koje ljudima trebaju za uspjeh u poslu.

Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje:

1. Komunikacija na maternjem jeziku,
2. Komunikacija na stranom jeziku,
3. Matematička pismenost i osnovne kompetencije u nauci i tehnologiji,
4. Digitalna kompetencija,
5. Učiti kako učiti,
6. Međuljudske i građanske kompetencije,
7. Preduzetništvo,
8. Kulturološka ekspresija.

KOMPETENCIJA	OPŠTE ODREĐENJE
Komunikacija na maternjem jeziku	Komunikacija na maternjem jeziku je sposobnost da se izraze i protumače misli, osjećanja i činjenice, usmenim ili pisanim putem (slušanje, govor, čitanje i pisanje) i da se uspostavi jezička interakcija u širokom rasponu socijalnih i kulturnih konteksta – obrazovanje, posao, kuća i vrijeme za odmor.
Komunikacija na stranom jeziku	Komunikacija na stranom jeziku je sposobnost da se razumiju, izraze i protumače misli, osjećanja i činjenice, usmenim i pisanim putem (slušanjem, govor, čitanje i pisanje) u širokom rasponu socijalnih i kulturnih konteksta – obrazovanje i obuka, posao, kuća i vrijeme za odmor. Komunikacija na stranom jeziku zahtijeva vještinu interkulturalnog razumijevanja.
Matematička pismenost i osnovne kompetencije u nauci i tehnologiji	Matematička pismenost je sposobnost da se koristi sabiranje, oduzimanje, množenje i dijeljenje u svakodnevnim situacijama. Naučna pismenost odnosi se na sposobnost da se koriste znanja i metodologije kako bi se objasnio svijet prirode. Sposobnost u tehnologiji je razumijevanje i primjena znanja i metodologije da bi se izmijenila prirodna sredina kao odgovor na ljudske želje i potrebe.
Digitalna kompetencija	Digitalna kompetencija se odnosi na upotrebu elektronskih medija za posao, odmor i komunikaciju. Ove kompetencije se odnose na vještine upravljanja informacijama i na dobro razvijene vještine komunikacije. Na najosnovnijem nivou kompjuterske vještine podrazumijevaju korišćenje multi-medijalne tehnologije da se informacije pronađu, pohrane, proizvedu i razmijene, i da se komunicira i učestvuje u umrežavanju preko Interneta.
Učiti kako učiti (vještina učenja)	Vještina učenja podrazumijeva sposobnost da se organizuje i upravlja sopstvenim učenjem, individualno ili u grupama. Uključuje sposobnost da se efektivno manipuliše vremenom, riješe zadaci, steknu, procesuiraju i evaluiraju nova znanja i da se nova znanja i vještine primijene u različitim kontekstima – kod kuće, na poslu, u obrazovanju. Ova kompetencija puno doprinosi upravljanju ličnim profesionalnim putem i karijerom.
Međuljudske i građanske kompetencije	Međuljudske kompetencije obuhvataju sve oblike ponašanja kojima se mora ovladati da bi pojedinac bio sposoban da učestvuje u socijalnom životu i da riješi konflikte gdje je to neophodno. Neophodno za efikasnu interakciju jedan-na-jedan ili u grupama, a koriste se i u javnom i u privatnom životu.
Preduzetništvo	Preduzetništvo obuhvata tendenciju da pojedinac sam pokrene neku promjenu ili sposobnost da se prilagodi inovacijama koje su izazvali spoljni faktori. Preduzetništvo podrazumijeva preuzimanje odgovornosti za postupke, bilo pozitivne ili negativne, razvoj strateške vizije, postavljanje ciljeva i ispunjavanje istih i motivisanost ka uspjehu.
Opšta kultura (kulturološka ekspresija)	Ova kompetencija podrazumijeva važnost kreativnog izražavanja ideja, iskustava i emocija na različite načine uključujući muziku, izražavanje pokretima, književnost i umjetnost.

Preduzetništvo kao ključna kompetencija

Preduzetništvo se odnosi na sposobnost pojedinca da pretvori ideje u akciju². To uključuje kreativnost, inovativnost i preuzimanje rizika, kao i sposobnost da se planira i upravlja projektima kako bi se ispunili ciljevi. Ovo pomaže svima u svakodnevnom životu kod kuće i u društvu; zaposlenima da budu svjesni konteksta svog posla i da su što inovativniji, a i osnov je za specifičnije vještine i znanja koja su potrebna preduzetnicima za uspostavljanje društvenih i komercijalnih aktivnosti.

U samoj srži ove kompetencije je sposobnost prepoznavanja konteksta u kojem pojedinac djeluje i proaktivno reagovanje na prilike koje mu se pružaju. Osnov je za specifičnije vještine i znanja koja su potrebna preduzetnicima za uspostavljanje društvenih i komercijalnih aktivnosti.

Određeni (mali) broj pojedinaca su rođeni preduzetnici, njihove lične karakteristike omogućavaju preduzimljivo djelovanje. Veliki broj ljudi, međutim, ne posjeduje osobine preduzetnika. Istraživanja ukazuju da obrazovanje i osposobljavanje može značajno da doprinese izgradnji preduzetničkih stavova, znanja i vještina.

KOMPETENCIJA PREDUZETNIŠTVO PODRAZUMIJEVA³:	
Znanja	Znanja o raspoloživim mogućnostima, kako bi se identifikovale one koje odgovaraju ličnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima određene osobe.
Vještine	<ul style="list-style-type: none">o Sposobnost za kooperativan i fleksibilan rad kao dio tima,o Biti sposoban identifikovati lične snage i slabosti,o Sposobnost za proaktivno djelovanje i pozitivno reagovanje na promjene,o Sposobnost za procjenu i preuzimanje rizika kada i gdje je opravdano.
Stavovi	<ul style="list-style-type: none">o Dispozicija za preuzimanje inicijative,o Pozitivan stav prema promjenama i inovacijama,o Volja da se identifikuju oblasti gdje određena osoba može da demonstrira čitav niz preduzetničkih vještina — na primjer kod kuće, na poslu i u zajednici.

Promjene u nastavničkom radu

Ključne kompetencije su po prirodi generičke i transverzalne - temelje se na ciljevima koji se ugrađuju u sve predmete i obavezuju sve nastavnike za njihovo ostvarivanje.

Jednom stečena diploma neće biti garancija krajnje i potpune kompetentnosti za obavljanje profesionalnih, građanskih i porodičnih uloga i zadataka. Savremeno demokratsko društvo traži motivisanog pojedinca osposobljenog za stalno učenje, kako bi bio konkurentan na tržištu rada, spreman i odgovoran za napore koji se pred njim postavljaju u ostvarivanju društveno - kulturnog napretka.

² Predlog preporuka za ključne kompetencije za cjeloživotno učenje, radni program 'Obrazovanje i obuka 2010', Evropska komisija

³ Radni program 'Obrazovanje i obuka 2010', Evropska komisija

Pristup cjeloživotnog učenja temelji se na razvoju vlastitih sposobnosti, što je šire od osposobljavanja za određeno zanimanje, koje vodi zapošljavanju i sposobnosti učenja (naučiti kako učiti). Uspješnost ostvarivanja cjeloživotnog učenja pretpostavlja preduslove na planu vaspitno - obrazovnog sistema (zakonska regulativa, kurikulumi, dostupnost obrazovanja, obrazovanje odraslih, formalno, neformalno, informalno obrazovanje i dr), ali i na planu nastavne profesije u dijelu podučavanja.

Promjene se događaju u sljedećim područjima:

- U stručnom usavršavanju nastavnika,
- U načinima podučavanja i korišćenju informatičkih tehnologija,
- U metodologiji planiranja i programiranja - pomak od programiranja usmjerenog na obrazovne sadržaje prema kulikularnom (procesnom) programiranju zasnovanom na ishodima,
- Promjena pristupa u podučavanju - od podučavanja usmjerenog na obrazovne sadržaje prema podučavanju usmjerenom na učenika.

Društvo koje uči razvija novi sistem cjeloživotnog učenja osobe. U društvu koje uči, sistem stvara podsticajan ambijent za učenje:

- Koji je otvoren za promjene i prilagodljiv potrebama pojedinca (inkluzivan);
- Koji uvažava i afirmiše osobu;
- Koji ima instrumente za vrednovanje formalnog, neformalnog i informalnog učenja.

Proces izgradnje kompetencija podrazumijeva utvrđivanje sljedećeg::

- Koja su znanja potrebna učeniku?
- Koje vještine?
- Koji stavovi?
- Kojim će se metodama i postupcima to ostvariti, koji su nastavni pristupi potrebni za takav proces?
- Kako će se vrednovati (evaluirati) ostvarenost kompetencije?

Crnogorski obrazovni sistem je prepoznao zahtjeve cjeloživotnog učenja kroz jačanje ključnih kompetencija. U tu svrhu obavljeno je inicijalno istraživanje⁴ koje je ukazalo da su potrebne promjene u pristupu podučavanju i učenju kako bi obezbijedili razvoj kompetencija za svakog pojedinca

⁴ 'Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje', Evropska trening fondacija (ETF), Torino 2006.

Cilj i struktura priručnika 'Izgradnja preduzetničke kompetencije'

Priručnik ima za cilj da pruži praktične savjete i podršku nastavnicima pri sprovođenju preduzetničkog učenja u osnovnim i srednjim školama. Treba da doprinese:

- Boljem razumijevanju preduzetničke kompetencije za različite uzraste učenika,
- Većoj zainteresovanosti nastavnika za uključivanje preduzetničkog učenja u proces nastave,
- Intenzivnijem sprovođenju preduzetničkog učenja kao horizontalnog elementa u kurikulumima za osnovne i srednje škole,
- Unapređivanju saradnje obrazovnih ustanova sa preduzećima, institucijama i organizacijama u lokalnoj sredini,
- Poboljšanju profesionalne orijentacije i savjetovanja o karijeri u osnovnim i srednjim školama,
- Razvoju tzv. 'preduzetničke¹ škole' odnosno, kreiranju školskog ambijenta koji ohrabruje preduzimljivost i inicijativu.

U priručniku su date opšte pedagoško – didaktičke napomene i uputstva za sprovođenje preduzetničkog učenja kao horizontalnog elementa u nastavi (II dio priručnika) i set praktičnih primjera – nastavnih aktivnosti za različite uzraste učenika (III dio priručnika).

U dijelu 'Opšte pedagoško – didaktičke napomene i uputstva za sprovođenje preduzetničkog učenja kao horizontalnog elementa u nastavi' su obrađene sljedeće teme:

- Preduzetničko učenje – osnovni koncept i karakteristike za različite nivoe obrazovanja
- Prednosti preduzetničkog učenja – ciljevi i ishodi
- Ključni segmenti preduzetničkog učenja
- Kako biti preduzetnički nastavnik
- Šta škola treba da prepozna i učini da bi bila pogodna za učenje o preduzetništvu
- Evaluacija preduzetničkog učenja
- Primjeri sprovođenja preduzetničkog učenja na nivou predmetnog programa

Set praktičnih primjera obuhvata 24 nastavne aktivnosti osmišljene za različite uzraste učenika u osnovnoj i srednjim školama – gimnazijama i stručnim školama.

2. Opšte pedagoško – didaktičke napomene i uputstva za sprovođenje preduzetničkog učenja kao horizontalnog elementa u nastavi

Preduzetničko učenje zahtijeva razvoj skupa ličnih kvaliteta i stavova koji će pružiti podršku preduzetničkom pristupu radu i aktivnostima u zajednici. Ono, takođe, zahtijeva razvoj skupa vještina i znanja kojima se omogućava onome koji uči da kreira ideje i pretvara ih u aktivnost.

Škola treba da stvori okruženje koje ohrabruje učenike da postavljaju pitanja i tragaju za novim pristupima. Treba da podstiču učenike na kreativnost, samosvjesnost i dovitljivost. Ovo su kvaliteti i stavovi koji će im dobro poslužiti i u budućem svijetu rada i, uopšte, u društvu.

Škola treba učenike da opremi znanjima neophodnim za potkrijepljen odabir buduće karijere. Ova znanja treba da sadrže informacije o tome *kako* mala i velika preduzeća funkcionišu i *kako* se osnivaju nova preduzeća. Treba da ohrabruju one koji uče da tragaju za razlozima koji objašnjavaju *zašto* neka preduzeća uspijevaju, a neka ne uspijevaju. Ovdje treba uključiti praktičnu aktivnost, koja će omogućiti učenicima da razvijaju sopstvene ideje i pretvaraju ih u aktivnost u okruženju koje im pruža mogućnost da promišljaju svoje aktivnosti i da iz njih uče.

Učenici koji se angažuju na aktivnostima preduzetničkih projekata, obično, počinju *stvaranjem ideja*, a potom *donose odluke* o tome koje će ideje da ostvaruju i kako. Oni na efektivan način *upravljaju resursima* koji su im na raspolaganju. Često, kada neki projekat zahtijeva suočavanje sa značajnim izazovom, oni treba da imaju *pokretačke energije i odlučnosti* da uspiju. Takođe treba da *utiču na druge*, ključne pojedince i grupe, da bi dobili njihovu podršku. Konačno, treba da *prate napredak* projekta tokom njegovog trajanja i da na kraju razmatraju sopstveni doprinos.

Lični kvaliteti, stavovi i vještine pojedinca, koji su navedeni iznad, mogu se razvijati u bilo kom dijelu obrazovnog programa. Preduzetnički projekti daju učenicima mogućnost da vježbaju sve ove vještine u okviru pažljivo osmišljene praktične aktivnosti.

Shvatanja u sferi obrazovanja kažu da je izgradnja kompetencije preduzetništvo najbolja kada se organizuje na različite načine, u zavisnosti od nivoa relevantne obrazovne institucije. Treba obezbijediti da djeca u ranim fazama školovanja razviju svoju kreativnost i radoznalost, dok učenici u srednjim školama mogu učiti praktične i teorijske stvari koje su im neophodne za osnivanje novog preduzeća.

2.1 Preduzetničko učenje – osnovni koncept i karakteristike za različite nivoe obrazovanja

Preduzetničko učenje ima uži i širi kontekst:

- U užem smislu, preduzetničko učenje se odnosi na sticanje znanja o pokretanju vlastitog poslovnog poduhvata i podrazumijeva ekonomsku pismenost;
- U širem smislu je usmjereno na razvoj osobina ličnosti i vještina koje kod učenika razvijaju vještine kritičkog mišljenja, preuzimanje vlasništva za sopstveno učenje, iskustveno učenje, kooperativne aktivnosti i osvrt na učenje.

Razvoj preduzetničkog duha počinje u osnovnoj školi kroz razvoj preduzetničkih stavova učenika. Proces se nastavlja tokom narednih faza školovanja daljim razvojem stavova, ali i sticanjem preduzetničkih znanja i vještina.

Osnovne škole - Glavni fokus kod preduzetničkog učenja na ovom nivou treba da bude na podsticanju učenika da koriste svoju kreativnost i da istražuju i eksperimentišu sa novim pristupima. Učenike treba ohrabrivati da stiču znanja o lokalnoj zajednici u kojoj žive i razvijaju interesovanja za aktivnosti koje se u njoj odvijaju. Osnovno obrazovanje treba da sadrži neki uvod u svijet rada i učenici treba da dobiju mogućnost da se sretnu i razgovaraju sa ljudima raznovrsnih zanimanja. Ovdje treba uključiti uvodna znanja o ljudima koji su započeli, ili vode sopstveni biznis.

Dalje kroz osnovnu školu, učenici treba da dobiju podsticaj da razvijaju neke od vještina, kao što su smišljanje ideja, donošenje odluka i rješavanje problema. Oni treba da dobiju mogućnost da rade u timu i da procjenjuju svoje prednosti na ovom polju. Učenike treba ohrabrivati da preuzimaju odgovornost za neke školske aktivnosti i da sa svojim idejama i planovima doprinose poboljšanjima i promjenama u životu škole. Učenici treba da dobiju priliku da učestvuju u aktivnostima kroz koje mogu produbljivati svoje interesovanje za preduzetništvo.

Srednje škole - Veza između škole i svijeta rada, u ovoj fazi, treba da dostigne viši nivo, a učenici treba da dobiju mogućnost da posjećuju prostorije poslodavca i da kod njega rade u kratkim periodima, da bi se 'oprobali' u poslu. Učenici treba da počnu da uče više o malim preduzećima i njihovom načinu rada. Ovaj dio treba da sadrži uvod u finansije preduzeća, etiku, marketing i upravljanje resursima u preduzeću. Učenici treba da imaju mogućnost da razvijaju preduzetničke vještine kroz projekte iz većine predmeta zastupljenih u kurikulumu i da ih primjenjuju u praktičnom obliku, kroz preduzetničke projekte.

Detaljan opis preduzetničkog učenja na različitim nivoima obrazovanja je prikazan shemom koja slijedi:

Na nivou osnovnog obrazovanja je usmjereno na razvoj ličnih kvaliteta učenika - kreativnost, preuzimanje inicijative i samostalnost koji doprinose razvijanju preduzetničkog stava. U ovoj fazi, trebaju da se razvijaju samostalnost i aktivne forme učenja. Na ovaj način će učenici steći prva znanja i kontakt sa svijetom rada i razumijevanje uloge preduzetnika u zajednici. Aktivnosti mogu uključivati rad na projektima, učenje kroz igru, prezentacije jednostavnih studija slučaja i posjete lokalnim preduzećima.

Na nivou srednjoškolskog obrazovanja se nastavlja sa daljim razvojem ličnih kvaliteta učenika. Preduzetničko učenje uključuje podizanje svijesti učenika o samozapošljavanju kao mogućoj opciji za njihovu karijeru, učenje kroz rad — na primjer kroz vođenje mini-kompanije (preduzeća za vježbu), specifičnu obuku o tome kako osmisлити biznis (naročito u srednjim stručnim školama).

Na nivou univerzitetskog obrazovanja je fokus na znanjima, vještinama i stavovima potrebnim za započinjanje i vođenje biznisa, uključujući kapacitet da studenti naprave nacrt biznis plana i vještine povezane sa metodama identifikovanja i procijene biznis mogućnosti. Preduzetničko učenje na univerzitetskom nivou će doprinijeti boljoj podršci razvojnim i inovativnim biznis idejama (kroz obezbjeđivanje posebnih kredita, biznis usluga, mentorstva, itd.) – tako da projekti za koje je obavljeno dobro istraživanje mogu biti sprovedeni u djelo i konačno doći do tržišta

Preduzetničko učenje uzima u obzir iskustva učenika sticana kroz učenje u okviru porodice i društva, kao i na nižim nivoima učenja (u predškolskim ustanovama, školama). Važne veze mogu da se uspostave između preduzetničkog učenja i drugih tema na nivou cijele škole, npr. mogu da se uspostave veze sa građanskim obrazovanjem, predmetima (sadržajima) koji promovišu zdravlje, i inkluzivnim obrazovanjem. Preduzetnička dimenzija učenja je izraženija ukoliko ono podrazumijeva veći stepen preuzimanja vlasništva od strane učenika, iskustvenog učenja, kooperativnog učenja i situacija iz 'stvarnog života'.

Biti preduzetan znači posjedovati vrijednosti, stavove i sposobnosti za kreativan i konstruktivan razvoj i korišćenje ličnih resursa na inovativne načine u okviru različitih konteksta.

Izgradnja preduzetničke kompetencije, koja je identifikovana kao jedna od osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, uzima u obzir obje definicije preduzetničkog učenja, ali se težište učenja razlikuje u zavisnosti od nivoa i vrste obrazovanja.

2.2 Prednosti preduzetničkog učenja – ciljevi i ishodi

Preduzetničko učenje doprinosi:

- Razvoju generičkih vještina (komunikativnost, timski rad, organizacione vještine, vještine planiranja i pregovaranja itd),
- Prepoznavanju važnosti i značaja gradiva koje izučava,
- Uvažavanju individualnih potreba i interesovanja,
- Ohrabrivanju učenika da sprovode aktivnosti samostalno,
- Ohrabrivanju učenika za preuzimanje rizika tamo gdje je to razumno i motivaciji učenika da se suoče sa izazovima,
- Pružanju izazova učenicima da budu inovativni i kreiraju konkretan 'proizvod' sa unaprijed određenim kriterijumima i rokovima za sprovođenje,
- Ostvarivanju veze sa realnim životnim situacijama i sticanju iskustva u radu na projektima,
- Sticanju dragocjenih iskustava i prenosivih radnih vještina i znanja,
- Primjeni iskustava stečenih pri realizaciji aktivnosti koje podstiču preduzimljivost u ostalim oblastima učenja,
- Razvoju samo-motivisanosti i prihvatanju neuspjeha kao lekcije za buduće poteze,
- Izgradnji stavova 'kako može' (umjesto 'kako ne može') i 'budi ono što jesi',
- Samospoznaji – učenik biva svjestan svojih prednosti, nedostataka, razvojnih potreba, interesa i težnji,
- Razvoju kreativnosti, fleksibilnosti, snalažljivosti i spremnosti za preuzimanje odgovornosti.
- Razvoju konstruktivnog kritičkog stava,
- Razumijevanju i uvažavanju svijeta rada, upoznavanju prirode različitih zanimanja, mogućnosti za zaposlenje i samozapošljavanje,
- Aktivnom učešću i doprinosu poboljšanjima u školi i lokalnoj zajednici,
- Razumijevanju uloge, prava i odgovornosti zaposlenog, menadžera, poslodavca, preduzetnika, investitora, potrošača i građanina svijeta.

**Učiniti učenje
zabavnim i izazovnim**

Preduzetničko učenje pozitivno utiče na motivaciju učenika, bilo da je riječ o nastavi u učionici ili van nje. Aktivnosti koje podstiču preduzimljivost pružaju mogućnost učeniku da iskaže kreativnost i inovativnost. Praktična primjena stečenih znanja čini učenje zanimljivim i izazovnim za učenike. Kroz jasno povezivanje nastavnih sadržaja sa svakodnevnim životom, nastavnik može doprinijeti većoj zainteresovanosti učenika za učenje.

Široko obrazovanje

Kroz saradnju sa lokalnom zajednicom učenici proširuju znanja stečena u nastavi i istovremeno stiču druga znanja koja će im koristiti prilikom odlučivanja o budućoj karijeri i nastavku školovanja.

**Uvažavanje
individualnih potreba
učenika**

Preduzetničko učenje omogućuje lakše uočavanje individualnih potreba i interesovanja učenika i pruža im mogućnost da zadovolje svoja interesovanja kroz rad na praktičnim aktivnostima. Istovremeno omogućava nastavniku bolji uvid u jake i slabe strane učenika kao individue. Iskustvo pri donošenju odluka i odabiru između različitih mogućnosti pomaže učenicima da se pripreme za izbore koje će praviti u budućnosti u ličnom i profesionalnom životu.

Koherentnost

Jedna od osnovnih karakteristika preduzetničkog učenja je praktična primjena znanja stečenih kroz različite nastavne predmete, povezivanje sa lokalnom zajednicom (lokalni biznis, institucije, organizacije, saradnja sa roditeljima) i identifikovanje mogućnosti za karijeru odnosno nastavak školovanja. Povezivanje sadržaja iz različitih nastavnih predmeta odnosno, korišćenje znanja stečenih pri izučavanju različitih nastavnih predmeta daje mogućnost učenicima da bolje shvate značaj i svrhu obrazovanja.

2.3 Ključni segmenti preduzetničkog učenja

Učenje o preduzetništvu ima za cilj:

- Kreiranje preduzetničkog okruženja za učenje
- Usvajanje preduzetničkog i kreativnog pristupa u učenju i nastavi
- Organizaciju nastave na način da razvija preduzimljivost učenika

Način na koji nastavnici i učenici komuniciraju jedni sa drugima ima važnu ulogu u procesu učenja, u razvoju samo-poštovanja i samopouzdanja učenika, odgovornosti i vodi ka tome da se učenici osjećaju uvažanim, uključenim i vrednovanim na pravi način. Pozitivan odnos je baziran na ohrabivanju, pomaganju, razumijevanju i brizi o učenikovim potrebama. Njihovi pogledi, stavovi i perspektive trebaju biti vrednovani i uvaženi. Ovo pomaže stvaranju bolje klime za učenje i veću motivaciju učenika.

Preduzetničko učenje pomaže učenicima da postanu uspješni u učenju, steknu samopouzdanje, budu odgovorni građani i efektivno učestvuju u radu i društvenom životu. Uključuje upoznavanje svijeta rada, planiranje karijere i učešće u aktivnostima koje razvijaju preduzetnička znanja, stavove i vještine. Na ovaj način pomažemo učenicima u razvoju ličnih kvaliteta i liderskih vještina neophodnih za budući život i rad. Kroz aktivnosti koje podstiču preduzimljivost, bilo da ih organizujemo u učionici ili van nje, učenici dobijaju priliku da demonstriraju liderske vještine, inicijativnost, odlučnost, razviju samopouzdanje i odgovornost, izgrade pozitivan stav prema timskom radu i shvate neophodnost cjeloživotnog učenja za lični i profesionalni uspjeh.

Preduzetničko učenje, bilo da se sprovodi kao horizontalni element ili poseban nastavni predmet, podrazumijeva tri ključna segmenta:

- Primjena savremenih metoda i oblika rada u nastavi (učenje usmjereno na učenika),
- Profesionalna orijentacija i savjetovanje o karijeri koje uključuje i samozapošljavanje kao mogućnost,
- Saradnja škola-preduzeće i šire, saradnja sa lokalnom zajednicom

2.3.1 Učenje usmjereno na učenika

Kretanja u podučavanju i učenju se mijenjaju, te je prisutan prelaz sa tradicionalne uloge nastavnika ka pristupu koji je više usmjeren na učenika. Nastavnik i učenik dijele vlasništvo i odgovornost nad procesom učenja. Ovim pristupom razvijaju se aktivniji učenici i podstiče razvoj ljudi osposobljenih da uče i razmišljaju, što ih stavlja u bolji položaj za učenje tokom cijelog života.

Korišćenje pristupa koji su više orijentisani na učenika podstiče učenike svih starosnih dobi i nivoa postignuća da razmišljaju, postavljaju pitanja, dolaze do kreativnih rješenja i izgrađuju se. Ovaj pristup takodje doprinosi individualizaciji plana rada, izbjegavanju dupliranja i ponavljanja, a omogućava onima koji uče izbor pristupa učenju koji im najviše odgovara⁵.

Naredna tabela poredi nastavne varijable koje se odnose na pristupe usmjerene na nastavnika i učenika u nastavi i učenju. Pruža koristan vodič za stvaranje ili evaluaciju ambijenta učenja usmjerenog na učenika⁶.

NASTAVNA VARIJABLA	NASTAVNI PRISTUP	
	Usmjeren na nastavnika	Usmjeren na učenika
Ishodi učenja	<ul style="list-style-type: none"> Verbalne informacije specifične za disciplinu. Vještine mišljenja nižeg reda, npr. prisjećanje, identifikacija, definisanje. Memorizacija apstraktnih i izolovanih činjenica, cifara i formula. 	<ul style="list-style-type: none"> Interdisciplinarne informacije i znanje. Vještine mišljenja višeg reda, npr. rješavanje problema. Vještine obrade informacija, npr. sakupljanje, organizovanje, interpretacija, prenošenje informacija.
Ciljevi i zadaci	<ul style="list-style-type: none"> Nastavnik propisuje ciljeve i zadatke učenja na osnovu prethodnih iskustava, prošle prakse i državno i/ili lokalno određenih standarda. 	<ul style="list-style-type: none"> Učenici rade sa nastavnicima kako bi odabrali ciljeve i zadatke učenja na osnovu autentičnih problema i prethodnog znanja, interesovanja i iskustva učenika.
Nastavna strategija	<ul style="list-style-type: none"> Nastavnu strategiju propisuje nastavnik. U ritmu grupe, osmišljena za 'prosječnog' učenika. Informacije organizovane i predstavljene prije svega od strane nastavnika, npr. predavanja, sa nekim dodatnim zadacima čitanja. 	<ul style="list-style-type: none"> Nastavnik radi sa učenicima kako bi odredio strategiju učenja. Po sopstvenom tempu, osmišljena da odgovori na potrebe pojedinačnog učenika. Učeniku dat direktan pristup mnogostrukim izvorima informacija, npr. knjige, online baze podataka, članovi zajednice.

⁵ Dokument za diskusiju: 'Razvoj ljudskih resursa – Crna Gora 2017. godine', CARDS projekat 'Reforma tržišta rada i razvoj radne snage'

⁶ Materijal sa seminara 'Učenje usmjereno na učenika', CARDS projekat 'Reforma tržišta rada i razvoj radne snage', mart-april 2008. godine (prilagodjeno od Atsusi Hirumi, Tehnologija usmjerena na učenika – Bogati ambijenti za učenje (SCenTRLE) – Operacionalizacija konstruktivističkih pristupa nastavi i učenju. http://inst.cl.uh.edu/COURSE/INST_5931A/Theory.html)

NASTAVNA VARIJABLA	NASTAVNI PRISTUP	
Provjera	<ul style="list-style-type: none"> • Procjena se koristi za sortiranje učenika. • Ispiti sa olovkom i papirom se koriste za procjenu usvajanja informacija kod učenika. • Nastavnik određuje kriterijume učinka učenika. • Učenicima prepušteno da saznaju šta nastavnik želi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Provjera je integralni dio učenja. • Zasnovano na postignuću, koristi se da se procjeni sposobnost učenika da primjeni znanje. • Učenici rade sa nastavnicima na definisanju kriterijuma učinka. • Učenici razvijaju vještine samo-procjene i vršnjačke procjene.
Uloga nastavnika	<ul style="list-style-type: none"> • Nastavnik organizuje i predstavlja informacije grupama učenika. • Nastavnici se ponašaju kao čuvari kapije znanja, kontrolišu pristup učenika informacijama. • Nastavnik usmjerava učenje. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nastavnik obezbjeđuje mnoga sredstva pristupa informacijama. • Nastavnik se ponaša kao facilitator, pomaže učenicima da imaju pristup i da obrade informaciju. • Nastavnik facilitira učenje.
Uloga učenika	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici očekuju od nastavnika da ih nauče šta je potrebno da bi se položio test. • Pasivno primaju informacije. • Rekonstruišu znanje i informacije. 	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici preuzimaju odgovornost za učenje. • Aktivno traže znanje. • Konstruišu znanje i značenje.
Ambijent učenja	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici sjede u redovima. • Informacije predstavljene putem predavanja, knjiga i filmova. 	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici rade po stanicama uz pristup mnogim resursima. • Učenici rade individualno ponekada ali takođe treba da sarađuju u malim grupama.

2.3.2 Profesionalna orijentacija i savjetovanje o karijeri

Upoznavanje učenika sa svijetom rada – zanimanjima i ekonomskim ambijentom kroz nastavne i vannastavne aktivnosti u školi treba da počne od najranijeg uzrasta. Kroz saradnju sa partnerima – preduzećima, organizacijama i institucijama, učenici treba da dobiju priliku da se upoznaju sa različitim zanimanjima i svijetom rada uopšte.

Učenici u osnovnim školama mogu kreirati portfolio o svojim iskustvima, sakupljenim informacijama, istraživanjima, učešću u projektima, testovima i slično. Portfolio će pomoći da odaberu srednju školu u skladu sa sklonostima, interesovanjima i sposobnostima. U skladu sa uzrastom, učenicima treba omogućiti da provedu izvjesno vrijeme u kompanijama (na primjer tzv. shadowing), učestvuju u partnerskim projektima koje škola sprovodi u saradnji sa preduzećima. Ovo se preporučuje za učenike u srednjim školama, posebno u srednjim stručnim školama.

Od velike su važnosti informacije o mogućnostima za samozapošljavanje. Cilj je da se ohrabre i osposobe učenici za osnivanje njihovih vlastitih kompanija. Ove aktivnosti su od

značaja za sve učenike srednjih škola ali su od posebnog značaja za zanatska zanimanja. Osim direktnih benefita kroz povećanje broja malih preduzeća, informisanje o mogućnostima za samozapošljavanje može doprinijeti većoj popularnosti zanimanja za koja učenici nijesu dovoljno zainteresovani.

Profesionalna orijentacija i savjetovanje o karijeri, kao dio preduzetničkog učenja, se sprovodi uz podršku pedagoško-psihološke službe i uprave škole.

2.3.3 Saradnja škola – preduzeće i šire, saradnja sa lokalnom zajednicom

Saradnja škola – preduzeće i šire, saradnja sa lokalnom sredinom je neophodan segment preduzetničkog učenja. Omogućava učenicima da se upoznaju sa svijetom rada kroz neposredan kontakt sa zaposlenima u preduzećima, institucijama i organizacijama. Pomaže im da se informišu i da razumiju različite vrste zanimanja što će im kasnije olakšati odlučivanje o nastavku školovanja i karijeri.

Pri odlučivanju o vrsti i načinima saradnje sa lokalnim preduzećima, institucijama i organizacijama treba voditi računa o sljedećem:

- Posjeta odnosno gostovanje na času trebaju da budu u skladu sa temom kojom se učenici bave,
- Treba da odgovara nivou razumijevanja učenika i da im bude zanimljivo,
- Preduzeće (institucija, organizacija) treba da bude voljno za saradnju,
- Ukoliko se radi o obilasku, nastavnik može da odluči da li da uključi čitavo odjeljenje ili jedan dio,
- Preduzeće (institucija, organizacija) treba da bude na razumnoj udaljenosti od škole – ne previše daleko. Treba izbjegavati duga putovanja i komplikovane aranžmane,
- Saradnja sa preduzećima podrazumijeva sve vrste biznisa – od supermarketa, malih fabrika i zanatskih radnji do velikih, internacionalnih kompanija. I jedne i druge su u istoj mjeri relevantne,
- Posjete odnosno, gostovanja predstavnika lokalnih institucija, udruženja i organizacija (bolnica, lokalne vlasti, muzeji i sl) su u istoj mjeri značajna kao saradnja sa preduzećima.

Efektivna saradnja ne može biti uspostavljena preko noći, zahtijeva pažljivo planiranje. Pri uspostavljanju prvog kontakta sa partnerima u lokalnoj sredini, treba imati na umu sljedeće:

- Po mogućnosti, obratiti se tačno određenoj osobi navodeći njeno ime,
- Naveći jasan opis podrške ili pomoći koju škola traži,
- Opisati koristi koje će škola i preduzeće (institucija, organizacija) imati od saradnje,
- Napisati kontakt podatke škole i osobe zadužene za saradnju,

U slučaju pozitivnog odgovora, tokom sastanka treba razmotriti sljedeće teme:

- Na koji način će posjeta (gostovanje) da pomogne učenicima? U kakvoj je vezi sa kurikulumom?
- Kako predstavnici preduzeća mogu pomoći u planiranju saradnje? Da li je moguće da predstavnik preduzeća, zajedno sa nastavnikom, definiše ishode učenja za specifičnu aktivnost?
- Da li je potrebno da se učenici posebno pripreme? Postoji li opasnost po zdravlje i sigurnost učenika? Treba li im posebna odjeća ili nešto od opreme?

Dobro strukturirana posjeta može da doprinese boljoj realizaciji više kurikularnih oblasti. Pri planiranju posjete, treba imati u vidu sljedeće:

- Odrediti svrhu posjete
- Planirati trajanje posjete
- Uzeti u obzir zdravstveno – bezbjedonosne aspekte i zahtjeve
- Za posjete koje uključuju učešće svih učenika u odjeljenju, treba planirati grupni obilazak kompanije i grupnu diskusiju
- Za manje grupe učenika je moguće organizovati posjetu određenim sektorima u kompaniji i detaljno upoznavanje uz pomoć zaposlenih u kompaniji
- Učenici trebaju biti pripremljeni da postavljaju pitanja, intevjuišu zaposlene, prikupljaju informacije o kompaniji (poželjno je da unaprijed pripreme plan). Nastavnik unaprijed daje zaduženja učenicima – ko šta radi. Poželjno je da učenici fotografišu ili naprave video
- Planirati aktivnosti nakon posjete: izložba fotografija, prikazivanje filma, prezentacije drugim odjeljenjima, roditeljima, zaposlenima u kompaniji koju su učenici posjetili i slično.

Prije obilaska nastavnik treba da razgovara sa učenicima o tome šta će da istraže i na koji način da prikupe relevantne informacije. Prije posjete osmisliti što je moguće više pitanja. Pitanja trebaju biti razmotrena i zapisana prije obilaska kako bi učenici bili što bolje pripremljeni. Učenicima treba biti dozvoljeno da listu pitanja dopune tokom same posjete. Ukoliko je to potrebno, nastavnik može unaprijed da pošalje listu pitanja kompaniji.

Naprijed su dati neki primjeri pitanja koje učenici mogu da postave tokom posjete (obilaska):

- Koje sirovine se koriste za proizvodnju?
- Odakle dolaze sirovine?
- Kolika je dnevna potrošnja sirovina?
- Koji su glavni proizvodi kompanije?
- Ko su kupci?

Da bi se izbjeglo izostavljanje nekog važnog aspekta, treba grupisati pitanja: zaposleni, sirovine, zalihe, proizvodnja, marketing, osposobljavanje zaposlenih, zarade.

Za vrijeme posjete – obilaska učenici mogu imati različite zadatke:

- Detaljna analiza nekog sektora u kompaniji, opreme ili enterijera (pogotovu ako se radi o supermarketima i drugim vrstama prodajnih objekata). Ponekad je potrebno da učenik prikupi tehničke podatke ili da vrši određena mjerenja za šta je potrebno unaprijed pripremiti tehnička pomagala.

Važne napomene nastavniku

- Učenik treba da bude uključen i da aktivno učestvuje u svim fazama procesa planiranja posjete – obilaska kompanije,
 - Nastavnik treba da ohrabri učenike da uzmu učešća u diskusijama,
 - Samo-evaluacija i vršnjačka evaluacija trebaju biti zastupljene pri procjeni rezultata – učenici treba da razmotre šta je bilo dobro a šta bi promijenili pri sljedećem obilasku kompanije,
 - Koji aspekti znanja i razumijevanja socio-ekonomskog okruženja su unaprijeđeni.
- Zapisivanje relevantnih informacija o zaposlenima (broj, kvalifikaciona, polna, starosna struktura), radno vrijeme i broj radnih sati sedmično, podaci o osposobljavanju zaposlenih (broj i vrsta kurseva) i dr. U ove svrhe je poželjno da učenici pripreme formulare za unos podataka kako bi kasnije, po povratku u školu, lako sačinili krajnji izvještaj (esej).
 - Intervjuisanje zaposlenih u kompaniji. Ovo je zahtjevan zadatak i učenici se trebaju unaprijed pripremiti simuliranjem intervjuisanja u školi (u ove svrhe može da posluži igra uloga). Radi veće efikasnosti sprovođenja, poželjno je da intervju sprovede dva učenika – jedan da postavlja pitanja a drugi da upisuje odgovore. Ovo će pomoći većem samopouzdanju učenika tokom sprovođenja intervjua.

Nakon posjete – obilaska kompanije učenici zajednički razmatraju i sistematizuju prikupljene podatke i razgovaraju o utiscima. Nastavnik treba da osigura da učenici napišu pismo zahvalnosti kompaniji. Poželjno je takođe, da nastavnik uputi poziv za posjetu – gostovanje na času predstavniku kompanije kako bi, kroz razgovor sa učenicima, bili razmotreni rezultati (ishodi) učenja proizišli iz obilaska kompanije.

2.4 Kako biti preduzetnički nastavnik

Pri sprovođenju aktivnosti koje podstiču preduzimljivost, nastavnik treba da prati i nadzire svaki dio aktivnosti, kako bi bio siguran da ista vodi razvijanju znanja, vještina i stavova specifičnih za aktivnost. Sa druge strane, mora učenicima ostaviti slobodu da sami donose odluke i preuzmu rizike. U radu sa mlađim učenicima i u ranoj fazi ne preporučuje se da nastavnik prepusti u potpunosti donošenje odluka i rizik učenicima, jer oni još nisu zreli za to. Sa druge strane je rizik da se ne obeshrabre ukoliko donesu neku pogrešnu odluku. Pri radu sa starijim učenicima nastavnik treba da prepusti učenicima odlučivanje, kontrolu sprovođenja i slično.

Mlađi učenici su pretežno usmjereni na nastavnika, dok stariji učenici informacije mogu dobiti i van škole. Samim tim je i komunikacija učenik-nastavnik veća pri radu sa mlađim učenicima. Bilo da se radi o mlađim ili starijim učenicima, uloga nastavnika je uvijek savjetodavna.

Korišćenjem jednostavnih tehnika, uz izmijenjen pristup – od tradicionalnog ka učenju usmjerenom na učenika, nastavni proces može uspješno biti transformisan u preduzetničko učenje. Neophodno je učenje zasnovati na stvarnom kontekstu, da bi se jačala odgovornost i vlasništvo učenika nad učenjem, jačao rad u grupi (razredu), da bi učenici znali koliko znaju i šta dalje:

- Obezbjediti da ono što se uči bude relevantno za životna iskustva učenika,
- Učiniti učenje participativnim: iskustvo = sigurnost u sebe ('ja radim' i 'ja razumijem'),
- Uključiti partnere da bi sve djelovalo 'stvarno' – ko bi mogao da im pomogne u učenju kroz pružanje savjeta, informacija, resursa...,
- Učiniti učenje svrsishodnim to jest, kakvu bi akciju učenici mogli da pokrenu kao rezultat učenja, kome bi mogli da ispričaju, ko bi vrednovao to učenje i predstavljao njihov auditorijum (drugi učenici, škole, porodica, šira zajednica, preduzeća i dr)?
- Učenici treba da izlože svoje ideje drugima - usmene prezentacije (skupovi, zborovi, roditeljski sastanci); prezentacija znanja (prospekti, DVD, brošure, časopisi, bilteni, Internet sajtovi); prodaja proizvoda - usluga.
- Nastavnik kao facilitator učenja dijeli odgovornost za učenje sa učenicima: zajedno sa učenicima istražuje: kako se stiče znanje, zašto je važno, šta je potrebno znati, gdje i kako doći do informacija i šta uraditi sa datim znanjem (svrha učenja),
- Učenici moraju da razumiju rezultate - ishod i svrhu učenja,
- Dozvoliti im da planiraju i organizuju način na koji će ostvariti rezultate,
- Pružiti im mogućnost izbora i dozvoliti im da donesu odluke,
- Dozvoliti im da biraju svoje uloge - zadatke koje će preduzeti; način na koji će zajedno raditi da bi postigli rezultate,
- Dozvoliti im da preuzmu umjereni rizik prilikom planiranja i organizacije,
- Omogućiti da stalno procjenjuju koliko dobro napreduju u izvršenju zadataka i da vrše ponovnu procjenu svoje pozicije, ispoljavajući fleksibilnost za promjene,
- Podsticati učenike da produkuju ideje, budu inovativni i kreativni; podsticati samostalnost,
- Omogućiti im da preuzmu 'vlasništvo' nad zadatkom,
- Ohrabrivati učenje sa drugima i od drugih,
- Organizovati učenje da učenici uzimaju učešće i budu efektivni komunikatori,

- Organizovati učenje da učenici sarađuju i pregovaraju,
- Pružiti učenicima mogućnost da dolaze do rješenja (problemsko učenje),
- Njegovati rad sa drugima,
- Izgrađivati partnerstvo sa odraslim osobama - kako interno, tako i eksterno (sa drugim nastavnicima, odraslim osobama izuzev nastavnika, privrednicima, širom društvenom zajednicom, roditeljima),
- Omogućiti da se učenje odvija tako da je ispitivanje utkano direktno u sam njegov proces,
- Uspješno učenje podrazumijeva diskusiju i evidentiranje – evaluaciju – procjenu. Koristiti različite načine evidentiranja: radni listovi, diskusije, CD, lična evidencija o učenju,
- Procjenu vršiti: lično (samoprocjena), od strane vršnjaka – saradnika, grupe, timova, odjeljenja, nastavnika...

2.5 Šta škola treba da prepozna i učini da bi bila pogodna za učenje o preduzetništvu

Škola treba da obezbijedi da učenici postanu pojedinci koji razmišljaju i djelaju uspješno u skladu sa preduzetničkim učenjem na planu cijelog obrazovanja:

- Da stavi jasan akcenat na ključne vještine i sposobnosti,
- Omogući sticanje iskustava vezanih za rad od ranih godina,
- Stvara ambijent za sticanje preduzetničkog iskustva,
- Razvija kulturu cjeloživotnog učenja,
- Stvara mogućnost da djeca i mladi ljudi postanu odgovorni građani koji pružaju efektivni doprinos kroz rad na nivou škole,
- Razvija saradnju sa lokalnom zajednicom i stvaranje „preduzetničkog“ okruženja za učenje. Od posebnog je značaja saradnja škole sa preduzećima.

2.6 Evaluacija preduzetničkog učenja

Zašto se ocjenjuje rad?

- Da bi se učenicima dala povratna informacija,
- Da se prati i nadgleda njihov razvoj,
- Da se pruži zvanični dokaz kompetentnosti.

Djeca i mladi ljudi najbolje uče kada:

- postanu uspješni učenici kroz razumijevanje i stavljanje u kontekst onoga što pokušavaju da nauče i onoga što se od njih očekuje,
- iskazuju samopouzdanje kroz povratnu spregu/informacije o kvalitetu svog rada i onome što mogu da učine kako bi ga unaprijedili,

- o doprinose svom ličnom razvoju kroz nalaženje načina za unaprijeđivanje sopstvenog rada i doprinosa procesu učenja,
- o preuzimaju odgovornost za donošenje odluke o tome šta je sljedeće što treba da se uradi, i za uviđanje momenta kada treba da zatraže pomoć.

Šta se ocjenjuje? Procjena postignuća zavisi od definisanih ciljeva, odnosno ishoda. Veliki dio procjenjivanja je sličan procjeni koja se vrši kod redovnih školskih aktivnosti. Ipak, procjena postignuća u razvoju kreativnosti, samopuzdanja, istrajnosti... je specifična, posebno u dijelu koji se odnose na buduće korake kojim se obezbjeđuje unapređenje. Učenici treba da znaju da će biti evaluirani i da budu upoznati prema kojim kriterijumima će se to obaviti. Kriterijumi treba da budu usklađeni sa kontekstom i okruženjem u kojem se uči.

Različiti pristupi u tehnikama formativne i sumativne evaluacije. Ponuđeni su neki od pristupa koji se mogu koristiti za procjenu ostvarenosti ishoda učenja, odnosno utvrđivanja ishoda relevantnih za ovladavanje postavljene kompetencije. Treba naglasiti da se procjenjivanje i povratne informacije daju u toku ovladavanja znanja i vještina (formativna evaluacija), kako bi se na vrijeme intervenisalo i ispravljalo ono što nije dobro i podržalo ono što je dobro. Veoma je važna stalna evaluacija i samoevaluacija učenika u toku samog učenja, kako bi im u potpunosti bilo jasno zašto uče i kako bi se obezbijedilo trajno znanje:

- o Ček lista - lista za praktičnu aktivnost ili rezultat ishoda učenja,
- o Usmeno ispitivanje o znanju i razumijevanju,
- o Grupni projekat ili individualni projekat,
- o Razgovor ili prezentacija teme,
- o Igranje uloga - opserviraju se vještine ponašanja učenika tokom igranja uloga,
- o Pismeni test i – ili kratki test,
- o Grupna procjena,
- o Portfolio - prikupljaju se dokazi postignuća učenika (usvojenih znanja i vještina) prema planiranim ishodima učenja,
- o Dijagram toka - definisanje etapa (koraka) kojima se dolazi do planiranog ishoda. Učenici pokazuju razumijevanje teme grafičkim prikazom procesa.

Kriterijumi za dobru povratnu informaciju:

- o Povezivanje povratne informacije sa ciljevima učenja,
- o Kad otkrije, nastavnik ispravlja ono što je pogrešno shvaćeno u radu učenika,
- o Počinje tako što poziva učenike na samoprocjenu,
- o Pozitivno reaguje na dobra postignuća,
- o Daje jasne sugestije o mogućnostima za poboljšanje,
- o Sugeriše moguće promjene u pristupu radu u budućnosti,
- o Uvijek poštuje ličnost i kvalitet svakog učenika,
- o Dobro i efikasno koristi vrijeme,
- o Daje jasne, eksplicitne i specifične povratne informacije.

**Povratna informacija
prolazi kroz faze:**

- o **pozitivno**
- o **negativno**
- o **podsticaj i ohrabrenje**

2.6.1 Primjeri alata za evaluaciju preduzetničkog učenja

Procjena nastavnika

Alat 1									
Ime i prezime učenika _____									
Nastavnik procjenjuje prema prisustvu, odnosno stepenu prisutnosti, kao i važnosti datog iskaza.									
Stepen važnosti					Stepen prisutnosti				
1-Potpuno nevažno; 2- Nevažno; 3- Važno; 4- Veoma važno					1- Nije prisutno; 2- Djelimično prisutno; 3- Prisutno				
1	2	3	4	Tvrdnja - iskaz	1	2	3		
				Učenik može da opiše u čemu smatra da je dobar					
				Učenik može da opiše u čemu smatra da nije dovoljno dobar					
				Može da nabroji osobine (stavove) korišćene u aktivnosti					
				Može dati primjer drugih aktivnosti kod kojim može da primijeni iste osobine (stavove)					
				Pokazuje samopouzdanje u radu					
				Ciljno je usmjeren ka izvršenju zadatka na vrijeme					
				Pokazuje motivaciju za kreiranje i izvršavanje zadatka					
				Daje i primjenjuje ideje na različite načine					
				Sposoban je da 'vidi' logičke etape pri sprovođenju aktivnosti					
				Sposoban je da efikasno i efektivno alokira raspoložive resurse					
				Prepoznaje problem i radi na njegovom uklanjanju					
				Sarađuje sa ostalim učenicima					
				Može da sarađuje sa odraslima					
				Sluša šta mu ostali savjetuju i govore					
				Pozitivno reaguje na konstruktivnu kritiku i savjete za poboljšanje					
				Može da da konstruktivnu kritiku i savjet					
				Uzima učešće u diskusijama					
				U stanju je da preuzme odgovornost					
				Motiviše druge za rad					
				Ima izražene liderske sklonosti					

Vršnjačka procjena

Učenici čitaju tvrdnje i odgovaraju u ime grupe	Uvijek	Često	Ponekad	Rijetko	Nikad
Dobro sarađujem sa drugima					
Radim samostalno					
Radim i bez prethodno postavljenog zahtjeva					
Obično uspijem da izvršim zadatak					
Odgovoran sam i povjerljiv					
Razumijem instrukcije za rad					
Tražim pomoć kad mi je potrebna					
Odluke donosim na bazi činjenica					
Sposoban sam da brzo donosim odluke					
Komunikativan sam, lako me je razumjeti					
Samopouzdan sam kad upoznajem druge					
Radujem se upoznavanju novih ljudi					
Spreman sam da preuzmem odgovornost					
Mogu biti vođa grupe					
Umijem da saslušam tuđe mišljenje					
Dobro sam organizovan					
Trudim se da kvalitetno obavim zadatak					
Pokazujem interes za različite aktivnosti					
Dobro upotrebljavam vrijeme					
Ako nešto ne ide kako treba, spreman sam za promjene					
Spreman sam da preuzmem rizik i iskoristim ukazanu šansu					
Nudim različite solucije za rješavanje problema					

Samoprocjena učenika

Ime i prezime _____

Komunikacija (*dovrši sljedeće rečenice*)

Ja Uspješno sam riješio-la problem (opiši)

Ispričao-la sam (navedi ime osobe)

Grupa Razgovarali smo o (opiši)

Razmjenjivali smo mišljenja o (opiši)

Saradnja (*dovrši sljedeće rečenice*)

Ja Pomogao-la sam (navedi kome)

Uradio-la sam (opiši šta)

Grupa Sarađivali smo sa (napiši sa kim)

Pomagali smo jedni drugima u (nabroj)

Vođstvo (*dovrši sljedeće rečenice*)

Ja Donio-la sam odluku (zašto, koju)

Ja i _____ smo zajedno predvodili grupu

Grupa Zajedno smo odlučili da (opiši šta)

2.7 Primjeri sprovođenja preduzetničkog učenja na nivou predmetnog programa

Geografija - Primjena preduzetničkog učenja u nastavi geografije može da se odvija na različite načine: kroz saradnju sa lokalnim biznisom i organizacijama i institucijama u oblastima: turizam, saobraćaj, putovanja, industrija, demografija, tržište rada, zaštita životne sredine i slično.

- Razvoj preduzetničkog načina razmišljanja kroz diskusije o lokalnim i globalnim problemima,
- Omogućavanje učenicima da razmišljaju globalno, a djeluju lokalno na zaštiti životne sredine i održivom razvoju kroz pošumljavanje, reciklažu, zaštitu voda,
- Upotreba računara za analizu statističkih podataka, grafičkih prikaza, geografskih karata i za pripremu eseja (prezentacija).

Posjetioci	Tur-operatori, ekolozi, meteorolozi, geolozi, predstavnici organizacija za zaštitu životne sredine, eksperti iz oblasti analize tržišta rada, demografije
Posjete	Meteorološke stanice, farme, nacionalni parkovi, organizacije za zaštitu životne sredine, opštinska odjeljenja za prostorno planiranje, demografska kretanja, agencije i organizacije za analizu stanja i kretanja na tržištu rada
Materijali	Lokalna, nacionalna i međunarodna statistička istraživanja uključujući podatke iz popisa stanovništva, publikacije o stanju na lokalnom tržištu rada, novinski članci, video materijal

Informatika - Preduzetničko učenje u nastavi informatike može da se sprovede kroz praktičnu primjenu stečenih znanja u analizi statističkih podataka, razvoju jednostavnih aplikacija, kreiranju baza podataka za potrebe škole ili lokalne zajednice, izradi školskih novina, publikacija i promotivnih materijala (Internet prezentacije, video materijali, brošure i slično). Na ovaj način učenicima dajemo mogućnost da uoče važnost informacionih tehnologija u savremenom društvu, bilo u sferi biznisa ili za lične potrebe građana.

- Upotreba IT za prikupljanje, analizu i prezentovanje rezultata različitih istraživanja,
- Ohrabrivanje učenika za samostalan i nezavistan rad,
- Upotreba IT za izradu postera, magazina, brošura, školskih novina,
- Upotreba programa za rad sa video materijalima radi izrade filmova o školi i lokalnoj zajednici,
- Izrada Internet prezentacija za preduzeća u lokalnoj zajednici,
- Izrada pomoćnih materijala za učenje i njihovo publikovanje na školskom Internet sajtu.

Posjetioци	Sistem analitičari, programeri, serviseri računarske opreme, vlasnici (menadžeri) preduzeća čija djelatnost su informaciono – komunikacione tehnologije
Posjete	Banke, osiguravajuća društva, kol-centri, preduzeća za razvoj i prodaju programa, fabrike sa automatizovanim procesom proizvodnje
Materijali	Novinski članci, video materijali, Internet sajtovi, kompjuterski magazini i časopisi

Istorija - Pravilno razumijevanje sadašnjosti ne može biti ostvareno ukoliko ne razumijemo prošlost odnosno, ukoliko nijesmo u stanju da učimo na primjerima iz prošlosti. Svi sadržaji iz kurikuluma za istoriju treba da služe kao lekcija za budućnost u socio-ekonomskom i političkom kontekstu. Preduzetničko učenje u nastavi istorije pomaže učenicima da bolje razumiju ljudsku istoriju, probleme sa kojima su se ljudi suočavali, stavove i vjerovanja, aktivnosti i događaje u kojima su učestvovali. Omogućava učenicima da se upoznaju i bolje razumiju socio – ekonomsko okruženje u prošlosti i na taj način bolje shvate svoju ulogu u budućem razvoju.

- Posjete istorijskim spomenicima u lokalnoj sredini radi povezivanja nastavnih sadržaja sa istorijom lokalne zajednice,
- Pomoć učenicima pri sprovođenju istraživanja iz oblasti istorije,
- Razvoj kritičkog i nezavisnog osvrta na istorijske činjenice i njihova analiza radi izgradnje pravilnog, izbalansiranog i realnog mišljenja o istorijskim zbivanjima,
- Aktivnosti na formiranju muzejske postavke u školskim prostorijama,
- Izrada multimedijalnih prezentacija sa istorijskim temama,
- Proučavanje preduzetničke kulture kroz istoriju i analiza poznatih preduzetnika i njihovog načina djelovanja,
- Izučavanje specifičnih tema iz oblasti zapošljavanja i tržišta rada i njihov uticaj na socio-ekonomske prilike u lokalnoj sredini i državi.

Posjetioци	Predstavnici muzeja, biblioteka, akademski radnici, preduzeća čija se djelatnost oslanja na istoriju ili koriste istoriju kao jedan od načina za promociju svojih proizvoda
Posjete	Muzeji, biblioteke, akademske institucije, preduzeća
Materijali	Pamfleti, brošure, filmovi, video igre sa istorijskom tematikom

Matematika - Matematika igra ključnu ulogu u razvoju učenika i njegovoj pripremi za svijet rada ili nastavka školovanja, kako kroz sticanje matematičke kompetencije, tako i kroz razvoj sposobnosti za apstraktno razmišljanje i sistematski pristup rješavanju problema. Preduzetničko učenje u nastavi matematike se ogleda kroz povezivanje nastavnih sadržaja sa realnim životnim i radnim okruženjem – primjena matematike u građevinarstvu, finansijama, istraživanju tržišta, tehnici i dr.

- Popularizacija matematike kroz osnivanje kluba ljubitelja matematike i pružanje mogućnosti učenicima da unaprijede znanja kroz vršnjačku edukaciju,

- Sprovođenje istraživanja u školi, analiza rezultata i korišćenje grafičkih prikaza pri prezentovanju,
- Praktična primjena znanja stečenih kroz nastavu matematike na primjer, primjena Pitagorine teoreme u zanatstvu, tangensa ugla u ekonomiji, budžetiranje ličnih finansija, izračunavanje troškova osiguranja.

Posjetioци	Bankarski službenici, agenti osiguravajućih društava, računovođe, kompjuterski programeri, statističari
Posjete	Projektni biroј, građevinske firme, agencije za računovodstvo, istraživanja tržišta
Materijali	Internet resursi, izvještaji o istraživanju tržišta, računovodstveni izvještaji, planska dokumenta za građevinske projekte

Fizičko vaspitanje - Fizičko vaspitanje objedinjuje sticanje znanja i fizičke aktivnosti. Učenici istražuju veze između održavanja kondicije kroz upražnjavanje fizičkih aktivnosti i dobrog zdravstvenog stanja. Uče kako zdravi stilovi života utiču da se osjećaju sigurno i da budu aktivni učesnici u društvu. Preduzetničko učenje obogaćuje nastavu fizičkog vaspitanja uvođenjem dodatnih sadržaja koji produbljuju sadržaje iz kurikuluma – povezivanje sa sportskim klubovima, organizacija sportskih takmičenja u školi, istraživanja o različitim oblicima rekreacije za lokalno stanovništvo, osnivanje školskih sportskih klubova i društava (planinarsko na primjer).

- Razvoj odgovornosti, timskog rada i takmičarskog duha,
- Učenici uče kako da se nose sa uspjehom, ali i sa neuspjehom,
- Razvoj razumijevanja važnosti zdravih stilova života.

Posjetioци	Sportski treneri, profesionalni sportisti, ljekari, nutricionisti, predstavnici preduzeća čija je djelatnost proizvodnja (prodaja) sportskih rekvizita i slično, sportski novinari
Posjete	Sportski događaji, sportski klubovi, fitnes i wellnes centri, redakcije sportskih časopisa
Materijali	Članci iz novina i časopisa, audio i video materijali, Internet

Maternji jezik - Preduzetničko učenje u nastavi maternjeg jezika pomaže razvoj pisane i usmene komunikacije na maternjem jeziku, razvoj generičkih vještina i izgradnju preduzetničkih stavova. Maternji jezik je veoma pogodan za sve oblike preduzetničkog učenja i veoma je važan za sticanje samopouzdanja kroz razvoj vještine prezentovanja i javnog nastupanja. Učenici dobijaju priliku da učestvuju u različitim aktivnostima kroz saradnju sa medijima, marketing i PR agencijama, izdavačkim kućama, bibliotekama i dr.

- Istraživanje određene socio-ekonomske teme i izrada eseja pri unaprijed zadatim rokovima,
- Razvoj digitalne kompetencije kroz pisanu komunikaciju, izradu prezentacija, novinskih članaka, oglasa, reklama,

- Razvoj preduzetničkih znanja, vještina i stavova kroz sprovođenje različitih projekata – školske novine, pozorište, sajam knjiga i dr.

Posjetioци	Pisci, novinari, marketing i PR menadžeri, izdavači
Posjete	Izdavačke kuće, televizijske i radio stanice, pozorišta, marketing i PR agencije
Materijali	Novine, reklamni materijali, audio – vizuelni materijali,

3. Praktični primjeri – nastavne aktivnosti za različite uzraste učenika

3.1 Struktura nastavnih aktivnosti

Naziv aktivnosti	Preporučeno za uzrast	Trajanje (broj časova)	Korelacija
1. Dobra i usluge	6+	1	Maternji jezik, Poznavanje prirode i društva
2. Novogodišnje čestitke	7+	3	Likovno vaspitanje, Maternji jezik, Priroda i društvo
3. Razmjena-trgovina-novac	6+	1	Matematika, Poznavanje prirode i društva, Likovno vaspitanje
4. Proizvođači i potrošači	8+	1	Matematika, Poznavanje prirode i društva, Likovno vaspitanje
5. Istraživanje ekonomskog okruženja	8+	10	Maternji jezik, Priroda i društvo, Likovno vaspitanje
6. Mali baštovani	8+	17	Priroda i društvo, Matematika, Maternji jezik, Likovno vaspitanje
7. Ponuda i tražnja	9+	1	Matematika, Likovna umjetnost
8. Muzej narodnih rukotvorina	10+	18	Građansko obrazovanje, Istorija, Maternji jezik
9. Resursi	11+	1	Matematika, Građansko obrazovanje
10. Slatka fabrika	11+	10	Matematika, strani jezici, Hemija, Biologija
11. Rezime biografskih podataka - CV	12+	1-2	Maternji jezik, Istorija, strani jezici, IT

Naziv aktivnosti	Preporučeno za uzrast	Trajanje (broj časova)	Korelacija
12. Skok u dalj	12+	1	Fizičko vaspitanje
13. Dostignuća žena u biznisu	13+	5	Istorija, Maternji jezik, IT
14. Šta bi bilo, da je bilo	14+	1	Istorija, Maternji jezik, IT
15. Budžetiranje finansijskih resursa	15+	1	Matematika, društvena grupa predmeta
16. Od ideje do realizacije	15+	18	Istorija, Geografija, umjetnost, strani jezici, IT, Biologija
17. Globalni biznis	15+	1	Geografija, IT, Maternji jezik
18. Poslovni registar	15+	7	Stručno – teorijski predmeti i praktična nastava (srednje stručne škole), IT, Maternji jezik
19. Životni standard i potrošačka korpa	16+	3	Biologija, Matematika
20. Zanimanja	16+	8	Maternji jezik, Geografija, strani jezici, IT, stručno-teorijski predmeti u srednjoj stručnoj školi
21. Biznis ideja i biznis plan	16+	13	Stručno – teorijski predmeti i praktična nastava zavisno od vrste zanimanja, Matematika, ekonomska grupa predmeta, IT, Maternji jezik
22. Dan zdravlja	16+	16	Biologija, Hemija, stručno-teorijski predmeti i praktična nastava (za učenike srednjih medicinskih škola)
23. Engleski doručak	16+	6	Strani jezici, stručno-teorijski predmeti i praktična nastava za zanimanja iz oblasti ugostiteljstva – Kuvar, Konobar
24. Radio emisija	17+	7	Maternji jezik, IT, stručno-teorijski predmeti u srednjoj stručnoj školi

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
DOBRA I USLUGE	6 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti	Datum završetka sprovođenja aktivnosti	

Uvod	Nastavna aktivnost 'Dobra i usluge' se sprovodi tokom jednog školskog časa. Tokom izlaganja, ali i za ostale aktivnosti, nastavnik koristi lutku psa. Na ovaj način se ostvaruje bolja zainteresovanost učenika i postiže usvajanje novih pojmova na nenametljiv način i kroz igru. Nastavnik treba da pripremi materijal na kojem učenici rade i da obezbijedi adekvatne ilustracije ili makete.
Trajanje	Jedan školski čas – 45 minuta
Aktivnosti	Aktivnosti su grupisane u četiri cjeline: 1. Upoznavanje sa glavnim pripovjedačem, psom Čupkom (5') 2. Izlaganje nastavnika na temu 'Dobra i usluge' (15') 3. Dramatizacija: Farma 'Dobra i usluge' (20') 4. Kviz: 'Čupko pita' (5')
Ciljevi učenja	Učenici treba da usvoje i razlikuju termine dobro i usluga .
Ishodi učenja	Poslije ove aktivnosti učenici će biti sposobni da: prepoznaju, razlikuju i pravilno upotrebljavaju pojmove dobro i usluga . Sprovođenje aktivnosti pomaže kreativnost, razvija imaginaciju i vještine prezentovanja kod učenika.
Nastavna sredstva	Lutka psa, lutke ostalih domaćih životinja, makete i/ili ilustracije štale, ograde, kuće...
Korelacija	Maternji jezik, Poznavanje prirode i društva
Literatura/Internet resursi	http://www.ebea.org.uk http://www.tutor2u.net Edukativna igrice 'Home Sweet Home' (Big Blue Bubble Inc)

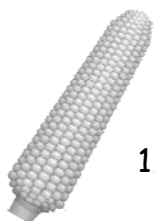
Glavni koraci	
Prva cjelina Upoznavanje sa glavnim pripovjedačem, psom Čupkom (5')	<p>Nastavnik upoznaje učenike sa pripovjedačem - psom Čupkom. Čupko je šarplaninac. Šarplaninac je jugoslovenski ovčarski pas. Ovaj pas je veoma koristan seoskim, pogotovu planinskim domaćinstvima, jer bez greške obavlja svoj dio posla u čuvanju stada i imovine svog gospodara. Veoma je pametan pa može samostalno da obavlja veliki broj zadataka.</p>
Druga cjelina Izlaganje nastavnika na temu 'Dobra i usluge' (15')	<p>Izlaganje nastavnika prate adekvatne ilustracije. Za realizaciju ove cjeline nastavnik koristi frontalni i individualni oblik rada odnosno, monološko – dijalošku nastavnu metodu. U prvi plan ističe lutku psa i učenici komuniciraju sa njim.</p>
'Dobra i usluge'	
<p>Zdravo drugari! Dobro došli na farmu 'Dobra i usluge'. Prvo što treba da naučite jeste šta su to dobra a šta usluge, ukoliko to do sada niste znali. Siguran sam da u učionici ima bar jedno dobro! Stolice na kojima sjedite su dobra. Dobro je nešto što možete da osjetite, nešto što možete da vidite. Neka od meni omiljenih dobara su: kosti, kućica u kojoj spavam...</p> <p><i>Diskusija: Koje je vama omiljeno dobro? Možda palačinka? Ili sladoled?</i></p> <p>Učenici navode primjere za dobra. Primjeri se zapisuju na tabli.</p> <p>Ja sam bio dobro kad me je gazda Milovan kupio. Bilo je to prije tri godine, bio sam star samo tri mjeseca. Rođen sam u susjednom selu, moj otac je poznati šarplaninac. On čuva stado od 200 ovaca. Ni jedan vuk ne smije da im priđe!</p> <p>Sada sam ja usluga mom starom farmeru Milovanu. On me koristi kada obilazi farmu da provjeri: kokoške, prasiće, krave, ovce... Ja čuvam njegovo stado ovaca. Ponekad me čak ostavlja samoga! Nije mi uvijek lako. Pogotovu zimi, snijeg je velik a kuća blizu šume. Iz šume vrijebaju lisice i vukovi. Čuvam ja i kuću gazde Milovana! Za slučaj da do sada niste znali, usluga je posao koji obavljate za nekoga drugoga.</p> <p><i>Diskusija: Jeste li vi do sada napravili uslugu nekome? Koje vrste usluga redovno činite? Možda odlazite da kupite hljeb i mlijeko ujutru? Čistite prašinu u svojoj sobi?</i></p> <p>Učenici navode primjere za usluge. Primjeri se zapisuju na tabli.</p> <p>Meni gazda Milovan stalno čini usluge: daje mi hranu, češlja me, spašava od dosadnih buva, brine o mom zdravlju... To je dosta posla za starog farmera.</p>	
Treća cjelina Dramatizacija: Farma 'Dobra i usluge' (20')	<p>Nastavnik formira tri grupe učenika ostavljajući im slobodu da sami odluče kojoj grupi će da se pridruže:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Na pašnjaku, 2. U štali, 3. U dvorištu. <p>Učenici sami osmišljavaju ambijent koristeći ilustracije, rekvizite iz učionice i imaginaciju. Za dati ambijent pokušavaju da nabroje, što je više moguće, dobara odnosno usluga. Pripremaju kratke skečeve. Na kraju, svaka grupa izvodi svoj skeč.</p>
Četvrta cjelina Kviz: 'Čupko pita' (5')	<p>U okviru ovog dijela nastavnik podijeli po jedan primjerak kviza (radnog lista) 'Čupko pita'. Učenici zaokružuju odgovore.</p>

Učenik _____

ČUPKO PITA

Jeste li razumjeli priču o dobrima i uslugama?
Sada znate razliku.

Pripremio sam jedan kratak kviz za vas. Ne
brinite, neće biti teško! Pročitajte pitanja i
razmislite. Nakon toga zaokružite tačan odgovor.

Kukuruz je?

1. Dobro 2. Usluga

Konobar je?

1. Dobro 2. Usluga

Da li je radio stanica koju slušaš dobro ili usluga?

1. Dobro 2. Usluga

Da li je frizer dobro ili usluga?

1. Dobro 2. Usluga

Borovnica je?

1. Dobro 2. Usluga

Da li je restoran dobro ili usluga?

1. Dobro 2. Usluga

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
NOVOGODIŠNJE ČESTITKE	7 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti	Datum završetka sprovođenja aktivnosti	

Uvod	<p>Nastavna aktivnost 'Novogodišnje čestitke' je namijenjena mlađim učenicima. Učenici samostalno izrađuju novogodišnje čestitke i šalju prijateljima, drugovima, rođacima. Upoznaju različita zanimanja zaposlenih u pošti i načine kako pošiljke putuju od pošiljaoca do primaoca.</p> <p>Za izradu čestitki učenici koriste različite materijale koje je nastavnik unaprijed pripremio: papir, kanap, suvo lišće, bobice i druge predmete iz okruženja. Ova aktivnost može biti organizovana više puta tokom školske godine. Povod mogu biti državni, vjerski i međunarodni praznici (Dan žena, Praznik rada i sl).</p>
Trajanje	Jedna sedmica – 3 školska časa
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u dvije cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Izrada čestitki (90') 2. Obilazak pošte (45')
Ciljevi učenja	Podsticanje kreativnosti i timskog rada učenika kroz izradu novogodišnjih čestitki i upoznavanje socio – ekonomskog ambijenta u lokalnoj sredini kroz obilazak lokalne pošte i razgovor sa tamošnjim službenicima.
Ishodi učenja	Nastavna aktivnost 'Novogodišnje čestitke' razvija kreativnost i timski rad učenika.
Nastavna sredstva	Bijeli i papir u boji, karton, bojice, flomasteri, lijepak, makaze, kolaž papir, kanap, bobice, suvo lišće i drugi materijali iz okruženja pogodni za ukrašavanje čestitki.
Korelacija	Likovno vaspitanje, Maternji jezik, Priroda i društvo
Literatura/Internet resursi	Ilustracije, slike i dr. Besplatno preuzimanje za upotrebu u nastavi.

<http://classroomclipart.com>
<http://www.thekidzpage.com>
<http://www.awesomeclipartforeducators.com>

Glavni koraci

Prva cjelina

Izrada čestitki (90')

Prethodno pripremljen materijal za izradu čestitki nastavnik ostavlja na jednom mjestu (bijeli i papir u boji, karton, bojice, flomasteri, lijepak, makaze, kolaž papir, kanap, bobice, suvo lišće i drugi materijali iz okruženja pogodni za ukrašavanje čestitki). Učenici od datih materijala prave novogodišnje čestitke i koverta za slanje.

Nakon izrade, odlučuju kome će da pošalju čestitke, sastavljaju novogodišnju poruku i ispisuju adrese na kovertama.

Učenici su upitani da opišu načine kako će njihove pošiljke da budu dostavljene. Nastavnik podstiče grupnu diskusiju stavljajući učenike pred različite izazove: kako će čestitka da putuje, ko će da nosi čestitku, kojim prevoznim sredstvom, koliko dana, ko je poštar – šta on radi...?

Druga cjelina

Obilazak pošte (45')

Nastavnik ugovara obilazak pošte i razgovor sa tamošnjim službenicima. Po mogućnosti, pošta sponzorise aktivnost poklanjajući učenicima poštanske markice za slanje čestitki.

Prije obilaska pošte, učenici su dobili zaduženja da sastave listu od nekoliko pitanja za zaposlene u pošti.

Zapažanja nastavnika

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
RAZMJENA – TRGOVINA – NOVAC	6 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	Upoznavanje učenika sa socio-ekonomskim ambijentom treba da počne od najranijeg uzrasta. Nastavna aktivnost 'Razmjena – trgovina – novac' omogućava produbljivanje znanja stečenih tokom nastavnog procesa i njihovo povezivanje sa svakodnevnim životom. Nastavnik treba da pripremi materijal na kojem učenici rade i adekvatne ilustracije koje prate izlaganje. Ilustracije mogu biti u obliku slikovnice ili 'PowerPoint' prezentacija.
Trajanje	Jedan školski čas – 45 minuta
Aktivnosti	Aktivnosti su grupisane u četiri cjeline: 1. Igra: 'Pokaži šta znaš da napraviš' (15') 2. Izlaganje nastavnika na temu Razmjena – trgovina - novac(15') 3. Igra: 'Razmjenjujemo naše proizvode' (10') 4. Igra: 'Fer – nije fer' (5')
Ciljevi učenja	Učenici treba da usvoje termine razmjena, trgovina i novac .
Ishodi učenja	Poslije ove aktivnosti učenici će biti sposobni da: procijene vrijednost nekog proizvoda, razmijene proizvode jednakih vrijednosti i kupe odnosno prodaju proizvod po realnoj cijeni.
Nastavna sredstva	Bijeli i papir u boji, karton, bojice, flomasteri, lijepak, makaze, unifiks kockice, plastelin, slagalice, slikovnica odnosno kompjuter i projektor.
Korelacija	Matematika, Poznavanje prirode i društva, Likovno vaspitanje
Literatura/Internet resursi	http://www.enterprise-education.org.uk http://www.ltscotland.org.uk

Glavni koraci	
<p>Prva cjelina</p> <p>Igra 'Pokaži šta znaš da napraviš' (15')</p>	<p>Prethodno pripremljen materijal nastavnik ostavlja na jednom mjestu (bijeli i papir u boji, karton, bojice, flomasteri, lijepak, makaze, unifiks kockice, plastelin i slično). Učenici imaju zadatak da, od datih materijala, po svom izboru naprave neki predmet ili nešto nacrtaju.</p> <p>Nakon završene igre, učenici pokazuju šta su napravili i objašnjavaju čemu to služi.</p>
<p>Druga cjelina</p> <p>Izlaganje nastavnika na temu 'Razmjena – trgovina – novac' (15')</p>	<p>Izlaganje nastavnika treba da prati 'PowerPoint' prezentacija i/ili adekvatne ilustracije. Za realizaciju ove cjeline nastavnik koristi frontalni i individualni oblik rada odnosno, monološko – dijalošku nastavnu metodu.</p>
<p>'Razmjena – trgovina – novac'</p>	
<p>Davno nekada, ljudi nisu živjeli u kućama, hranili su se plodovima sa drveća i mesom životinja koje su lovili. Odijevali su se koristeći kožu i krzno ulovljenih životinja... Kad je čovjek zadovoljio svoje osnovne potrebe, poželio je da sebi sagradi kuću, napravi brod, sašije odijelo, napravi nakit, iskuje mač. Neki ljudi su dobro pravili kuće, neki su bili dobri kovači, a neki su brzo i lijepo šili odijela. Tada je počela razmjena viškova dobara koje su ljudi stvarali.</p> <p>Kao primjer prvobitne razmjene može poslužiti čovjek koji razmjenjuje deset ulovljenih zečeva za mač. Takav oblik razmjene je trajao jedno vrijeme ali, kako nisu svi mogli da obezbijede baš deset ulovljenih zečeva za jedan mač, počeli su da koriste za razmjenu i druge stvari koje su imali: druge životinje, sjekire, nakit, kože i slično. Razmjenjivali su ono čega su imali više nego što im treba za dobra koja nisu imali a bila su im potrebna za život.</p> <p>Ponekad se događalo da čovjek ne uspije da razmijeni dobro kojeg ima više nego što mu je potrebno jer to dobro nije potrebno drugima. Da bi prevazišli taj problem, ljudi su počeli da prave i koriste novac. U početku, novac su pravili od malih komada metala, zlata i srebra. Tako su ljudi kojima je bila potrebna kuća na primjer, imali metalni novac i njime plaćali. To su, ujedno, počeci trgovine. Trgovina je čin kupovine i prodaje dobara i usluga.</p> <p><i>Diskusija: Žena je htjela da kupi kašiku, a imala je dva novčića – jedan veliki i jedan mali. Veliki novčić je vrijedio više od jedne kašike, a mali novčić manje. Ona nije mogla ništa da uradi sem da presiječe veliki novčić i tako plati. Zašto?</i></p> <p>Učenici navode razloge koji se zapisuju na tabli.</p> <p><i>Diskusija: Ako plati velikim novčićem, nije fer – plaća više nego što kašika vrijedi. Ako plati malim novčićem, takođe nije fer jer kašika vrijedi više. Šta sad da se uradi?</i></p> <p>Učenici navode razloge koji se zapisuju na tabli.</p> <p>Vremenom su ljudi metalni novac zamijenili novcem koji podsjeća na ovaj koji mi sad koristimo – papirni novac. Novac je prolazio kroz mnoge transformacije kroz vrijeme. Neprekidno je mijenjao oblik, izgled i ostale karakteristike, pa ako ga je na primjer, vaš neki pra-pra-pradjeda zakopao negdje, šanse su da danas ne vrijedi gotovo ništa. Novac je sredstvo kojim plaćamo. Novcem mjerimo i upoređujemo vrijednost različitih dobara i usluga.</p> <p>Novac je veoma važan dio našeg svakodnevnog života, bili mi toga svjesni ili ne.</p>	

[illegible]

Učenik _____

FER - NIJE FER

	Sve što trebaš da uradiš jeste da procijeniš da li je razmjena fer ili nije fer. Ako misliš da je razmjena fer - podvuci odgovor 'Fer', ako misliš da razmjena nije fer - podvuci odgovor 'Nije fer'	
Fer	1. Vladan je ponudio Draganu 10 'Jugi' sličica za fudbalsku loptu.	Nije fer
Fer	2. Tamara je ponudila Ivoni kristalnu čašu za dijamantski prsten.	Nije fer
Fer	3. Maja je ponudila Zoranu krušku za jabuku.	Nije fer
Fer	4. Marija je ponudila Mladenu knjigu, koja košta 3 Eura, za CD plejer, koji košta 50 Eura.	Nije fer
Fer	5. Ivica je za olovku tražio od Jovana teniski reket.	Nije fer
Fer	6. Vesna je dala tri šnale za rajf.	Nije fer

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
PROIZVOĐAČI I POTROŠAČI	8 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti	Datum završetka sprovođenja aktivnosti	

Uvod	Nastavna aktivnost 'Proizvođači i potrošači' se sprovodi tokom jednog školskog časa. Tokom izlaganja, ali i za ostale aktivnosti, nastavnik koristi lutku. Na ovaj način se ostvaruje bolja zainteresovanost učenika i postiže usvajanje novih pojmova na nenametljiv način i kroz igru. Nastavnik treba da pripremi materijal na kojem učenici rade i da obezbijedi adekvatne ilustracije.
Trajanje	Jedan školski čas – 45 minuta
Aktivnosti	Aktivnosti su grupisane u četiri cjeline: 1. Moždana oluja: 'Ko je proizvođač a ko potrošač' (5') 2. Izlaganje nastavnika na temu 'Proizvođači i potrošači' (10') 3. Igra: 'Proizvođači i potrošači' (25') 4. Kviz: 'Ko će prvi dati odgovor' (5')
Ciljevi učenja	Pružiti priliku učenicima da generišu ideje, efektivno ih predstave i odbrane pred drugima; iskažu svoju kreativnost i inicijativu i da, kroz igru, usvoje i razlikuju termine proizvođač , potrošač , profit i gubitak .
Ishodi učenja	Poslije ove aktivnosti učenici će biti sposobni da: prepoznaju, razlikuju i pravilno upotrebljavaju pojmove proizvođač , potrošač , profit i gubitak . Sprovođenje aktivnosti pomaže razvoju kreativnosti i inicijativnosti kod učenika i razvija sposobnost rada u timu.
Nastavna sredstva	Lutka, bijeli i papir u boji, karton, bojice, flomasteri, lijepak, makaze, plastelin, slagalice, ilustracije, radni listovi 1 i 2.
Korelacija	Matematika, Poznavanje prirode i društva, Likovno vaspitanje.
Literatura/Internet resursi	http://www.osef.org http://ocw.mit.edu Edukativna igrice 'Santa's Super Friends' (Toy Box Games)

Glavni koraci	
Prva cjelina Moždana oluja ‘Ko je proizvođač a ko potrošač’ (5’)	<p>Nastavnik koristi grupnu tehniku ‘moždana oluja’ radi podsticanja i razvoja kreativnosti učenika i generisanja što većeg broja ideja na temu proizvođači i potrošači. Učenici su upitani da, na osnovu svog iskustva, opišu date pojmove. Svi odgovori se, bez komentarisanja, upisuju na tabli. (2’)</p> <p>Grupna diskusija o datim opisima pojmova proizvođači i potrošači. (3’)</p>
Druga cjelina Izlaganje nastavnika na temu ‘Proizvođači i potrošači’ (10’)	<p>Izlaganje nastavnika prate adekvatne ilustracije. Za realizaciju ove cjeline nastavnik koristi frontalni i individualni oblik rada odnosno, monološko – dijalošku nastavnu metodu. U prvi plan ističe lutku i učenici komuniciraju sa njim.</p>
‘Proizvođači i potrošači’	
<p>Nastavnik predstavlja pripovjedača – lutku. (1’)</p> <p>Lutka prezentuje fabriku ‘Kosko’ (9’)</p> <p>Dobro došli u fabriku ‘Kosko’! Sigurna sam da želite da saznate ko je proizvođač, a ko potrošač. Ja sam vlasnica fabrike ‘Kosko’ i objasniću vam ove pojmove. U mojoj fabrici proizvodimo igračke za pse. Najpopularnija igračka je gumena kost ‘Gloc’. Nju kućići vole više od ostalih igračaka. Kao što pomenuh, ovu igračku izrađujemo od gume. Gumu moramo da kupujemo od fabrike ‘Gumi’ iz Pljevalja. Fabrika ‘Gumi’ je proizvođač. Proizvođač je svako ko proizvodi i prodaje neko dobro ili uslugu.</p> <p>Svi proizvođači su zainteresovani da zarade što više novca. Fabrika ‘Gumi’ je takođe zainteresovana da napravi profit. Profit je novac do koga dolazimo prodajom dobara i usluga. Na žalost, ponekad se dogodi da proizvođači dobara i usluga ne naprave profit. Šta više, može da se dogodi da ostvare gubitak! Gubitak je izgubljeni novac. Ako nas proizvodnja gumene koske košta tri Eura a prodamo je nekom za pet, zaradićemo dva Eura. Ta dva Eura su naš profit. U slučaju da kosku prodamo za dva Eura, izgubićemo jedan Euro. Taj jedan Euro je gubitak.</p> <p>Pošto smo kupili gumu od fabrike ‘Gumi’ iz Pljevalja, postali smo potrošači. Potrošač je svako ko kupuje dobra ili usluge. Mi smo takođe, proizvođači jer proizvodimo igračke za pse koje kasnije prodajemo vlasnicima pasa.</p>	
Treća cjelina Igra: ‘Proizvođači i potrošači’ (25’)	<p>Nastavnik formira tri grupe učenika ostavljajući im slobodu da sami odluče kojoj grupi će da se pridruže:</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Prodavci (do tri učenika), 5. Proizvođači (više od 15 učenika), 6. Kupci (do tri učenika). <p>Nastavnik unaprijed priprema:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Novac (radni list 1) i daje grupi ‘proizvođači’, 2. Materijal za ‘prodaju’ (bijeli i papir u boji, karton, bojice, flomasteri, lijepak, makaze, plastelin, slagalice i slično),

[illegible]

Učenik _____

KO ĆE PRVI DATI ODGOVOR

1. Ako kupiš CD plejer u prodavnici tehničke robe, ti si:

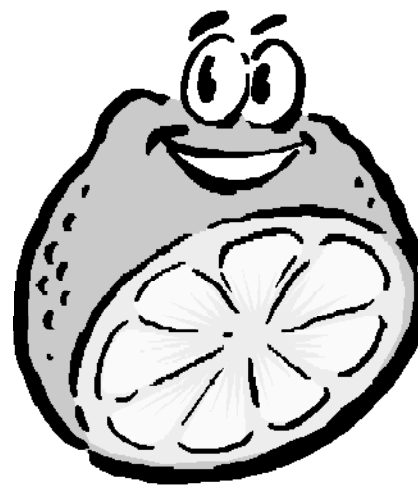
- a) proizvođač
- b) profit
- c) potrošač

2. Otvorio si štand za prodaju limunade i zaradio 20 Eura. Kad platiš majki 15 Eura za potrebni materijal (šećer, limun, čaše...) ostaje ti 5 Eura:

- a) gubitka
- b) potrošača
- c) profita

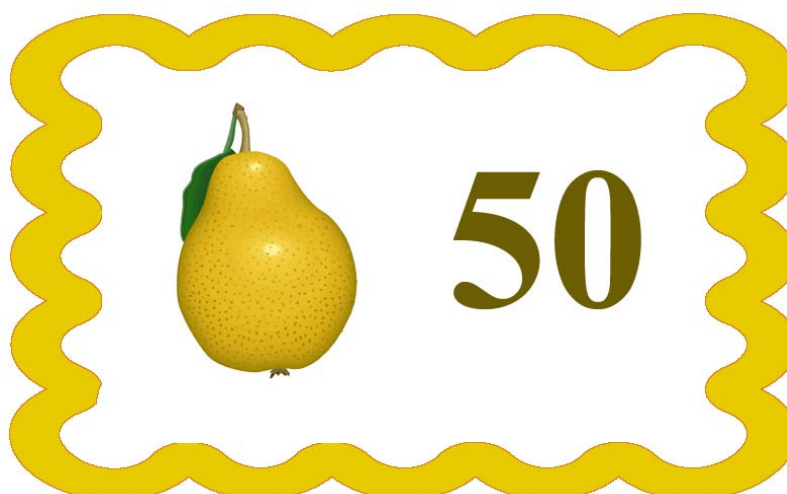
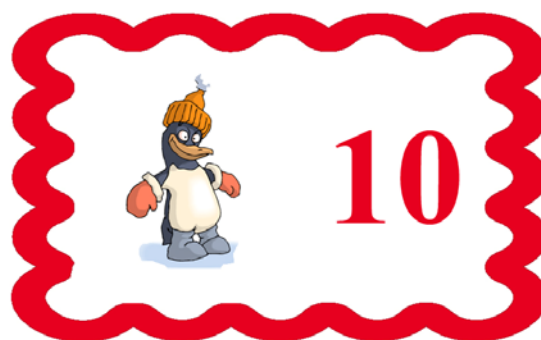
3. Sjećaš li se svog štanda za limunadu? Dok prodaješ limunadu ti si :

- a) proizvođač
- b) potrošač
- c) profit.

4. Platio si reklamu 20 Eura, a nijesi zaradio ništa. Tih 20 Eura je:

- a) profit
- b) gubitak
- c) proizvođač

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
ISTRAŽIVANJE EKONOMSKOG OKRUŽENJA	8 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti	Datum završetka sprovođenja aktivnosti	

Uvod	<p>Ova nastavna aktivnost ima za cilj upoznavanje učenika sa svijetom rada kroz istraživanje uloge preduzetnika i različitih vrsta preduzeća. Svoje nalaze će učenici 'publikovati' u obliku ručno izrađenih brošura i časopisa i prezentovati ih na školskoj izložbi.</p> <p>Za sprovođenje ove nastavne aktivnosti je poželjno angažovanje više od jednog nastavnika dok je za realizaciju izložbe neophodno učešće roditelja. Uloga roditelja je i da pomognu ostvarivanju kontakata učenika sa vlasnicima lokalnog biznisa, pomoć pri obilasku kompanija i(ili) gostovanju uspješnih preduzetnika u školi.</p>
Trajanje	Dvije sedmice – 10 školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u pet cjelina:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Predstavljanje aktivnosti i planiranje postupka realizacije (90') 2. Gostovanje roditelja na času (45') 3. Izrada brošura i časopisa (135') 4. Organizacija školske izložbe (90') 5. Sprovođenje školske izložbe (90')
Ciljevi učenja	Učenici treba da se upoznaju sa postupkom istraživanja na zadatu temu i procesom stvaranja publikacija.
Ishodi učenja	<p>Nastavna aktivnost 'Istraživanje ekonomskog okruženja' pomaže učenicima da u pisanoj formi iskažu svoja zapažanja i misli, samostalno i sa samopouzdanjem prezentuju svoj rad drugima i kritički procijene svoj i tuđi rad.</p> <p>Ova nastavna aktivnost pomaže izgradnju preduzetničkih stavova, znanja i vještina učenika – sposobnost generisanja i razvoja ideja, rad u timu, samopouzdanje, odgovornost, sposobnost preuzimanja rizika i donošenja odluka, istraživanja, rješavanja problema, kooperativnosti i komunikativnosti u radu. Učenici će steći znanja i bliže se upoznati sa ekonomskim ambijentom u lokalnoj sredini.</p>

Nastavna sredstva	Slikovnice, brošure, časopisi, bijeli i papir u boji, karton, bojice, flomasteri, lijepak, makaze, kolaž papir, hamer papir, kanap, heftalica.
Korelacija	Maternji jezik, Poznavanje prirode i društva, Likovno vaspitanje
Literatura/Internet resursi	Portal o preduzetničkom obrazovanju http://www.entlearn.net

Glavni koraci	
Prva cjelina Predstavljanje aktivnosti i planiranje postupka realizacije (90')	<p>U sklopu ove cjeline učenici razmatraju osnovnu ideju, dogovaraju aktivnosti, formulišu plan i dinamiku sprovođenja, definišu potrebne resurse i formiraju timove za sprovođenje. Nastavnik upoznaje učenike sa osnovnom idejom nastavne aktivnosti. Zavisno od veličine grupe i uzrasta učenika, koristi frontalni oblik rada odnosno, monološko-dijalošku metodu ili grupnu tehniku 'moždana oluja' da razmotri sa učenicima sljedeća pitanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Šta je brošura, časopis i koje druge vrste publikacija postoje? - Ko izrađuje publikacije i sa kojim ciljem? - Zašto su neke publikacije besplatne a neke ne? - Zašto ljudi rade? - Gdje su zaposleni njihovi roditelji, rođaci, komšije i sl? - Čime se bave te kompanije, šta proizvode, ko su im kupci? - Zašto kupuju njihove proizvode? - Zašto neki ljudi imaju šefa, direktora, 'gazdu', a neki imaju svoju radnju ili kompaniju? - Da li je bolje imati svoju kompaniju ili biti zaposlen kod nekoga? Zašto? <p>Nakon diskusije nastavnik formira nekoliko grupa učenika sa zadatakom da razviju plan i dinamiku sprovođenja aktivnosti za istraživanje lokalnog ekonomskog okruženja, izradu publikacija i organizovanje školske izložbe. Grupe samostalno rade na izradi plana aktivnosti. Učenici dobijaju zadatak da istraže svoje neposredno okruženje – razgovaraju sa roditeljima, rođacima, komšijama i sl. i sami odluče o predmetu istraživanja (ekonomskom subjektu u lokalnoj sredini). Nastavnik predlaže okvir (sadržaj) publikacije:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kratak esej o jednoj kompaniji, - Opis jednog zanimanja, - Opis jednog proizvoda.

<p>Druga cjelina Gostovanje roditelja na času (45')</p>	<p>Za ovu cjelinu je predviđeno da roditelji gostuju na času i razgovaraju sa učenicima o svom zanimanju i kompaniji u kojoj rade. Učenici koriste priliku da saznaju više detalja u skladu sa temom publikacije.</p>
<p>Treća cjelina Izrada brošura i časopisa (135')</p>	<p>Učenici individualno, u formi domaćeg zadatka, pripremaju tekstove za publikaciju. U sklopu ove cjeline učenici izrađuju publikacije: prepisuju tekstove, crtaju i boje ilustracije, dizajniraju unutrašnjost i korice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ilustracija napisanih tekstova i lijepo pisanje (prepis), - Pisanje naslovne i završne strane (ime autora, naziv publikacije, ime ilustratora i urednika, godina i mjesto izdavanja), - Rad na koricama i povezivanje. Kao i za ostale aktivnosti, i ovdje je značajno dozvoliti učenicima da iskažu svoju kreativnost u dizajnu korica publikacije. Korice se najčešće izrađuju od kartona i mogu biti različitog oblika (geometrijski, u obliku cvijeta i slično). Publikacija može biti povezana kanapom, ukrasnim koncem ili heftalicom.
<p>Četvrta cjelina Organizacija školske izložbe (90')</p>	<p>Nastavnik formira dva tima učenika: tim za izradu reklamnog panoa (plakata) i tim za izradu i distribuciju pozivnica (školskom osoblju, učenicima, roditeljima) za školsku izložbu.</p> <p>Pažljivim pregledom i kritičkim osvrtom na sve publikacije, učenici zajednički odlučuju o tome koji će sadržaji biti pročitani na izložbi (u cjelini ili djelimično). Nakon toga uvježbavaju prezentovanje sadržaja.</p> <p>Učenici osmišljavaju program i uređuju prostor za održavanje izložbe.</p>
<p>Peta cjelina Sprovođenje školske izložbe (90')</p>	<p>Poželjno je da prigodnim govorom izložbu otvori predstavnik lokalnog biznisa, direktor škole ili nastavnik. Ovo će pozitivno da utiče na samopouzdanje učenika koji su pripremili publikacije.</p> <p>Po završetku izložbe, učenici diskutuju o sprovođenju ove aktivnosti: ideji i načinu realizacije, problemima i propustima tokom sprovođenja.</p> <p>Ova nastavna aktivnost može biti dopunjena prodajom publikacija. Kao kupci se najčešće pojavljuju roditelji.</p>

Zapažanja nastavnika

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
MALI BAŠTOVANI	8 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Nastavna aktivnost 'Mali baštovani' slijedi operativne ciljeve nastavnog predmeta Priroda i društvo za treći razred osnovne škole: 'učenik treba da upozna neke ukrasne biljke, da shvati da su za život biljaka neophodni voda, svjetlost i vazduh'. Može se lako prilagoditi i za učenike viših razreda osnovne škole.</p> <p>Osnovna ideja je da učenici urede jednu ili više zelenih površina u gradu sadnjom ukrasnog bilja koje su odgajili u školi i na taj način zarade izvjesnu količinu novca. Aktivnost se sprovodi u bliskoj saradnji sa lokalnom samoupravom odnosno preduzećem koje je zaduženo za uređenje zelenih površina u gradu. Kako se sadnja ukrasnog bilja na javnim površinama obavlja u proljeće, sprovođenje aktivnosti treba da počne početkom februara.</p> <p>Za sprovođenje aktivnosti je od velikog značaja pomoć uprave škole u pregovaranju sa lokalnom samoupravom. Nastavna aktivnost predviđa novčanu nadoknadu za pruženu uslugu.</p> <p>Ova naknada treba da podražava ekonomsku logiku ali, isključivo u pedagoške svrhe. Roditelji treba da podrže aktivnost tako što će pomoći u sakupljanju neophodnog materijala: sjemena, stare plastične posude, saksije, zemlja, alatke i dr.</p>
Trajanje	Šest do osam sedmica – 17 školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u sedam cjelina:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Prezentovanje osnovne ideje i dogovor o sprovođenju (90') 2. Obilazak zelenih površina u gradu (135') 3. Priprema za pregovore sa lokalnom samoupravom (135') 4. Obilazak rasadnika (staklenika, plastenika) (90') 5. Sadnja ukrasnog bilja (90') 6. Uređivanje jedne ili više zelenih površina u gradu (180') 7. Sumiranje i analiza postignutih rezultata (45')
Ciljevi učenja	Učenici treba da se upoznaju sa postupkom sadnje i odgoja ukrasnih biljaka.

Ishodi učenja	<p>Sprovođenje ove aktivnosti je prilika učenicima da praktično primijene znanja iz više nastavnih predmeta, upoznaju se sa zanimanjem rasadničar-cvjećar i mogućnostima koje ovo zanimanje nudi za zapošljavanje i samozapošljavanje.</p> <p>Učenici će razviti sposobnost da aktivno učestvuju u procesu donošenja odluka kroz proces razmjene ideja i pregovaranja, sposobnost da sačine akcioni plan i djeluju u skladu sa tim, sposobnost preuzimanja razumnog rizika i vještine rada u timu.</p>
Nastavna sredstva	Bijeli i hamer papir, bojice, flomasteri, olovke, sveske, metar, foto aparat, sjemena cvijeća, plastične posude i saksije, zemlja, poljoprivredne alatke.
Korelacija	Priroda i društvo, Matematika, Maternji jezik, Likovno vaspitanje
Literatura/Internet resursi	http://www.garden.org http://www.svetbiljaka.org

Glavni koraci	
<p>Prva cjelina</p> <p>Prezentovanje osnovne ideje i dogovor o sprovođenju (90')</p>	<p>Nastavnik prezentuje osnovnu ideju aktivnosti – uređenje jedne ili više zelenih površina u gradu sadnjom ukrasnih biljaka za račun lokalne samouprave. Učenici su upitani da, koristeći svoja znanja i iskustva, kroz grupnu diskusiju odgovore na sljedeća pitanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ko uređuje javne površine i zašto? • Zašto ljudi provode vrijeme u parkovima? • Koje vrste ukrasnih biljaka mogu da se koriste za uređenje javnih površina? • U koje vrijeme se obavlja sadnja ukrasnog bilja... <p>Nakon diskusije, nastavnik formira nekoliko grupa učenika sa zadatkom da sačine plan sprovođenja aktivnosti: potreban materijal i načine za njegovo obezbjeđivanje, vrijeme i predlog vrste ukrasnih biljaka. Po jedan predstavnik iz svake od grupa prezentuje sačinjeni plan. Učenici razgovaraju o visini zarade koju mogu očekivati.</p>
<p>Druga cjelina</p> <p>Obilazak zelenih površina u gradu (135')</p>	<p>Učenici obilaze grad sa nastavnikom, razvijaju i razmatraju različite ideje o mogućnostima za uređenje. Učenici prave bilješke koje će im pomoći da kasnije razrade plan sprovođenja. Bilješke sadrže podatke o lokacijama, ideje o vrsti biljaka, veličini površine i dr. Važno je da učenici znaju dimenzije površine za koju su zainteresovani da posade ukrasno bilje da bi pravilno planirali potrebnu količinu. Zbog toga je potrebno da na 'teren' ponesu metar, olovke i sveske.</p> <p>Nakon obilaska 'terena' nastavnik treba da obavijesti roditelje o aktivnostima koje će biti sprovedene i zatraži njihov doprinos kroz ustupanje starih plastičnih čaša i posuda, saksija, sadnica i sjemena cvijeća, zemlje i alatki. Uprava škole obezbjeđuje da učenici posjete lokalnu samoupravu.</p>

Treća cjelina

Priprema za pregovore sa lokalnom samoupravom (135')

Nastavnik priprema cedulje na kojima su ispisani nazivi cvijeća (četiri vrste cedulja). Svaki učenik izvlači po jednu cedulju i na taj način se formiraju grupe:

Dan i noć – grupa zadužena da sačini ponudu za uređenje javne površine. Ponuda treba da sadrži podatke o površini, vrsti biljaka, cijeni i rokovima. Učenici se koriste podacima sa terena pri izračunavanju potrebne količine biljaka za datu površinu. Krajnja cijena treba da sadrži nadoknadu troškova za uloženi materijal i rad i simbolični iznos profita;

Kadife – grupa zadužena da sačini crtež (grafički prikaz) uređene površine. Grafičkim prikazom učenici treba da dočaraju konačni izgled površine koju će da urede;

Zumbuli – pregovaračka grupa. Grupa treba da uvježba način pregovaranja. Za ovu aktivnost je od pomoći 'igra uloga' gdje će jedan dio grupe glumiti skeptične predstavnike lokalne samouprave a drugi dio entuzijastične učenike koji nude svoje usluge i očekuju da budu adekvatno nagrađeni za uloženi trud. Učenici se trude da ubijede službenike lokalne samouprave da je njihova ideja dobra i da uslugu nude po prihvatljivoj cijeni. Sa druge strane, ovi ne vjeruju da su učenici sposobni da pruže kvalitetnu uslugu i budu jednako dobri kao odrasli i pri tom, pokušavaju da snize cijenu.

Igra uloga se sprovodi u tri faze: (1) priprema - motivacija, (2) sprovođenje - faza igre i (3) refleksija - naknadna obrada.

Pri sprovođenju igre uloga treba voditi računa o sljedećem: vjerodostojno simulirati stvarnosti bliske socijalne situacije i načine ponašanja, definisati konflikte interesa, proživjeti situacije donošenja odluka i izraditi strategije rješenja.

Karanfili – grupa zadužena za organizaciju sastanka ima zadatak da sačini dopis, kontaktira lokalnu samoupravu (osobu sa kojom je uprava škole prethodno uspostavila kontakt ali učenik o tome ne zna) i ugovori termin sastanka.

Učenici odlaze na sastanak sa predstavnicima lokalne samouprave u dogovoreno vrijeme, vođeni grupom Zumbuli (pregovarači).

Četvrta cjelina

Obilazak rasadnika (staklenika, plastenika) (90')

Nastavnik ugovara obilazak jednog rasadnika (staklenika, plastenika) i razgovor sa vlasnikom – preduzetnikom. Učenici sa sobom nose olovke, sveske i foto aparat. Prije obilaska su dobili zaduženja da sastave listu od nekoliko pitanja o sljedećem: koju školu je završio vlasnik rasadnika, koliko novca je potrebno za bavljenje ovim poslom, koliko dugo se bavi rasadničarstvom, je li zadovoljan uslovima za rad, zaradom i tržištem, koji su mu planovi za budućnost, da li bi i njima savjetovao da se bave cvjećarstvom i rasadničarstvom i dr.

Razgovaraju o poslu koji će da obave za račun lokalne samouprave.

Peta cjelina Sadnja ukrasnog bilja (90')	<p>Uz pomoć roditelja je prikupljen materijal za rad. Učenici obavljaju sadnju ukrasnog bilja. Saksije mogu biti smještene u učionici, kabinetu ili nekoj drugoj pogodnoj prostoriji u školi. Dogovaraju se o zaduženjima za zalivanje i brigu o sadnicama u periodu do presađivanja.</p>
Šesta cjelina Uređivanje jedne ili više zelenih površina u gradu (180')	<p>Kad sadnice porastu dovoljno da budu presađene na javnu površinu, učenici dogovaraju termin sa službom lokalne samouprave za uređenje javnih površina. Učenici ovaj posao ne obavljaju samostalno već asistiraju radnicima.</p>
Sedma cjelina Sumiranje i analiza postignutih rezultata (45')	<p>Učenici odlučuju o načinu raspodjele zarađenog novca – organizacija izleta, zabave, kupovina knjiga, edukativnog softvera, filmova ili pomoć djeci slabog materijalnog stanja. Analiziraju postignuća i koristi od nastavne aktivnosti.</p>

Evaluacioni list (popunjava nastavnik)	
Stavovi i vještine	Imena učenika
Razmjenjivao/la je sa grupom informacije i znanje	
Aktivno je slušao/la	
Bio/la je otvoren/a i unosio/la je svoje mišljenje i osjećanja	
Pomagao/la je drugim članovima grupe kod poteškoća i problema	
Znao/la je kako da se fokusira na suštinu i svemu da strukturu	
Priznavao/la je rad i dostignuća drugih članova grupe	
Sarađivao/la je sa svim članovima grupe	
Nabavljao/la je materijal, koji se davao na upotrebu i drugim članovima grupe	
Doprinio/la je dobroj klimi u grupi	

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
PONUDA I TRAŽNJA	9 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti	Datum završetka sprovođenja aktivnosti	

Uvod	Nastavna aktivnost 'Ponuda i tražnja' omogućuje učenicima da na zanimljiv način i kroz igru usvoje pojmove ponuda, tražnja i cijena. Aktivnost se sprovodi tokom dva školska časa i u bliskoj je vezi sa matematikom, informatikom, engleskim jezikom i društvenom grupom predmeta. Nastavnik treba da pripremi materijal na kojem učenici rade i obezbijedi gostovanje predstavnika lokalnog biznisa.
Trajanje	Jedan školski čas – 45 minuta
Aktivnosti	Aktivnosti su grupisane u tri cjeline: 1. Igra: 'Ponuda i tražnja' (20') 2. Izlaganje nastavnika na temu 'Ponuda i tražnja (45') 3. Internet igra: 'Limunada' (25')
Ciljevi učenja	Pružiti priliku učenicima da kroz igru usvoje, razlikuju i razumiju termine: ponuda , tražnja i cijena .
Ishodi učenja	Poslije ove aktivnosti učenici će unaprijediti znanja i razumijevanje osnovnih zakonitosti preduzetničkog načina rada i socio – ekonomskog okruženja. Učenici će usvojiti znanja o osnovnim tržišnim principima i biti sposobni da: - definišu pojmove ponuda i tražnja, - identifikuju šta se događa kada je tražnja veća od ponude, - identifikuju šta se događa kada je ponuda veća od tražnje, - objasne na koji način ponuda i tražnja utiču na izbor potrošača, - objasne kako ponuda i tražnja utiču na cijene proizvoda,
Nastavna sredstva	Flomasteri u različitim bojama, štoperica (sat), radni listovi 1 i 2, računari, Internet.
Korelacija	Matematika, Likovna umjetnost

**Literatura/Internet
resursi**

Edukativne igrice: *Jane's Hotel (REALORE Studios)* i
Lemonade Tycoon Deluxe (Hexacto)

Glavni koraci

Prva cjelina

**Igra: 'ponuda i
tražnja' (20')**

Svrha ove igre je da demonstrira koncept ponude i tražnje. Nastavnik kopira radni list 1 – crteži na radnom listu trebaju biti obojeni. Za svaki od crteža je potrebna crvena boja ali nastavnik ima samo jedan crveni flomaster. Na drugoj strani, nastavnik ima tri plava flomastera a samo na jednom crtežu je potrebna ta boja. Ostalih boja ima dovoljno.

Učenici imaju zadatak da oboje crteže što brže mogu. Nastavnik daje flomastere učenicima (sve osim crvene) i određeno vrijeme da oboje crtež. Nakon toga nastavnik organizuje aukciju tokom koje učenici prodaju jedni drugima flomastere u bojama koje im nisu potrebne. Tada nudi i crveni flomaster. Kako je crvena boja zastupljena na svakom od crteža a ima samo jedan flomaster ove boje, nastavnik prati i usmjerava aktivnosti učenika da obezbijede flomaster u ovoj boji.

Grupna diskusija o tome šta su učenici naučili kroz ovu igru. Potrebno je na tabli napisati termine 'ponuda' i 'tražnja' i upitati učenike da opišu ove pojmove.

- Na koji način su ovi termini u vezi sa flomasterima koje su koristili za bojenje crteža?
- Kakva je bila ponuda crvenog flomastera? (1) A tražnja za njim? (javljaju se svi učenici kojima je trebala ova boja)
- Kakva je bila ponuda plavog flomastera? (3) A tražnja za njim? (1)

Na koji način se ovo odrazilo na kupovinu i prodaju flomastera?

Druga cjelina

**Izlaganje
nastavnika na temu
'Ponuda i tražnja'
(45')**

Za realizaciju ove cjeline nastavnik koristi frontalni i individualni oblik rada odnosno, monološko – dijalošku nastavnu metodu. Preporučuje se da nastavnik obezbijedi posjetu predstavnika lokalnog biznisa da razgovara sa učenicima o tome kako ponuda i tražnja utiču na poslovanje kompanije.

'Ponuda i tražnja'

Ponuda i tražnja utiču na sve što nas okružuje. Kad odlazite da kupite moderne patike, majicu, kompakt disk omiljenog pjevača ili kad idete kod frizera i tražite da vam napravi frizuru koja je u trendu... Sve je to tražnja. Tražnja je sve što želite da imate i spremni ste da za to date novac.

Vlasnici prodavnica su veoma zainteresovani za to šta se traži. Oni koriste te informacije kako bi u svojim radnjama imali dovoljne količine dobara (usluga). To je ponuda. Ponuda je količina dobara i usluga koje se nude kupcima u određeno vrijeme i po određenoj cijeni.

Da bi poslovanje bilo uspješno, prodavci se moraju potruditi da imaju dovoljne količine dobara i usluga za koje smatraju da će kupci biti zainteresovani da kupe.

Pretpostavimo da Milan ima rasadnik. On odgaja sadnice raznog drveća. Svake godine, Milan razmišlja o tome koliko je sadnica prodao tokom prethodne godine pa na osnovu toga zasađuje nove. On takođe razmišlja o tome koje drveće da zasadi. Pokušava da predvidi koje sadnice će njegovi kupci da požele da kupe. Kako ima ograničenu količinu novca, mora da odluči koliko sadnica svake vrste će da zasadi. Neke sadnice će uspjeti a neke će da se osuše. Milan mora imati određeni broj sadnica u rezervi za slučaj da se osuše. Osim ovih, Milan ima još troškova: mora da kupi đubrivo, plati radnike, kupi alatke...

Na drugoj strani imamo kupce sadnica drveća. Kao kupac, Ivan takođe treba da donese određene odluke: koju vrstu drveta će da kupi, po kojoj cijeni on to može da plati... Ivan će običi nekoliko prodavaca sadnica drveća kako bi saznao gdje se prodaju kvalitetne sadnice po povoljnoj cijeni.

Ukoliko želi da proda, Milan mora voditi računa da ima dovoljnu količinu kvalitetnih sadnica po povoljnoj cijeni. Šta se događa kada prodavci ne nude dovoljne količine dobara (usluga)?

Mala ponuda – velika tražnja = rast cijena

Mala tražnja – velika ponuda = pad cijena

Učenici diskutuju o tome kako i zašto razlika u ponudi i tražnji izaziva promjene cijena.

Nastavnik predstavlja gosta iz oblasti lokalnog biznisa. On učenicima govori o vrsti dobara (usluga) koje njegova firma nudi kupcima. Učenici postavljaju pitanja o ponudi i tražnji.

Treća cjelina

Internet igra 'Limunada' (20')

Ova Internet igra se nalazi na obrazovnom portalu 'Cool Math' pod nazivom 'Lemonade' (Limunada) autor: Derek Ramsey.

<http://www.coolmath-games.com/lemonade>

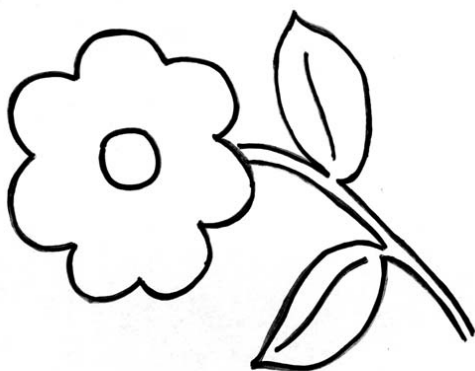
Cilj je zaraditi što više novca prodajući limunadu tokom 30 dana. Da bi ovo ostvarili, otvarate štand za prodaju limunade. Vi donosite odluke o svakom segmentu biznisa: cijenama, kvalitetu, sirovinama za proizvodnju i slično. Vremenske prilike su nepredvidive pa i o tome morate voditi računa. Na žalost, od vremenskih prilika zavisi hoće li se limunada dobro prodavati. Kad je toplo i sunčano, svi kupuju limunadu ali, rijetko ko će kupiti ako je hladno.

Cijena je važan činilac. Kupci će platiti veću cijenu ako je toplo vrijeme ali, ako je hladno a cijena limunade visoka tada će rijetko ko biti voljan da kupi limunadu.

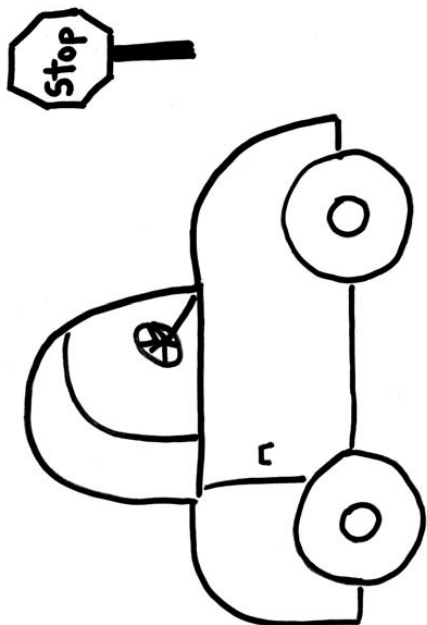
Sljedeća važna stvar je zadovoljstvo kupaca. Ako se potrudite i obezbijedite dobar kvalitet limunade po pristupačnoj cijeni, vremenom će kupci vašu limunadu preporučivati svojim prijateljima, rođacima, komšijama... To će doprinijeti da uvećate prodaju. (15')

Učenici popunjavaju radni list 2 i razgovaraju o naučenom (10')

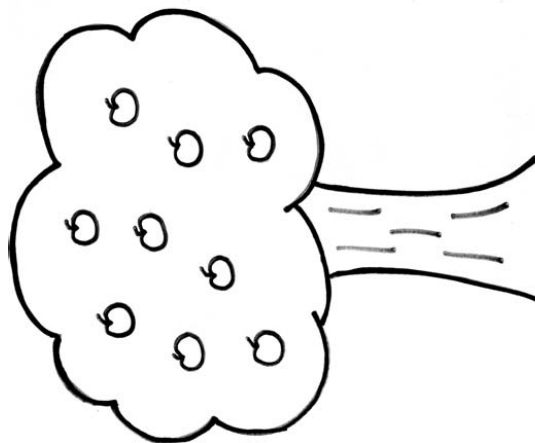
Radni list 1

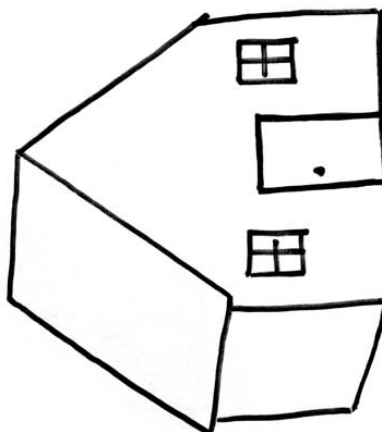
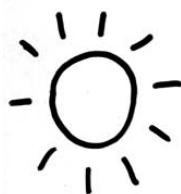
Cvijet crveni; lišće zeleno; sredina cvijeta žuta.

Kola zelena; točkovi crni; znak Stop crveni.

Krošnja zelena; stablo braon; jabuke crvene.

Krov crveni; vrata plava; sunce žuto.

Radni list 2

Ponuda i tražnja

1. Dopuni sljedeće rečenice:

a) Šta je ponuda?

b) Šta je tražnja?

2. Nacrtaj strelicu ili u zavisnosti da li cijena raste ili pada

Ponuda Cijena

Tražnja Cijena

2. Štand za prodaju limunade

Dan	Novac	Dan	Novac	Dan	Novac	Dan	Novac	Dan	Novac
1		7		13		19		25	
2		8		14		20		26	
3		9		15		21		27	
4		10		16		22		28	
5		11		17		23		29	
6		12		18		24		30	

3. Na poledini ovoga lista objasni koje si odluke donio(la) u vezi sa prodajom limunade. Kakve to veze ima sa ponudom i tražnjom.

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
MUZEJ NARODNIH RUKOTVORINA	10 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Muzej narodnih rukotvorina je multi – predmetna nastavna aktivnost pogodna za izgradnju i razvoj preduzetničkih vještina i stavova kod učenika. Učenicima je data mogućnost da primijene prethodno stečena znanja iz više nastavnih predmeta i da iskažu svoje sklonosti, iniciraju i na kreativan način planiraju aktivnosti. Tokom sprovođenja, učenici se bliže upoznaju sa socio-ekonomskim okruženjem kroz saradnju sa institucijama i organizacijama na lokalnom nivou.</p> <p>Cilj projekta je organizacija jednodnevne muzejske postavke na temu 'Narodne rukotvorine'. Muzejska izložba se organizuje u školskim prostorijama. Na projektu se angažuje jedan ili više nastavnika. Preporučuje se bliska saradnja sa institucijama i organizacijama na lokalnom nivou: školama, galerijama, muzejima i lokalnom samoupravom tokom čitavog trajanja projekta.</p>
Trajanje	Tri sedmice – 18 školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u tri cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Planiranje muzejske postavke 'Narodne rukotvorine' (90') 2. Priprema muzejske izložbe (8 školskih časova, jedna sedmica) 3. Muzejska izložba 'Narodne rukotvorine' (8 školskih časova)
Ciljevi učenja	Pružiti priliku učenicima da putem multidisciplinarnog pristupa realizuju projekat oslanjajući se i dalje razvijajući znanja, vještine i stavove o socio-ekonomskom okruženju.
Ishodi učenja	<p>Po završetku ovog projekta, učenici će biti sposobni da: generišu i razviju ideje, efektivno ih predstavljaju i odbrane pred drugima; aktivno učestvuju u procesu donošenja odluka razmjenom ideja, pregovaranjem i efektivnim timskim radom; samostalno razviju akcioni plan.</p> <p>Učenik će izgraditi preduzetničke stavove: inovativnost, inicijativu i kreativnost, samopouzdanje, odgovornost, sposobnost preuzimanja rizika i donošenja odluka, istraživanja, rješavanja problema, kooperativnosti i komunikativnosti u radu.</p>

Nastavna sredstva	Čart tabla, markeri, olovke, papir A0, kompjuter, štampač.
Korelacija	Građansko obrazovanje, Istorija, Maternji jezik
Literatura/Internet resursi	Narodni muzej Crne Gore http://www.mnmuseum.org

Glavni koraci	
Prva cjelina Planiranje muzejske postavke 'Narodne rukotvorine' (90')	<p>Učenici dogovaraju projektne aktivnosti, formulišu plan aktivnosti, definišu potrebne resurse i formiraju timove za sprovođenje.</p> <p>(A) Prezentovanje osnovne ideje projekta</p> <p>Nastavnik prezentuje polaznu ideju – organizovanje jednodnevne muzejske izložbe 'Narodne rukotvorine'. Koristi grupnu tehniku 'moždana oluja' radi podsticanja i razvoja kreativnosti učenika i generisanja što većeg broja ideja za organizaciju ovog događaja. Učenici su upitani da, na osnovu svog iskustva i znanja, daju predloge o vrsti eksponata koji će biti izloženi. Svi predlozi se, bez komentarisanja, upisuju na tabli.</p> <p>(B) Vježba za opuštanje i integrisanje grupe po izboru nastavnika.</p> <p>(C) Formiranje timova za sprovođenje projektnih aktivnosti</p> <p>Na osnovu datih predloga o vrstama izložbenih eksponata (komadi narodne nošnje, ručni radovi i sl), nastavnik priprema odgovarajući broj cedulja na kojima su upisani nazivi eksponata. Učenici izvlače cedulje na koji način se formiraju timovi za prikupljanje eksponata.</p> <p>(D) Grupni rad - izrada plana aktivnosti za sprovođenje projekta. Grupe samostalno rade na izradi plana aktivnosti.</p> <p>(E) Prezentovanje plana aktivnosti i dogovor o narednim koracima</p>
Druga cjelina Priprema muzejske izložbe (8 školskih časova, jedna sedmica)	<p>(A) Obilazak lokalnog muzeja i ostalih institucija od značaja za organizaciju muzejske izložbe (90')</p> <p>Nastavnik dogovara posjetu i omogućuje učenicima da se sastanu i razgovaraju sa predstavnicima lokalnog muzeja (galerije) o tome šta podrazumijeva organizacija muzejske izložbe. Učenici obilaze muzejsku postavku (posjećuju izložbu).</p> <p>(B) Konsultacije o vrsti i načinu prikupljanja izložbenih eksponata, uređenju izložbenog prostora, izradi i distribuciji propagandnog materijala, organizaciji rada tokom izložbe (45')</p> <p>Shodno ranijim zaduženjima a u skladu sa mogućnostima, učenici prikupljaju izložbene eksponate. Istovremeno, nastavnik formira dva tima učenika: tim za izradu i distribuciju propagandnog materijala i tim za izradu i distribuciju pozivnica.</p> <p>- Tim za izradu i distribuciju propagandnog materijala ima zaduženje da napravi odgovarajući propagandni materijal – pamflete, postere, brošure i slično, i distribuira ih do potencijalnih</p>

[illegible]

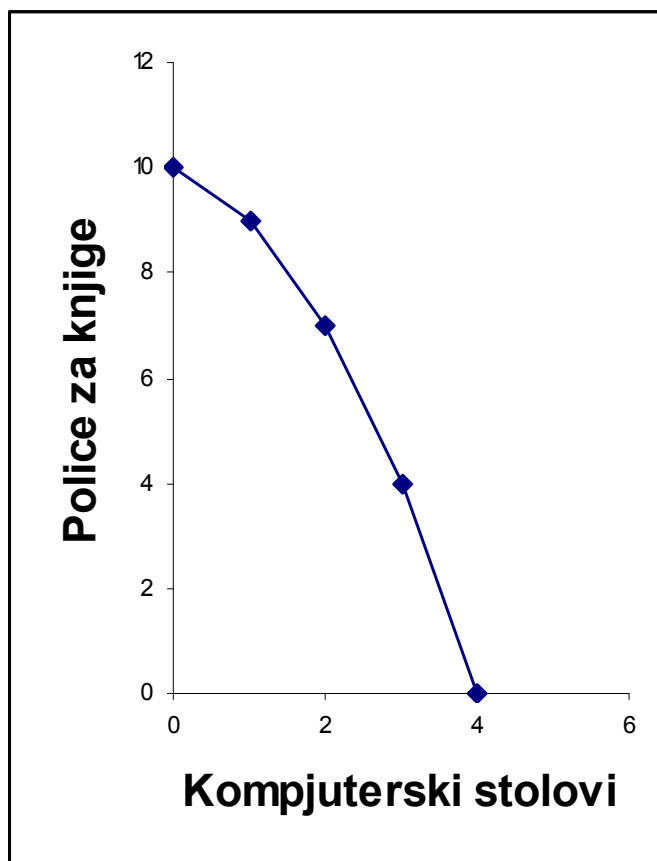
Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
RESURSI	11 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	Nastavna aktivnost 'Resursi' se sprovodi tokom jednog školskog časa. Omogućuje učenicima bolje razumijevanje osnovnih zakonitosti preduzetničkog načina rada i socijalno – ekonomskog okruženja. Istovremeno izgrađuje preduzetničke stavove kod učenika na nivou ISCED2. Nastavnik treba da pripremi materijal na kojem učenici rade i da obezbijedi adekvatne ilustracije.
Trajanje	Jedan školski čas – 45 minuta
Aktivnosti	Aktivnosti su grupisane u tri cjeline: 1. Moždana oluja: 'Šta se može napraviti od drveta' (5') 2. Izlaganje nastavnika na temu 'Resursi' (15') 3. Igra: 'Jednodnevni izlet' (25')
Ciljevi učenja	Pružiti priliku učenicima da generišu i dalje razvijaju ideje, efektivno ih predstave i odbrane pred drugima; razvijaju imaginaciju i sposobnost razmatranja različitih mogućnosti u rješavanju određene situacije; iskažu svoju kreativnost i inicijativu i da, kroz igru, usvoje i razlikuju termine resursi i oportunitetni troškovi .
Ishodi učenja	Poslije ove aktivnosti učenici će: - unaprijediti znanja i razumijevanje osnovnih zakonitosti preduzetničkog načina rada i socijalno – ekonomskog okruženja; - razviti sposobnost generisanja i komuniciranja ideja; - razviti sposobnost prezentovanja; unaprijediti sposobnost razmatranja različitih mogućnosti u rješavanju određene situacije.
Nastavna sredstva	Čart tabla, markeri, ilustracije, radni list 1.
Korelacija	Matematika, Građansko obrazovanje
Literatura/Internet resursi	Leksikon ekonomskih izraza i pojmova http://www.limun.hr

Glavni koraci	
Prva cjelina Moždana oluja ‘Šta se može napraviti od drveta’ (5’)	Nastavnik koristi grupnu tehniku ‘moždana oluja’ radi podsticanja i razvoja kreativnosti učenika i generisanja što većeg broja ideja o tome šta se sve može proizvesti (napraviti) od drveta. Učenici su upitani da, na osnovu prethodnih znanja i iskustva, daju što više predloga. Svi odgovori se, bez komentarisanja, upisuju na tabli.
Druga cjelina Izlaganje nastavnika na temu ‘Resursi’ (15’)	Izlaganje nastavnika prate adekvatne ilustracije. Za realizaciju ove cjeline nastavnik koristi frontalni i individualni oblik rada odnosno, monološko – dijalošku nastavnu metodu.
‘Resursi’	
<p>Resursi - vrijeme, novac, dobra koja nas okružuju... su ograničeni. Zbog toga postoji stalna nesrazmjera između želja i potreba sa jedne strane, i mogućnosti zadovoljavanja sa druge strane. Rijetkost prisiljava ljude da prave izbor. Kad god napravimo neki izbor, svjesno ili nesvjesno, mi žrtvujemo neko drugo zadovoljstvo. Oportunitetni trošak je ono od čega smo odustali u korist alternative za koju smo se odlučili. Prisutan je svuda oko nas: kad odlučujemo koji ćemo film da gledamo, kako ćemo da provedemo slobodno vrijeme, šta ćemo obući i dr. Sa oportunitetnim troškovima se sriječemo i u proizvodnji dobara i usluga. Kad ljudi odluče da upotrijebe resurse (rad, novac, vrijeme) za proizvodnju jednog dobra nasuprot drugom, tada imamo oportunitetne troškove. Na primjer, ako odlučimo da upotrijebimo resurse (radnu snagu, drvo i dr) za proizvodnju kancelarijskih stolova, oportunitetni trošak su police za knjige za koje smo se mogli odlučiti da proizvodimo koristeći iste resurse.</p> <p><i>Diskusija: Zamisli da si dobio 5 Eura. Odlučio si da odeš u bioskop i kupiš sebi sendvič i sok. Ta zabava će te koštati 5 Eura ukupno. Za isti novac si mogao da kupiš neke druge, tebi potrebne stvari. Navedi primjere. (Učenici navode primjere. Odgovori se zapisuju na tabli.)</i></p> <p>Ponekad oportunitetne troškove ne možemo da mjerimo količinom novca. Ako odlučiš da provedeš slobodno vrijeme igrajući se sa psom, oportunitetni trošak je vrijeme koje si mogao provesti družeći se sa prijateljima. Ako si odlučio da provedeš vrijeme sa prijateljima, oportunitetni trošak je domaći zadatak koji si mogao da završiš za isto to vrijeme.</p> <p><i>Diskusija: Ako vaši roditelji odaberu da plate nekome za čišćenje kuće, od čega oni odustaju? Šta time dobijaju? Šta ovdje ilustruje oportunitetni trošak? (Učenici daju odgovore. Odgovori se zapisuju na tabli.)</i></p> <p>Oportunitetni troškovi nisu vezani samo za pojedince. Oni se odnose na sve što nas okružuje, prije svega na ekonomiju. Ako se 100 jedinica uloži u proizvodnju proizvoda A, dobija se dobit od 10 jedinica, a isti iznos sredstava uložen u projekt B ostvaruje dobit od 15 jedinica. Razlika od 5 jedinica je oportunitetni trošak ili korist, zavisno od toga u koji su projekt sredstva uložena.</p> <p>Zamislite fabriku u kojoj možemo da proizvodimo samo jednu vrstu proizvoda – police za knjige ili kompjuterske stolove. Pogledajmo šta se događa kada resurse koristimo za proizvodnju jednog ili drugog proizvoda. Proizvodnja polica za knjige je prikazana na ordinati y a proizvodnja kompjuterskih stolova na ordinati x. U tabeli su prikazane količine jednog i drugog proizvoda.</p>	

	Kompjuterski stolovi	Police za knjige
A	0	10
B	1	9
C	2	7
D	3	4
E	4	0

Pogledajmo grafikon. Fabrika može da proizvede 4 kompjuterska stola ili 10 polica za knjige od resursa kojima raspolaže. Ako odluče da proizvedu 4 kompjuterska stola, neće im ostati resursa da proizvedu police za knjige. Ako odluče da proizvode police za knjige, mogu proizvesti 10 komada. Osim ovih alternativa, fabrika može da odluči da kombinuje svoje resurse i da proizvodi određene količine polica za knjige i kompjuterskih stolova kao što je dato u tabeli.

Ovaj primjer nam govori da, što više proizvedemo polica za knjige, manje će nam resursa ostati da proizvedemo kompjuterske stolove. Na nama je da odlučimo šta je važnije odnosno, šta je potrebnije.

Treća cjelina

Igra: 'Jednodnevni izlet' (25')

Nastavnik formira tri grupe učenika ostavljajući im slobodu da sami odluče kojoj grupi će da se pridruže. Učenici dobijaju zadatak da planiraju troškove za jednodnevni izlet uz unaprijed dati budžet – svi učenici u odjeljenju su dali po 3 Eura. Učenici dobijaju primjerak radnog lista 1 i sastavljaju listu.

Svaka grupa prezentuje način na koji su raspodijelili budžet. Nakon toga učenici razgovaraju o drugim mogućnostima za raspodjelu datog budžeta.

Radni list 1: 'Jednodnevni izlet'

Vaše odjeljenje je odlučilo da napravi jednodnevni izlet. Svi du dali po 3 Eura. Napravite listu svih dobara i usluga koje su potrebne za ovaj izlet.

Redni broj	Dobra - usluge			
	Naziv	Količina	Cijena	Ukupno = količina x cijena

- Da li ste, sa novcem kojim raspolazete, uspjeli da obezbijedite sve što bi željeli da imate za izlet?
- Šta niste uspjeli da obezbijedite? Koliko novca vam nedostaje, koliki je vaš oportunitetni trošak?
- Obrazložite razloge zbog kojih ste se odlučili za dobra i usluge sa liste.

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
SLATKA FABRIKA	11 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

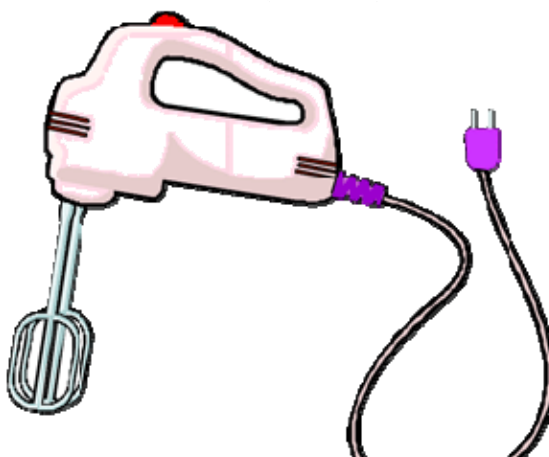
Uvod	<p>'Slatka fabrika' je dobar način da učenici utvrde svoja znanja iz matematike i da ih stave u širi kontekst primjene u biznisu. Osnovna ideja je da učenici organizuju prodaju kolača u školi. Kolače prave sami, od materijala koji su kupili ili donijeli od kuće. Aktivnost može biti sprovedena jednom tokom školske godine ili više puta, u zavisnosti od mogućnosti u školi. Uprava škole treba da bude upoznata sa namjerom učenika i da pomogne kroz omogućavanje učenicima da koriste opremu i aparate (šporet, frižider i sl). Roditelji su višestruko uključeni – u prvoj fazi pomažu u sakupljanju materijala za kolače a u fazi izrade pomažu u sastavljanju recepata i pripremi kolača.</p> <p>U nižim razredima treba pripremati kolače koji se ne peku kako bi se izbjegle opasnosti od opekotina. Takođe, treba biti veoma oprezan kod upotrebe ostalih električnih uređaja i svih predmeta čijom upotrebom se učenici na bilo koji način mogu povrijediti (noževi, viljuške, električni aparati za sjeckanje namirnica i slično)! Važno je naglasiti da cilj osnivanja i rada 'slatke fabrike' nije sticanje profita prodajom velikih količina kolača već edukacija učenika o toj vrsti biznisa a ovo se može postići i malim količinama proizvedenih i prodatih kolača.</p>
Trajanje	Dvije sedmice – 10 školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u pet cjelina:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Presentovanje osnovne ideje i dogovor o sprovođenju (90') 2. Obilazak supermarketa (90') 3. Priprema kolača (135') 4. 'Slatki dan' – prodaja kolača u školi (90') 5. Sumiranje 'poslovnih' rezultata (45')

Ciljevi učenja	Učenici treba da se upoznaju sa postupkom izrade i prodaje kolača - od recepata i potrebnog materijala do formiranja prodajne cijene koja uključuje troškove i profit. Tokom sprovođenja aktivnosti, učenici će se upoznati sa zanimanjem poslastičar i prodavač.
Ishodi učenja	Sprovođenje aktivnosti pomaže emocionalni, lični i socijalni razvoj učenika – saradnja u okviru grupe, briga o drugima, podjela zadataka i djelovanje u skladu sa pravilima. Učenici razvijaju kreativnost kroz odabir oblika i načina dekorisanja kolača i praktično primjenjuju stečena znanja iz matematike – težina i oblik, proizvedena količina (broj) i cijena po kolaču.
Nastavna sredstva	Bijeli i hamer papir, bojice, flomasteri, olovke, sveske, foto aparat, razne prehrambene namirnice (u zavisnosti od vrste kolača), kuhinjski aparati i pribor, papirni tanjiri i salвете, radni list 1 i 2.
Korelacija	Matematika, strani jezici, Hemija, Biologija
Literatura/Internet resursi	Ideje i praktični primjeri za sprovođenje preduzetničkih projekata http://www.ceismc.gatech.edu/busyt/ele.shtml

Glavni koraci	
Prva cjelina Prezentovanje osnovne ideje i dogovor o sprovođenju (90')	<p>Nastavnik ispisuje veliku parolu na listu papira: 'Slatki dan'; pita učenike zašto ljudi vole kolače i podstiče njihovu grupnu diskusiju. Prezentuje osnovnu ideju – osnivanje 'slatke fabrike' koja bi proizvodila i prodavala kolače u školi. Sprovodi moždanu oluju o tome koliko puta tokom školske godine bi mogli da organizuju 'Slatki dan'. Daje nekoliko ideja na početku, na primjer: svakog poslednjeg petka u mjesecu ili, u mjesecima čiji se naziv završava sa 'R' (septembar, oktobar...), mjesecima koji imaju 30 dana i dr.</p> <p>Učenici su podijeljeni u grupe, imaju različite zadatke: da sastave listu potrebnih namirnica shodno svom iskustvu i znanjima, listu potrebne kuhinjske opreme i pribora, spisak vrsta kolača. Svaka grupa prezentuje svoj rad. Grupnom diskusijom učenici odlučuju koje kolače će da prave i kako će da obezbijede potrebne namirnice i opremu.</p> <p>Posljednja aktivnost u ovoj fazi je izrada reklamnog materijala i obavještenja – postera i letaka.</p> <p>Nastavnik obezbjeđuje nekoliko jednostavnih recepata za kolače. Učenici izračunavaju potrebne količine materijala za unaprijed određene količine kolača (radni list 1). Roditelji su zamoljeni da, za potrebe sprovođenja aktivnosti, na jedan dan ustupe potrebne kuhinjske aparate i pribor.</p> <p>Materijal za pripremu kolača može biti obezbijeđen iz različitih izvora: džeparac učenika, pomoć roditelja, pomoć uprave škole ili sponzorstvo nekog supermarketa.</p>

<p>Druga cjelina Obilazak supermarketa (90')</p>	<p>Učenici, zajedno sa nastavnikom, odlaze u supermarket da nabave potreban materijal za izradu kolača. Sa sobom mogu da ponesu sveske i olovke. Prethodno su dobili zadatak da, pri odabiru namirnica, pažljivo pročitaju deklaraciju proizvoda – porijeklo, naziv proizvođača, datum proizvodnje i rok trajanja; uporede cijene i količine proizvoda i naprave izbor uzimajući u obzir sve te faktore i raspoloživi budžet.</p> <p>Učenici razgovaraju sa trgovcem u supermarketu koji ih dodatno savjetuje o izboru.</p>
<p>Treća cjelina Priprema kolača (135')</p>	<p>Ukoliko to dozvoljavaju mogućnosti u školi (televizor, DVD, projektor, pristup Internetu), nastavnik može na početku da prikaže video sadržaj na temu pripreme kolača.</p> <p>U ovoj fazi sprovođenja poželjno je da nastavnik dogovori posjetu poslastičara i jednog ili više roditelja koji će da savjetuju učenike kako da naprave kolače.</p> <p>Nakon odgledanog filma, učenici pripremaju namirnice i spremaju kolače uz pomoć odraslih (nastavnika, poslastičara i roditelja). Kolače stavljaju na hladno mjesto (frižider) do prodaje.</p> <p>Određuju prodajnu cijenu kolača uzimajući u obzir troškove (materijal, električnu energiju, rad) i zaradu - profit.</p>
<p>Četvrta cjelina ‘Slatki dan’ – prodaja kolača u školi (90')</p>	<p>Prodaju kolača treba organizovati dan poslije spremanja kolača, u terminu kada je u školi najfrekventnije (tokom školskih odmora, između dvije pauze i sl). Učenici imaju različita zaduženja: priprema prodajnog štanda, briga o rezervama kolača, usluživanje, pakovanje, naplata.</p>
<p>Peta cjelina Sumiranje ‘poslovnih’ rezultata (45')</p>	<p>Ova cjelina treba da omogući učenicima da sagledaju poslovanje 'slatke fabrike' i da omogući nastavniku da evaluiira rad i postignuća učenika.</p> <p>Učenici sumiraju poslovne rezultate radom u grupi. Grupe dobijaju različite zadatke: analiza zadovoljstva kupaca kvalitetom kolača, kvalitet pružene usluge (ljubaznost, pakovanje, brzina), prodane količine i zarada (radni list 2).</p> <p>Grupnom diskusijom učenici donose odluku o načinu trošenja zarađenog novca i o mogućnostima da nastave sprovođenje aktivnosti.</p>

Radni list 1

Vrsta (naziv) kolača:			
Potrebne namirnice	A. Količina	B. Cijena	C. Ukupno (AxB)

Radni list 2

Vrsta (naziv) kolača	Prodana količina	Troškovi po komadu	Cijena po komadu	Zarada po komadu	Ukupna zarada
Ukupno					

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
REZIME BIOGRAFSKIH PODATAKA - CV	12 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti	Datum završetka sprovođenja aktivnosti	

Uvod	<p>Upoznavanje učenika sa svrhom i tehnikama pisanja Curriculum Vitae – CV (<i>lat. priča o životu</i>) može biti sprovedeno kroz nastavu Istorije. Pri sprovođenju nastavnog programa za ovaj predmet, obrađuje se veliki broj istorijskih ličnosti čiji životni put može biti predstavljen na zanimljiv način kroz neku od formi za pisanje biografije.</p> <p>Savladavanje tehnike izrade biografije (CV) je neophodno učenicima za uključivanje na tržište rada i zapošljavanje po završetku školovanja. Ova nastavna aktivnost može biti realizovana za različite uzraste učenika. Shodno tome, pristup treba prilagoditi prethodnim znanjima i mogućnostima učenika.</p>
Trajanje	Jedan do dva školska časa
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u tri cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Analiza života i djela jedne istorijske ličnosti (15') 2. Grupne prezentacije i diskusija (25') 3. Uputstvo za izradu domaćeg zadatka – učenici pišu svoj CV (5')
Ciljevi učenja	Razvoj vještine izrade Curriculum Vitae (CV)
Ishodi učenja	Ova aktivnost doprinosi razvoju kreativnosti učenika, vještine istraživanja i analize različitih izvora informacija, razvoju kritičkog mišljenja, timskog rada i prezentovanja.
Nastavna sredstva	Olovke, sveske, računarska oprema, pristup Internetu, časopisi, radni list 1.
Korelacija	Maternji jezik, Istorija, strani jezici, IT
Literatura/Internet resursi	<p>Centar za informisanje i profesionalno savjetovanje - CIPS http://www.cips.cg.yu/</p> <p>Infostud (CV - savjeti i uputstva) http://poslovi.infostud.com/saveti/</p> <p>Europass CV format http://europass.cedefop.europa.eu</p>

Glavni koraci	
<p>Prva cjelina</p> <p>Analiza života i djela jedne istorijske ličnosti (15')</p>	<p>Nastavnik unaprijed najavljuje učenicima nastavnu aktivnost – analiza života i djela neke istorijske ličnosti (u zavisnosti od nastavnog programa za predmet Istorija). Učenici imaju zadatak da, istražujući različite izvore (časopise, Internet, udžbenike i slično) prikupe što više korisnih i zanimljivih informacija i na taj način se pripreme za sprovođenje aktivnosti.</p> <p>Učenici su podijeljeni u nekoliko grupa (5-10 učenika u grupi). Svaka grupa dobija obrazac za pisanje Curriculum Vitae – CV (radni list 1) sa zadatkom da zajednički analiziraju prikupljene podatke, uporede ih i napišu CV na osnovu činjenica za koje su odlučili da su relevantne i zanimljive. Ukoliko je moguće, učenicima treba omogućiti da koriste Internet radi prikupljanja dodatnih informacija.</p>
<p>Druga cjelina</p> <p>Grupne prezentacije i diskusija (20')</p>	<p>Svaka grupa bira jednog člana da prezentuje Curriculum Vitae (CV) u trajanju od pet minuta.</p> <p>Imajući u vidu činjenicu da su učenici prikupljali podatke iz različitih izvora i sami odlučivali o tome šta je relevantno i zanimljivo da prezentuju, neki djelovi biografije mogu biti značajno različiti. Nakon svih prezentacija, nastavnik treba da omogući učenicima grupnu diskusiju.</p> <p>Teme za diskusiju mogu da fokusiraju sljedeće: relevantnost podataka, konciznost, sveobuhvatnost i dr.</p>
<p>Treća cjelina</p> <p>Uputstvo za izradu domaćeg zadatka – učenici pišu svoj CV (10')</p>	<p>Nastavnik upoznaje učenike sa svrhom izrade Curriculum Vitae – CV. Poželjno je da za ovu priliku koristi primjere koji su dostupni na Internetu.</p> <p>Učenici imaju domaći zadatak da sačine svoj Curriculum Vitae – CV.</p> <p>Ova nastavna aktivnost može biti unaprijeđena ukoliko se sprovodi dva časa. Tokom drugog časa učenici, kroz igru uloga, simuliraju poslodavce i kandidate za zaposlenje.</p>

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
SKOK U DALJ	12 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Nastava Fizičkog vaspitanja pruža niz mogućnosti za izgradnju preduzetničkih stavova i vještina. Potrebno je da nastavnici analiziraju sadržaj nastavnog predmeta i razmotre koji sadržaji mogu biti realizovani na način da fokusiraju preduzetništvo.</p> <p>Za izgradnju preduzetničkih stavova i vještina su podesni kako kolektivni, tako i individualni sportovi. U svrhe ovog priručnika ćemo prikazati način kako savladavanje tehnike skoka u dalj može biti sprovedeno da uključi preduzetništvo. Osim standardnih aktivnosti savladavanja tehnike, učenici mogu da organizuju takmičenje u skoku u dalj u okviru škole. Oni i u ovom slučaju uče skok u dalj ali, u drugačijim – realnim okolnostima. Kako je skok u dalj između ostalog i mogućnost za razvoj karijere u sportu, trebalo bi uključiti i aspekt profesionalne orijentacije odnosno, ukazivanje na mogućnosti koje nudi ovo zanimanje. Nastavna aktivnost – organizovanje školskog takmičenja u skoku u dalj može imati i ekonomske implikacije kroz organizovanje sportskog događaja (naplaćivanje ulaznica i sl).</p>
Trajanje	Jedan školski čas uz mogućnost produžetka ukoliko se organizuje školsko takmičenje
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u dvije cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Razgovor sa profesionalnim trenerom ili atletičarom (15') 2. Savladavanje tehnike skoka u dalj (30') <p>(Organizacija i sprovođenje školskog takmičenja 135')</p>
Ciljevi učenja	Učenici savladavaju tehniku skoka i razvijaju takmičarske vještine.
Ishodi učenja	<p>Ova nastavna aktivnost će doprinijeti da učenici razviju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - spoznaju o svojim potrebama razvoja, interesima i motivima za odabir budućeg zanimanja, - samopouzdanje - otvorenost u nastupu - sposobnost da aktivno slušaju druge i odgovaraju na njihova pitanja - spremnost za preuzimanje inicijative

Nastavna sredstva	Uobičajena sredstva za realizaciju nastavnih sadržaja fizičkog vaspitanja.
Korelacija	Fizičko vaspitanje
Literatura/Internet resursi	Razvoj preduzimljivosti i sport http://www.brantoneducation.co.uk/sport/sport.html

Glavni koraci	
Prva cjelina Razgovor sa profesionalnim trenerom ili atletičarom (20')	<p>Nastavnik ugovara gostovanje profesionalnog atletskog trenera ili sportiste. Učenici trebaju da budu unaprijed obaviješteni o ovom gostovanju i da pripreme pitanja i teme o kojima žele da razgovaraju. Ključna tema za diskusiju treba da bude mogućnost profesionalnog bavljenja sportom kao opcije za razvoj karijere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kada je najbolje početi sa aktivnim treniranjem? Koji su zdravstveni i fizički uslovi za bavljenje atletikom? Da li postoje neki specifični uslovi u zavisnosti od vrste atletske discipline? - Kako izgleda jedan dan profesionalnog sportiste: koliko traje trening, koliko treninga dnevno atletičar ima, da li postoje neka ograničenja u hrani i piću? - Koliko zarađuje atletičar? Ko atletičarima daje platu? Koliko traje atletska karijera i na koji način profesionalni atletičar može da nastavi dalje da se bavi atletikom?
Druga cjelina Savladavanje tehnike skoka u dalj (25')	<p>Uz pomoć nastavnika i gostujućeg trenera ili atletičara, učenici savladavaju tehniku skoka u dalj.</p> <p>Organizuju malo takmičenje u okviru odjeljenja.</p>
Treća cjelina Organizacija i sprovođenje školskog takmičenja (135')	<p>Ukoliko to okolnosti dozvoljavaju, ova nastavna aktivnost može biti unaprijeđena organizovanjem školskog ili međuškolskog takmičenja. Takmičenje može biti organizovano u školi ili na gradskom stadionu. Čitava organizacija ovog događaja treba da bude prepuštena učenicima uz ulogu nastavnika kao mentora. Aktivnosti obuhvataju tri cjeline:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dogovor o organizovanju takmičenja u skoku u dalj (45') - Takmičenje (80') - Proglašenje pobjednika (10') <p>Učenici razmatraju uslove za organizovanje takmičenja – mjesto, vrijeme, učesnike i propagandni materijal. Međusobno dogovaraju zaduženja za pripremu i sprovođenje takmičenja (mjerenje dužine skoka, upisivanje rezultata, ravnjanje pijeska). Nastavnik savjetuje učenike i pomaže im da uspostave kontakt sa drugim školama (ukoliko se organizuje međuškolsko takmičenje) i upravom gradskog stadiona. Nastavnik je sudija na takmičenju a pobjednika proglašava profesionalni trener ili atletičar.</p>

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
DOSTIGNUĆA ŽENA U BIZNISU	13 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Prema izvještajima Ujedinjenih nacija, žene čine najmanje 40% svjetske radne snage i u prosjeku rade više nego muškarci. Međutim, žene zarađuju samo jednu četvrtinu globalnog prihoda i imaju manji pristup zdravstvenim uslugama, obrazovanju, poslovnim prilikama i političkim funkcijama od muškaraca.</p> <p>Jaz među polovima, koji se mjeri gore nabrojanim parametrima, je prisutan u skoro svim zemljama svijeta. Neke zemlje su napredovale ka suženju tog jaza (nordijske zemlje) a neke su još uvijek slabo rangirane po ovom pitanju - Saudijska Arabija, Nepal, Pakistan...</p> <p>U mnogim djelovima svijeta, žene zarađuju manje od muškaraca.</p> <p>Nastavna aktivnost ima za cilj da podstakne učenike da istražuju na temu prisustva žena u biznisu, kako savremenom, tako i kroz istoriju.</p> <p>Realizacija aktivnosti obuhvata organizovanje fokus grupe na temu učešće žena u lokalnom biznisu. Učenici pozivaju predstavnike različitih struktura; poželjno je da učešće uzmu i žene – preduzetnice.</p> <p>Rezultat istraživanja je školska izložba fotografija i ključnih nalaza obavljenog istraživanja.</p>
Trajanje	Jedna sedmica – pet školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u četiri cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Planiranje aktivnosti, priprema za istraživanje (45') 2. Priprema i organizacija fokus grupe (45') 3. Fokus grupa (45') 4. Priprema i postavljanje izložbe (90')

Ciljevi učenja	Pružiti priliku učenicima da, putem interdisciplinarnog istraživačkog postupka, upoznaju specifičnosti ženske preduzetničke inicijative kroz istoriju i danas.
Ishodi učenja	Aktivnost doprinosi razvoju preduzimljivosti učenika kroz razvoj kreativnosti, istraživačkog duha, timskog rada i samostalnosti, organizacionih i vještina upravljanja resursima. Učenici stiču ekonomska i biznis znanja.
Nastavna sredstva	'Flip chart' tabla i odgovarajući papir, markeri, olovke, A4 papir, digitalni foto-aparat, razne publikacije.
Korelacija	Istorija, Maternji jezik, IT
Literatura/Internet resursi	Kancelarija za ravnopravnost polova http://www.vlada.cg.yu/gender

Glavni koraci	
Prva cjelina Planiranje aktivnosti, priprema za istraživanje (45')	Korišćenjem grupne tehnike 'moždana oluja' nastavnik podstiče učenike da generišu što veći broj ideja o mogućim temama istraživanja. Ideje se upisuju na tabli. Učenici rade u grupama – sastavljaju spisak tema koje će da istraže, prave plan i dinamiku sprovođenja aktivnosti.
Druga cjelina Priprema i organizacija fokus grupe (45')	Fokus grupe su najčešće korišćen metod u kvalitativnim istraživanjima, gdje je cilj da se sazna što više o predmetu istraživanja, stavovima, uvjerenjima, motivaciji, ponašanju, emocionalnom odnosu prema određenim pojavama. Optimalan broj ispitanika u jednoj fokus grupi je 8-10. Učenici pripremaju pitanja i osmišljavaju načine za sprovođenje fokus grupe. Pripremaju 'vodič za diskusiju' - sumarni pregled pitanja koja treba obraditi diskusijom – uloga žena u biznisu kroz istoriju i žene u savremenom biznisu. To je pisani dokument kojim se učesnici informišu o planiranoj strukturi i sadržaju.
Treća cjelina Fokus grupa (45')	Fokus grupu treba realizovati korišćenjem sljedećih tehnika: slobodne asocijacije, analogije i metafore, nedovršene rečenice, dovršavanje slika, pričanje priče, psiho – crteži i dr. Uloga učenika - moderatora: Učenik koji vodi grupnu diskusiju zove se moderator. Primarna uloga moderatora u fokus grupi je da vodi ili oblikuje diskusiju sa grupom. Za vrijeme trajanja grupne diskusije postoji kontinuirana komunikacija između moderatora i članova grupe, kao i među članovima grupe.
Četvrta cjelina Priprema i postavljanje izložbe (90')	Po završetku fokus grupe obavlja se proces kvalitativne analize podataka. Učenici pripremaju i postavljaju izložbu fotografija i ključnih nalaza obavljenog istraživanja.

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
ŠTA BI BILO, DA JE BILO	14 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Nastavna aktivnost 'Šta bi bilo, da je bilo' je pogodna kao dopuna i nadogradnja za nastavu istorije. Pomaže učenicima da upoznaju lokalni socio-ekonomski ambijent kroz istoriju i na taj način bolje shvate i razumiju aktuelnu poziciju i dešavanja u lokalnoj zajednici, kao i mogućnosti za dalji razvoj.</p> <p>Predmet istraživanja mogu biti različite epohe i periodi iz istorije lokalne zajednice, sagledani kroz prizmu jedne ili više oblasti – začeci industrijskog razvoja, dominantne privredne aktivnosti, putevi trgovine, analiza posledica ratova po socio-ekonomski napredak i drugo. Vrstu i obim istraživanja nastavnik određuje u skladu sa nastavnim programom za predmet Istorija i sa mogućnostima i uzrastom učenika. Predmet istraživanja je poželjno prepustiti učenicima da odaberu.</p> <p>Pri sprovođenju aktivnosti je potrebno ohrabrivati učenike da koriste što više raspoloživih izvora istorijske građe, sarađuju sa arhivom i muzejom i razgovaraju sa istaknutim poznavacima istorije lokalne zajednice.</p>
Trajanje	Jedan školski čas – 45 minuta
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u četiri cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Uvodni dio nastavnika (5') 2. Grupni rad na pripremi za diskusiju (15') 3. Diskusija na zadatu temu (20') 4. Zaključci (5')
Ciljevi učenja	Učenici će unaprijediti znanja iz istorije lokalne zajednice kroz istraživanje socio-ekonomskog ambijenta u različitim epohama.
Ishodi učenja	Sprovođenje ove nastavne aktivnosti će da doprinese izgradnji

	<p>preduzetničke kompetencije učenika kroz razvoj kreativnosti, istraživačkog duha, sposobnosti za razvoj i komunikaciju ideja.</p> <p>Učenici se osposobljavaju za efektivan i efikasan rad u timu, razvijaju komunikacijske i organizacione vještine.</p>
Nastavna sredstva	Čart tabla, markeri, olovke, sveske, papir, kompjuter, štampač, Internet, časopisi, arhivska građa, istorijske knjige i monografije.
Korelacija	Istorija, Maternji jezik, IT
Literatura/Internet resursi	<p>Višejezična Internet enciklopedija www.wikipedia.org</p> <p>Državni arhiv Crne Gore www.dacg.cg.yu</p> <p>Centralna narodna biblioteka Republike Crne Gore http://www.cnb.cg.yu</p>

Glavni koraci	
<p>Prva cjelina</p> <p>Uvodni dio nastavnika (5')</p>	<p>Nastavnik unaprijed najavljuje aktivnosti dajući učenicima dovoljno vremena da istraže zadatu oblast. Poželjno je da učenici imaju na raspolaganju jednu do dvije sedmice, posebno ako treba da obave razgovore sa predstavnicima muzeja, istorijskim analitičarima ili da pribave neku arhivsku građu.</p> <p>U sklopu pripreme za čas, učenici pišu kratak esej (jedna do dvije strane) i donose sa sobom knjige, monografije i ostalo za šta smatraju da će biti korisno.</p> <p>Nastavnik predlaže raspored aktivnosti i organizuje učenike za rad u grupi.</p>
<p>Druga cjelina</p> <p>Grupni rad na pripremi za diskusiju (15')</p>	<p>Učenici imaju zadatak da odabranu oblast sagledaju iz različitih uglova – 'šta bi bilo, da je bilo'. Na primjer, ako je tema industrijski razvoj prije Drugog svjetskog rata, različite grupe učenika imaju zadatak da daju svoje viđenje posledica koje su nastale kao rezultat rata.</p>
<p>Treća cjelina</p> <p>Diskusija na zadatu temu (20')</p>	<p>Svaka grupa kratko prezentuje svoje nalaze. Nakon prezentovanja učenici imaju priliku za diskusiju i suočavanje stavova.</p> <p>Uloga nastavnika je da bude moderator.</p>
<p>Četvrta cjelina</p> <p>Zaključci (5')</p>	<p>Diskusiju treba voditi na način da iz nje proisteknu zaključci, ukoliko je to moguće.</p>

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
BUDŽETIRANJE FINANSIJSKIH RESURSA	15 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti	Datum završetka sprovođenja aktivnosti	

Uvod	Finansijsko planiranje pomaže učenicima da pravilnom raspodjelom novca koji posjeduju dobiju veći kvalitet života. Finansijski plan ili budžet je sposobnost donošenja odluka prilikom izbora zadovoljavanja osnovnih ljudskih potreba i davanje prioriteta u okviru ostalih troškova života. Bez finansijskog plana impulsivna kupovina može izazvati manjak novca bez obzira na prihode. Učenici osposobljeni za finansijsko planiranje mogu bolje da se prilagode na promjenljive ekonomske uslove (nedostatak novca, inflacija...). Ova nastavna aktivnost je pogodna za sprovođenje u srednjim školama. Omogućuje učenicima da se bolje upoznaju sa socio – ekonomskim okruženjem. Pomaže sticanje ekonomske i biznis pismenosti učenika.
Trajanje	Jedan školski čas
Aktivnosti	Aktivnosti su grupisane u tri cjeline: 1.Upoznavanje učenika sa značenjem pojmova: budžet, prihodi, fiksni i varijabilni troškovi (15') 2.Poređenje prihoda i troškova (10') 3.Samostalna izrada budžeta (20')
Ciljevi učenja	Pružiti priliku učenicima da, na praktičnom primjeru, urade raspodjelu novca i naprave budžet po određenim stavkama (prihodi, rashodi za hranu, stanovanje, prevoz, zabava).
Ishodi učenja	Po završetku nastavne aktivnosti, učenici će steći osnovna znanja i razumijevanje termina budžet, fiksni troškovi, varijabilni troškovi i prihodi . Učenici će biti sposobniji da uoče mogućnost povećanja prihoda i donošenje odluka o načinu raspodjele prihoda. Sticanje ekonomske i biznis pismenosti će pomoći učenicima da razviju vještine koje će im biti od koristi u različitim životnim situacijama – potrošnja, štednja, investiranje, građanska uključenost, doprinos na radnom mjestu i efektivno učešće u globalnoj ekonomiji.

Nastavna sredstva	Papir A4, radni list 1, radni list 2.
Korelacija	Matematika, društvena grupa predmeta
Literatura/Internet resursi	Mreža za afirmaciju ekonomske i biznis pismenosti učenika http://www.ncee.net EcEdWeb – Podrška nastavnicima u realizaciji sadržaja koji razvijaju ekonomsku pismenost učenika http://ecedweb.unomaha.edu

Glavni koraci	
Prva cjelina Upoznavanje učenika sa značenjem pojmova: budžet, prihodi, fiksni i varijabilni troškovi (15')	<p>Budžet je riječ francuskog porijekla i označava u najkraćem, listu svih planiranih prihoda i rashoda za određeni vremenski period. Uobičajeno je da se budžetom opisuju prihodi i rashodi za neki budući period.</p> <p>Prihodi su sve ono što čovjek zaradi u toku mjeseca (zarada, provizije, prekovremeni rad, dividenda, pokloni...)</p> <p>Nastavnik objašnjava pojmove fiksni i varijabilni troškovi koristeći primjere iz svakodnevnog života:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fiksni troškovi - troškovi koji se ponavljaju svakog mjeseca i često se ne mijenjaju (otplata kredita, stanarina, troškovi osiguranja...) - Varijabilni troškovi su troškovi koji se mijenjaju svakog mjeseca (rashodi za hranu, odjeću, zabava...). Na primjer, račun za utrošenu električnu energiju je svaki put različit jer je količina utrošene električne energije različita iz mjeseca u mjesec. <p>Nastavnik traži od učenika da navedu primjere za fiksne odnosno, varijabilne troškove.</p>
Druga cjelina Poređenje prihoda i rashoda (10')	<p>Za sprovođenje ove aktivnosti, potrebno je da učenici rade u paru. Nastavnik priprema dovoljan broj radnih listova 1 (primjer budžeta) i svakom paru daje po jedan radni list. Poslije iščitavanja budžeta učenici daju primjere drugih dobara i usluga koje bi željeli da kupe ali se ne pojavljuju na nastavnom listiću. Primjeri se razvrstavaju na fiksne i varijabilne troškove.</p>
Treća cjelina Samostalna izrada budžeta (20')	<p>Nastavnik priprema dovoljan broj kopija radnog lista 2 sa podacima o prihodima i mogućim troškovima. Učenici imaju zadatak da na osnovu toga samostalno razvijaju budžet (15')</p> <p>Grupna diskusija o budžetu koji su učenici razvili – poteškoćama, mogućnostima za zadovoljenje potreba...</p>

Radni list 1

Primjer budžeta

Prihodi		Troškovi	
Naziv	Iznos	Naziv	Iznos
Zarada	400,00	Stanarina	60,00
Poklon	150,00	Telefon, električna energija, Internet	44,00
Dividenda	100,00	Hrana	200,00
		Kredit	78,00
		Troškovi osiguranja	10,00
		Zabava	50,00
Ukupno	650,00		442,00

Radni list 2

Samostalna izrada budžeta

Zamisli da si upisao fakultet i živiš u drugom gradu.

Imaš sljedeće mjesečne prihode: pomoć od roditelja (?), studentski kredit – 30,00 €, studentska stipendija – 50,00 € (dobijaju je samo najbolji studenti) i ostalo (pomoć od rodbine, honorar od povremenih poslova).

Tvoji mjesečni troškovi su: stanarina (ako stanuješ u studentskom domu plaćaćeš 18,00 €, a ako stanuješ privatno 100,00 €), hrana (u menzi 20,00 € ili u sopstvenoj režiji u prosjeku 5,00 € dnevno), telefon 15,00 €, zabava 30,00 €, prevoz 30,00 €.

Pokušaj da sastaviš mjesečni budžet imajući u vidu prihode i rashode. Koliko novca tvoji roditelji trebaju da daju mjesečno da bi zadovoljio sve budžetom nabrojane potrebe?

Prihodi		Troškovi	
Naziv	Iznos	Naziv	Iznos
Studentski kredit		Stanarina	
Stipendija		Telefon	
Pomoć od roditelja		Hrana	
Honorar od povremenih poslova		Prevoz	
Ostalo		Zabava	
Ukupno		Ukupno	

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
OD IDEJE DO REALIZACIJE	15 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>S vremena na vrijeme je važno da nastavnici organizuju aktivnosti koje se sprovode u dužem vremenskom periodu i daju učenicima mogućnost da primijene znanja iz više nastavnih predmeta. Na ovaj način učenicima dajemo mogućnost da iskažu svoje sklonosti, iniciraju i na kreativan način planiraju aktivnosti. Učenicima je data mogućnost da donesu odluke ali i da preuzmu odgovornost za kvalitet i uspješno sprovođenje. Tokom sprovođenja, učenici se bliže upoznaju sa socio-ekonomskim okruženjem kroz saradnju sa preduzećima i institucijama na lokalnom i nacionalnom nivou.</p> <p>‘Od ideje do realizacije’ je multi – predmetna projektna aktivnost koja podstiče preduzimljivost. Cilj projekta je izrada propagandnog materijala grada i okoline. Učenici mogu odlučiti da istraže jednu ili više oblasti: istoriju grada, geografske odlike, kulturne spomenike, umjetnost i slično. U zavisnosti od toga, na projektu se angažuje jedan ili više nastavnika.</p> <p>Kao rezultat projekta, kreirana su multimedijalna dokumenta na više jezika. Preporučuje se bliska saradnja sa lokalnom samoupravom i turističkom organizacijom tokom čitavog trajanja projekta.</p>
Trajanje	Četiri sedmice – 18 školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u tri cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Planiranje projektnih aktivnosti (jedna sedmica, 4 školska časa) 2. Sprovođenje planiranih projektnih aktivnosti (dvije sedmice, 12 školskih časova) 3. Prezentovanje rezultata projekta (jedna sedmica, 2 školska časa)
Ciljevi učenja	Pružiti priliku učenicima da putem multidisciplinarnog pristupa realizuju projekat oslanjajući se i dalje razvijajući znanja, vještine i stavove o socio-ekonomskom okruženju.

Ishodi učenja	<p>Učenici će biti sposobni da generišu i razviju ideje, efektivno ih predstavljaju i odbrane pred drugima; aktivno učestvuju u procesu donošenja odluka razmjenom ideja, pregovaranjem i efektivnim timskim radom; samostalno razviju akcioni plan.</p> <p>Izgradiće preduzetničke stavove: inovativnost, inicijativu i kreativnost, samopouzdanje, odgovornost i kooperativnost u radu.</p>
Nastavna sredstva	Čart tabla, markeri, olovke, papir (A4 i A0), diktafon, digitalni foto-aparat, digitalna kamera, kompjuteri, projektor, karte (geografske, demografske i reljefne), prevozno sredstvo.
Korelacija	Istorija, geografija, umjetnost, strani jezici, IT, biologija
Literatura/Internet resursi	Nacionalna turistička organizacija Crne Gore www.montenegro.travel

Glavni koraci	
Prva cjelina Planiranje projektnih aktivnosti (jedna sedmica, 4 školska časa)	<p>Učenici dogovaraju projektne aktivnosti, formulišu plan aktivnosti, definišu potrebne resurse i formiraju timove za sprovođenje.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prezentovanje osnovne ideje projekta (30') - Moždana oluja (brainstorming), generisanje ideja (10') <p>Moždana oluja je aktivnost namijenjena za rad sa većim grupama. Preporučuje se za početak rada kao instrument za generisanje ideja. Izvođenje: nakon što je problem prezentovan, od učesnika se traži da saopšte ideju (rješenje) bez prethodnog detaljnog razmišljanja. Nastavnik iskaze upisuje na čart tabli bez davanja povratne informacije i komentarisanja.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razgovor o ponuđenim idejama, ispisanim na čart tabli (35') - Vježba za opuštanje 'Ledolomac' (5') <p>Predlažemo igru sa lopticom (ili gužvicom od papira). Učesnici sjede u krugu. Bacaju lopticu jedan drugome ali, prije nego bace loptu, izgovore ime onoga kome će da bace loptu.</p> <p>Poslije se može, umjesto imena, kazati boja kose, boja očiju (npr. Sanja sa crnim očima)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Formiranje grupa za sprovođenje dogovorenih projektnih aktivnosti. Grupe se formiraju u zavisnosti od afiniteta i želje učenika a u skladu sa zahtjevima projekta (15') - Grupni rad (izrada plana aktivnosti za sprovođenje projekta). Grupe samostalno rade na izradi plana aktivnosti (45') - Prezentovanje plana aktivnosti i dogovor o narednim koracima. Članovi tima stranih jezika i tima IT će po završetku ove aktivnosti biti raspoređeni kao saradnici u ostalim grupama (40')

<p>Druga cjelina</p> <p>Sprovođenje planiranih projektnih aktivnosti</p> <p>(dvije sedmice, 12 školskih časova)</p>	<p>Rad na oblikovanju prikupljenog materijala:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konsultacije sa nastavnikom - 4 časa (2 časa sedmično) - Prezentovanje postignutog progressa u sprovođenju projektnih aktivnosti – 2 časa (jedan čas sedmično) - Priprema multi-medijalnog propagandnog materijala na osnovu prikupljenih sadržaja na terenu (6 časova tokom treće <p>1. Konsultacije sa predmetnim nastavnikom (90')</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prezentovanje sprovedenih aktivnosti (10') - Prikaz urađenog posla i poteškoće na koje su učenici nailazili tokom sprovođenja – 20' - Rad na otklanjanju prepreka i na sirovom materijalu koji su učenici sakupili (50') i planiranje rada za naredni period (10') – 60' <p>2. Prezentovanje postignutog progressa u sprovođenju projektnih aktivnosti – 45'</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prezentovanje urađenog (pojedinačno svaki tim) – 25' - Diskusija (10') i dogovor o daljem radu (10') – 20' <p>Svaki sastanak (kako dvočasovni, tako i jednočasovni) će biti organizovan na isti način tokom obje sedmice. Za aktivnost 'Prezentovanje postignutog progressa u sprovođenju projektnih aktivnosti' je obavezno prisustvo članova svih timova. Na ovaj način će biti obezbijeđeno da svi budu uključeni i dobro informisani o toku projekta.</p> <p>3. Priprema multi-medijalnog propagandnog materijala na osnovu prikupljenih sadržaja na terenu – 270'</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razvoj probne verzije multi-medijalnog materijala (180') - Formiranje konačnog oblika multi-medijalnog propagandnog materijala (90') <p>Učenicima je data mogućnost da iniciraju i kreiraju sadržaje i oblik propagandnog materijala (Internet sajt, CD, DVD, časopis, turističke brošure, kataloge i slično).</p>
<p>Treća cjelina</p> <p>Prezentovanje rezultata projekta</p> <p>(jedna sedmica, 2 školska časa)</p>	<p>Projektni tim priprema prezentaciju, organizuje okrugli sto i diskusiju sa predstavnicima lokalne samouprave, turističke organizacije, muzeja, galerija i novinskih kuća. Ukoliko partneri na lokalnom nivou iskažu zainteresovanost, organizuje se publikovanje propagandnog materijala.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prezentovanje rezultata projekta (45') - Diskusija sa predstavnicima lokalne samouprave, turističke organizacije, muzeja, galerija i novinskih kuća (20') - Dogovor sa partnerima na lokalnom nivou o publikovanju propagandnog materijala (25')

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
GLOBALNI BIZNIS	15 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>'Globalni biznis' je tema koja može biti razmatrana tokom časova Geografije, kao dopuna i obogaćivanje redovnih sadržaja ovog nastavnog predmeta.</p> <p>Aktivnosti su organizovane na način da nastavnik ostvari vezu između sadržaja nastavne jedinice koju obrađuje i aktuelnosti u oblasti ekonomije i biznisa u širem okruženju.</p>
Trajanje	Jedan školski čas – 45 minuta
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u dvije cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Uvodni dio nastavnika (15') 2. Grupna diskusija učenika i zaključci (30')
Ciljevi učenja	Povezivanje znanja stečenih kroz nastavu Geografije i njihova praktična primjena u analizi šireg ekonomskog i biznis okruženja.
Ishodi učenja	<p>Sprovođenje ove nastavne aktivnosti će da doprinese izgradnji preduzetničke kompetencije učenika kroz razvoj kreativnosti, istraživačkog duha, sposobnosti za razvoj i komunikaciju ideja.</p> <p>Učenici stiču znanja o širem ekonomskom i biznis okruženju.</p>
Nastavna sredstva	Olovke, sveske, papir, kompjuter, štampač, Internet, časopisi, dnevna štampa.
Korelacija	Geografija, IT, Maternji jezik.
Literatura/Internet resursi	<p>EUROSTAT http://epp.eurostat.ec.europa.eu</p> <p>Nastavni materijali iz oblasti ekonomije http://ecedweb.unomaha.edu/teach-ec.htm</p> <p>Biznis – regionalne poslovne novine http://www.biznisnovine.com</p> <p>Poslovni dnevnik http://www.poslovni.hr/g221.aspx</p>

[illegible]

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
POSLOVNI REGISTAR	15 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Saradnja škola – preduzeće je jedan od ključnih uslova za uspješno sprovođenje preduzetničkog učenja. Nastavna aktivnost 'Poslovni registar' pomaže učenicima da se upoznaju sa lokalnim biznisom i uspostave saradnju sa preduzetnicima; omogućava im da izgrade preduzetničke stavove i vještine i unaprijede znanja – kako profesionalna, tako i znanja o biznisu.</p> <p>Zavisno od mogućnosti u školi odnosno, od zainteresovanosti lokalnih preduzeća za saradnju, krajnji rezultat ove aktivnosti može biti jednostavan registar lokalnih kompanija ili publikacija čije će objavljivanje finansirati lokalne kompanije. Učenici mogu odlučiti da naprave registar za jedan ili više sektora (turizam, saobraćaj, trgovina, zanatske usluge itd).</p> <p>Registar može biti publikovan na više načina, o čemu treba da donesu odluku učenici. To može biti brošura, katalog, Internet sajt i slično.</p> <p>Saradnja sa Unijom poslodavaca, Privrednom komorom i drugim udruženjima poslodavaca može da pomogne da učenici brže i lakše dođu do neophodnih podataka za izradu poslovnog registra lokalnih kompanija. Kao izvor podataka može da posluži i Centralni registar privrednog suda.</p>
Trajanje	Dvije sedmice – sedam školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u tri cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Planiranje projektnih aktivnosti (90') 2. Izrada poslovnog registra (180') 3. Okrugli sto – prezentacija poslovnog registra (45')
Ciljevi učenja	Učenici treba da upoznaju lokalni biznis kroz izradu poslovnog registra

Ishodi učenja	<p>Rad na izradi poslovnog registra će pomoći da učenici izgrade preduzetničke stavove, unaprijede vještine i znanja iz domena preduzetničke kompetencije za ovaj uzrast:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Znanja i razumijevanje socijalno - ekonomskog okruženja, ○ Znanja o osnovnim tržišnim principima, ○ Sposobnost generisanja i razvoja ideja, ○ Sposobnost aktivnog učešća u procesu donošenja odluka razmjenom ideja, pregovaranjem i efektivnim timskim radom, ○ Sposobnost imaginacije i argumentovanog pristupa u rješavanju problema, ○ Sposobnost razmatranja različitih mogućnosti u rješavanju određene situacije.
Nastavna sredstva	Čart tabla, markeri, olovke, sveske, papir, kompjuter, štampač, Internet, časopisi, katalozi, brošure.
Korelacija	Stručno – teorijski predmeti i praktična nastava (za učenike srednjih stručnih škola), IT, Maternji jezik.
Literatura/Internet resursi	<p>Centralni registar privrednog suda www.crps.cg.yu</p> <p>Unija poslodavaca www.poslodavci.org</p> <p>Privredna komora www.pkcg.org</p> <p>Žute strane – Crna Gora (<i>Yellow Pages</i>) http://www.cgyellow.com</p>

Glavni koraci	
Prva cjelina Planiranje projektnih aktivnosti (90')	<p>Nastavnik unaprijed najavljuje aktivnost i zadužuje učenike da prikupe i donesu časopise, kataloge, razne vrste brošura i ostale publikacije koje sadrže podatke o kompanijama.</p> <p>Prezentuje osnovnu ideju projekta i ohrabruje učenike da diskutuju o:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Načinu sprovođenja aktivnosti, ○ Potencijalnim korisnicima poslovnog registra, ○ Važnim aspektima za uspješnost sprovođenja projektnih aktivnosti. <p>Učenici rade u grupama na analizi časopisa i ostalih publikacija koje sadrže podatke o kompanijama. Ukoliko je to moguće, treba da imaju pristup Internetu radi istraživanja 'on line' dostupnih podataka. Imaju zadatak da donesu odluku o vrsti poslovnog registra (jedan ili više sektora), načinu prikupljanja podataka o kompanijama i strukturi podataka koji će biti zastupljeni u registru.</p> <p>U cilju poboljšanja tehnika razmišljanja, nastavnik usmjerava učenike da koriste jednostavnu tehniku za proces odlučivanja i</p>

	<p>rješavanja problema – 'Šest koraka pri donošenju odluke':</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Definisanje problema 2. Formulisanje liste alternativa 3. Formulisanje kriterijuma za evaluaciju različitih alternativa 4. Evaluacija alternativa 5. Donošenje odluke 6. Evaluacija odabrane alternative <p>Nakon rada u grupama i prezentovanja rezultata, učenici odlučuju o planu aktivnosti i dinamici sprovođenja. Proces prikupljanja podataka o kompanijama treba da traje jednu sedmicu kako bi učenici imali dovoljno vremena da istraže različite izvore podataka. Poželjno je da nekoliko učenika obavi 'terenski rad' – obiđe jedan broj kompanija u cilju prikupljanja podataka o sektoru (jednom ili više) i napravi fotografije koje će da poboljšaju izgled poslovnog registra.</p>
<p>Druga cjelina</p> <p>Izrada poslovnog registra (180')</p>	<p>Učenici rade u grupama sa različitim zadacima:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Sistematizacija prikupljenih podataka, ○ Dizajn poslovnog registra, ○ Izrada poslovnog registra (katalog, brošura, Internet sajt i sl), ○ Planiranje organizacije okruglog stola – prezentacije: cilj prezentacije, izrada pozivnica, odlučivanje o načinu distribucije i ulogama tokom trajanja okruglog stola.
<p>Treća cjelina</p> <p>Okrugli sto – prezentacija poslovnog registra (45')</p>	<p>Okrugli sto ima za cilj da učenici prezentuju poslovni registar lokalnim preduzećima. Ovo je način da njihov rad bude procijenjen od strane nezavisnih ocjenjivača ali i mogućnost da, ukoliko zadovoljava kvalitetom, lokalna preduzeća odluče da publikuju poslovni registar.</p> <p>Publikovanje poslovnog registra ne treba da bude osnovni cilj ove nastavne aktivnosti ali, može da doprinese uspjehnosti izgradnje važnih preduzetničkih stavova učenika.</p> <p>Činjenica da će javno prezentovati svoj rad i da će on biti procijenjen od strane 'stvarnih' korisnika doprinosi većoj zainteresovanosti i motivaciji učenika za postizanje dobrih rezultata u sprovođenju aktivnosti.</p> <p>Nakon sprovođenja aktivnosti učenici sprovode evaluaciju. Nastavnik usmjerava učenike da koriste jednostavnu tehniku za evaluiranje postignuća - <i>Edward DeBonovu</i> tehniku 'PMI' za evaluaciju pisanih radova, projekata i izvještaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ P = 'Positive' (eng. pozitivno) Koje su pozitivne odnosno, jake strane obavljenog posla? ○ M = 'Minus' (eng. nedostatak) Koji su glavni nedostaci odnosno, slabosti u obavljenom poslu? Šta je potrebno promijeniti? Šta treba da bude izraženije, jače? ○ I = 'Interesting' (eng. interesantan) Šta je bilo najzanimljivije?

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
ŽIVOTNI STANDARD I POTROŠAČKA KORPA	16 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Nastavna aktivnost 'Životni standard i potrošačka korpa' je namijenjena učenicima srednjih škola. Sprovodi se tokom jedne sedmice u ukupnom trajanju od tri školska časa. Omogućuje učenicima da se bolje upoznaju sa socio – ekonomskim okruženjem. Tokom sprovođenja, učenici koriste znanja i vještine stečene tokom prethodnog školovanja i usko sarađuju sa institucijama i organizacijama od značaja.</p> <p>Ova nastavna aktivnost je pogodna za sprovođenje kao vannastavna u gimnazijama i kao slobodna aktivnost u srednjim stručnim školama u četvorogodišnjem trajanju. Nastavnik treba da obezbijedi neophodna sredstva za sprovođenje aktivnosti i omogućiti učenicima da posjete bolnicu (dom zdravlja) i razgovaraju sa nutricionistom ili ljekarom.</p>
Trajanje	Jedna sedmica – tri školska časa
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u četiri cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Planiranje projektnih aktivnosti (45') 2. Potrošačka korpa (90')
Ciljevi učenja	Pružiti priliku učenicima da unaprijede znanja i razumijevanje socio – ekonomskog okruženja.
Ishodi učenja	<p>Po završetku ovog projekta, učenici će steći osnovna znanja i razumijevanje termina životni standard i potrošačka korpa.</p> <p>Učenik će izgraditi preduzetničke stavove: inicijativu i kreativnost, samopouzdanje, odgovornost, sposobnost donošenja odluka, istraživanja, rješavanja problema, kooperativnosti i komunikativnosti u radu.</p>
Nastavna sredstva	Kompjuter, štampač, Internet, radni list 1, radni list 2.

Korelacija	Biologija, Matematika
Literatura/Internet resursi	<p>Centar za zaštitu potrošača Crne Gore http://www.cezap.org/index.php</p> <p>Deklaracija Ujedinjenih nacija o pravima čovjeka http://www.un.org/Overview/rights.html</p> <p>Harmonizovani indeks potrošačkih cijena (EUROSTAT) http://epp.eurostat.ec.europa.eu/pls/portal/url/page/PGP_DS_HICP</p>

Glavni koraci	
Prva cjelina Planiranje projektnih aktivnosti (45')	<p>1. Igra za opuštanje: Učenici i nastavnik sjede na način da formiraju krug. Nastavnik zamoli svakog od učenika da se predstavi nazivom neke prehrambene namirnice, sredstva za higijenu ili nazivom nekog odjevnog predmeta. Poželjno je da bude isti broj prvih, drugih i trećih. Nakon toga, nastavnik zamoli učenike da ustanu i formiraju grupe u skladu sa vrstom za koju su se odlučili prilikom predstavljanja.</p> <p>Igra se može unaprijediti tako što nastavnik zamoli učenike da: ustanu sve prehrambene namirnice od kojih se pravi zimnica, svi odjevni predmeti koji se koriste samo ljeti i slično.</p> <p>Osim za opuštanje, ova igra će pomoći nastavniku da formira grupe učenika za sprovođenje projektnih aktivnosti (5')</p> <p>2. Izlaganje nastavnika na temu 'Troškovi života i životni standard' (10')</p> <p>Nastavnik počinje izlaganje čitanjem Člana 25 Deklaracije Ujedinjenih nacija o pravima čovjeka: 'Svako ima pravo na životni standard koji obezbeđuje zdravlje i blagostanje, njegovo i njegove porodice, uključujući hranu, odjeću, stan i ljekarsku njegu i potrebne socijalne službe, kao i pravo na osiguranje u slučaju nezaposlenosti, bolesti, invalidnosti, udovištva, starosti ili drugih slučajeva gubljenja sredstava za izdržavanje usljed okolnosti nezavisnih od njegove volje.'</p> <p>Izlaganje nastavlja opisivanjem pojma životni standard: Životni standard je, prema širem shvatanju, ukupnost uslova života i rada pojedinih slojeva stanovništva jedne zemlje u određenom vremenskom periodu. Takođe, obuhvata materijalne, radne i društvene uslove života kao i mogućnosti zadovoljenja duhovnih potreba, slobodnog kretanja i slobodne razmjene ljudi i dobara.</p> <p>Važan segment ukupnog standarda življenja je zadovoljavanje osnovnih – egzistencijalnih potreba. Svakom domaćinstvu su potrebna sljedeća dobra i usluge: hrana i piće, odjeća, obuća, stan, ogrijev i osvetljenje, pokućstvo, higijena i njega zdravlja, obrazovanje kultura i razonoda, saobraćaj i PTT usluge...</p> <p>Potrošačka korpa obuhvata hranu, piće i sredstva za higijenu</p>

neophodna svakom pojedincu za normalnu egzistenciju. Sastav potrošačke korpe određuju grupe stručnjaka (nutricionisti na primjer) a sama potrošačka korpa je statistička kategorija i ima široku primjenu u analizi indeksa troškova života.

3. Diskusija: Koja dobra i usluge su potrebna pojedincu (domaćinstvu) da uspješno zadovolji potrebe u savremenom društvu? (10')

4. Nastavnik prezentuje osnovnu ideju nastavne aktivnosti – analiza sastava i vrijednosti potrošačke korpe četvoročlanog domaćinstva (20')

Formira tri tima učenika na bazi igre za opuštanje sa početka časa (prehrambene namirnice, odjevni predmeti, sredstva za higijenu):

- Tim za istraživanje egzistencijalnih potreba četvoročlanog domaćinstva. Ovaj tim ima zadatak da posjeti lokalnu bolnicu – dom zdravlja i razgovara sa nutricionistom (ili ljekarom) o tome koje su namirnice neophodne. Radni list 1 (neki od proizvoda koji ulaze u sastav potrošačke korpe za četvoročlano domaćinstvo) i radni list 2 (tablica energetske vrijednosti nekih osnovnih životnih namirnica) mogu poslužiti kao primjer za sastavljanje liste neophodnih proizvoda;

- Tim za istraživanje Interneta. Ovaj tim ima zadatak da sprovede Internet istraživanje o tome šta ulazi u sastav i kolika je vrijednost potrošačke korpe u nekoliko zemalja. Takođe, ima zadatak da istraži sastav potrošačke korpe u Crnoj Gori i uporedi nalaze. Preporuka je da ovaj tim stupi u kontakt sa lokalnim udruženjem za zaštitu potrošača;

- Tim za sakupljanje i analizu novinskih članaka na temu potrošačka korpa. Ovaj tim ima zadatak da sakupi i analizira što veći broj novinskih članaka o sastavu i vrijednosti potrošačke korpe.

Svi učenici dobijaju dodatni zadatak da istraže cijene namirnica na lokalnom tržištu i naprave listu dobara (sa cijenama) za koje smatraju da mogu biti u sastavu potrošačke korpe.

Druga cjelina

Potrošačka korpa (90')

Nakon obavljenog zadatka na terenu, nastavnik formira nova tri tima od predstavnika svih učenika tako da u sastav novog tima uđe bar jedan predstavnik iz svakog od pređašnjih timova (10')

Novi timovi imaju zadatak da sastave potrošačku korpu za četvoročlano domaćinstvo (40')

Učenici prezentuju potrošačke korpe. Svaki tim ima pet minuta za prezentaciju. Nakon svake od prezentacija, ostali učenici dobijaju priliku da postave dodatna pitanja i diskutuju (30')

Grupna diskusija o tome koja je od tri predložene potrošačke korpe najbliža realnim mogućnostima stanovništva, koja potrošačka korpa najbolje zadovoljava potrebe. Ova aktivnost se može unaprijediti organizovanjem glasanja učenika i simboličnim proglašavanjem najboljeg tima (10')

Radni list 1 – Neki od proizvoda koji ulaze u sastav potrošačke korpe za četvoročlano domaćinstvo

Proizvod	j.m.	Količina	Proizvod	j.m.	Količina
1. Krompir za ishranu	kg	14,5	24. Kokošja jaja	kom.	90,0
2. Pasulj	kg	1,5	25. Kravlje mlijeko	lit.	31,0
3. Stari crni luk	kg	3,5	26. Domaći sir	kg	2,5
4. Šargarepa	kg	1,0	27. Med prirodni	kg	0,5
5. Cvekla	kg	1,0	28. Pile	kg	4,0
6. Spanać	kg	1,0	29. Pirinač	kg	1,0
7. Zelena salata	kg	3,0	30. Pšenično brašno tip 500	kg	4,0
8. Sladak kupus	kg	5,0	31. Hljeb od pšeničnog brašna	kg	26,0
9. Svjež krastavac	kg	4,0	32. Makaroni	kg	1,5
10. Grašak	Kg	1,0	33. Keks	kg	1,0
11. Boranija	kg	4,5	34. Zamrznuto lisnato tijesto	kg	0,5
12. Svjež paradajz	kg	4,0	35. Zamrznuti grašak	kg	1,0
13. Svježa paprika	kg	4,0	36. Paradajz-pire u tubi	kg	0,3
14. Karfiol	kg	4,0	37. Konzervisana boranija	kg	1,0
15. Orasi	kg	0,2	38. Konzervisani krastavac	kg	1,5
16. Jabuke	kg	8,0	39. Džem	kg	1,0
17. Kruške	kg	2,0	40. Malinov sok u flaši	lit.	1,5
18. Breskve	kg	3,0	41. Juneće meso bez kostiju	kg	1,5
19. Grožđe	kg	2,0	42. Svinjsko meso sa kostima	kg	2,0
20. Limun	kg	1,0	43. Svinjsko meso bez kostiju	kg	1,5
21. Pomorandže	kg	2,0	44. Juneća džigerica	kg	0,5
22. Suve šljive	kg	0,5	45. Suva svinjska rebra	kg	0,5
23. Svježa pastrmka	kg	1,0	46. Suva svinjska slanina	kg	0,5

Radni list 2 - Tablica energetske vrijednosti nekih osnovnih životnih namirnica
(vrijednosti se odnose na 100 gr)

Namirnica	Kj	Kcal	Namirnica	Kj	Kcal
Meso			Mesni naresci		
Jagnjeće meso	1033	246	Džigernjača	2066	492
Goveđe meso	726	173	Kobasica	1067	254
Svinjsko meso	1129	269	Viršle	1050	250
Mljeveno meso	882	210	Prijesna šunka	1445	344
Škembići	407	97	Kuvana šunka	1151	274
Džigerica	575	137	Slanina	3543	844
Riba			Mlijeko i mliječni proizvodi		
Haringa (file)	1070	255	Mlijeko	155	37
Štuka	206	49	Slatka pavlaka	1277	304
Zubatac	264	66	Jogurt	252	60
Sardina u ulju	1008	240	Puter	3171	755
Šaran	328	89	Sir - masni	1743	415
Som	433	78	Sir - posni	1063	253
Haringa (file)	1070	255	Kisjela pavlaka	659	57
Povrće			Voće		
Krompir	357	85	Jabuka	201	48
Karfiol	70	17	Kajsija	210	50
Grašak	155	37	Banana	256	61
Boranija	130	31	Jagode	155	37
Krastavac	30	7	Trešnje	239	57
Zelena salata	42	10	Pomorandža	164	39

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
ZANIMANJA	16 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Nastavna aktivnost 'Zanimanja' je namijenjena učenicima srednjih škola. Sprovodi se tokom dvije sedmice u ukupnom trajanju od osam školskih časova. Omogućuje učenicima da se bolje upoznaju sa mogućnostima za karijeru i nastavak školovanja. Aktivnosti su osmišljene na način da ohrabre inicijativu učenika i njihovu kreativnost. Tokom sprovođenja, učenici koriste znanja i vještine stečene tokom prethodnog školovanja i usko sarađuju sa institucijama i organizacijama od značaja. Ova nastavna aktivnost je pogodna za sprovođenje kao van-nastavna (u gimnazijama i srednjim stručnim školama u dvogodišnjem i trogodišnjem trajanju) ali i kao slobodna aktivnost u srednjim stručnim školama u četvorogodišnjem trajanju.</p> <p>Nastavnik treba da obezbijedi neophodna sredstva za sprovođenje aktivnosti, omogući učenicima da posjete firmu u lokalnoj zajednici i da obezbijedi prostor za organizaciju prezentacije za sve učenike u školi.</p> <p>Tokom sprovođenja aktivnosti, preporučuje se saradnja sa Centrom za informisanje i profesionalno savjetovanje (CIPS). CIPS je služba za pružanje informacija i savjetodavnih usluga u oblasti profesionalne orijentacije. Usluge obuhvataju pružanje informacija o: planiranju karijere, mogućnostima za obrazovanje u Crnoj Gori – formalnom i neformalnom, mogućnostima za obrazovanje u inostranstvu, obrazovanju za odrasle (prekvalifikacije, dokvalifikacije, kursevi i specijalizacije), uslovima za školarine, smještaju studenata, tržištu rada i mogućnostima za zapošljavanje, itd.</p>
Trajanje	Dvije sedmice - osam školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u četiri cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Planiranje projektnih aktivnosti (90') 2. Obilazak kompanije (90')

	<p>3. Priprema i organizacija prezentacije (135')</p> <p>4. Prezentacija za učenike i roditelje (45')</p>
Ciljevi učenja	Pružiti priliku učenicima da unaprijede znanja o svojim potrebama razvoja, interesima i motivima za odabir budućeg zanimanja.
Ishodi učenja	<p>Po završetku aktivnosti, učenici će biti sposobni da: aktivno učestvuju u procesu donošenja odluka razmjenom ideja, pregovaranjem i efektivnim timskim radom; samostalno razviju i sprovedu akcioni plan.</p> <p>Učenik će izgraditi preduzetničke stavove: inicijativu i kreativnost, samopouzdanje, odgovornost, sposobnost donošenja odluka, istraživanja, rješavanja problema, kooperativnosti i komunikativnosti u radu.</p>
Nastavna sredstva	Čart tabla, markeri, olovke, papir A4 i A0, kompjuter, štampač, Internet, radni list 1.
Korelacija	Maternji jezik, Geografija, strani jezici, IT, stručno-teorijski predmeti u srednjoj stručnoj školi
Literatura/Internet resursi	<p>Centar za informisanje i profesionalno savjetovanje - CIPS http://www.cips.cg.yu/</p> <p>'LearnDirect' – Britanski nacionalni portal za savjetovanje o karijeri i učenju www.learndirect.com</p> <p>Škotski vodič za karijeru namijenjen prvenstveno mladim ljudima www.careers-scotland.org.uk</p>

Glavni koraci	
Prva cjelina Planiranje projektnih aktivnosti (90')	<p>1. Korišćenjem grupne tehnike 'moždana oluja' nastavnik podstiče učenike da generišu što veći broj ideja o vrstama zanimanja. Nazivi zanimanja se upisuju na tabli (10')</p> <p>2. Nastavnik formira grupe učenika sa zadatkom da, koristeći radni list 1, nabroje po 20 različitih zanimanja i za svako od njih navedu zaradu i vrstu i nivo obrazovanja (20')</p> <p>3. Grupna diskusija na temu koja vrsta obrazovanja je potrebna za bavljenje određenim zanimanjem i kolike su očekivane zarade (20')</p> <p>4. Nastavnik prezentuje osnovnu ideju – istraživanje o vrstama zanimanja kao potencijalnim mogućnostima za karijeru (40')</p> <p>Nastavnik formira četiri tima učenika:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tim za istraživanje tržišta rada sa zadatkom da posjeti lokalnu agenciju za zapošljavanje i prikupi podatke o tome koja su

	<p>zanimanja tražena na tržištu rada;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tim za istraživanje 'zanimanja budućnosti' ima zadatak da sprovede Internet istraživanje o tome koja će zanimanja biti tražena u budućnosti; - Tim za ispitivanje mogućnosti za samozapošljavanje – osnivanje kompanije. Tim ima zadatak da posjeti institucije i organizacije koje na lokalnom nivou pomažu ljudima da osnuju kompanije; - Tim za sprovođenje istraživanja u školi. Istraživanje ima za cilj da utvrdi kakva su interesovanja i očekivanja učenika po pitanju budućeg posla i karijere. Tim ima zadatak da razvije jednostavan upitnik, sprovede istraživanje, obradi i analizira rezultate istraživanja.
Druga cjelina Obilazak kompanije (90')	<p>Nastavnik organizuje posjetu učenika lokalnoj kompaniji. Učenici imaju priliku da obiđu različite sektore u kompaniji i razgovaraju sa zaposlenima na temu njihovog obrazovanja i vrste posla koju rade.</p>
Treća cjelina Priprema i organizacija prezentacije (135')	<p>Timovi učenika rade na sistematizaciji prikupljenog materijala i pripremaju prezentaciju koja objedinjuje njihove nalaze.</p> <p>Podaci sa sprovedenog istraživanja se obrađuju i analiziraju. Učenici pripremaju prezentaciju na tu temu.</p> <p>Istovremeno, nastavnik formira dva tima učenika za izradu i distribuciju propagandnog materijala i pozivnica i tim za organizaciju prezentacije za učenike i roditelje.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tim za izradu i distribuciju propagandnog materijala i pozivnica ima zaduženje da napravi odgovarajući propagandni materijal – pamflete, brošure i slično, i distribuira ih učenicima i roditeljima; - Tim za organizaciju prezentacije ima zaduženje da uredi školsku prostoriju (salu za izvođenje nastave fizičkog vaspitanja ili drugu adekvatnu prostoriju) i pobrine se o tehničkim i logističkim detaljima.
Četvrta cjelina Prezentacija za učenike i roditelje (45')	<p>Učenici prezentuju nalaze sa terena (informacije sa tržišta rada, mogućnosti za samozapošljavanje i atraktivna zanimanja budućnosti) i rezultate istraživanja sprovedenog u školi.</p> <p>Obje prezentacije traju najviše po 15 minuta nakon čega daju mogućnost gostima da postave dodatna pitanja i diskutuju na temu mogućnosti za karijeru.</p> <p>Ova cjelina može biti unaprijedjena gostovanjem predstavnika lokalnog biznisa ili institucije (organizacije) koja se bavi problematikom tržišta rada.</p>

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
BIZNIS IDEJA I BIZNIS PLAN	16 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Upoznavanje učenika sa mogućnostima za samozapošljavanje je važan segment preduzetničkog učenja, posebno u stručnom obrazovanju za zanatska zanimanja. Veliki broj zanimanja je pogodan za osnivanje male kompanije (zanatske firme) te su u tom smislu, osim profesionalnih znanja i vještina, za učenike od velike važnosti znanja o mogućnostima i načinima za započinjanje sopstvenog biznisa.</p> <p>Nastavna aktivnost 'Biznis ideja i biznis plan' je pogodna za sprovođenje već od druge godine školovanja u srednjoj stručnoj školi. Na tom nivou školovanja učenici imaju dovoljan broj stručno-teorijskih predmeta i praktične nastave da steknu uvid u svoju buduću profesiju.</p> <p>Uspješno sprovođenje aktivnosti je u izvjesnoj mjeri uslovljeno prethodno stečenim znanjima iz oblasti ekonomije i biznisa a koji su dio sadržaja novih obrazovnih programa u stručnom obrazovanju.</p> <p>Poželjno je da aktivnost sprovodi profesor stručno – teorijskih predmeta ili praktične nastave u saradnji sa predstavnicima lokalnog biznisa (jedan ili više) u svojstvu mentora. Saradnja sa Unijom poslodavaca, Privrednom komorom i Centrom za informisanje i profesionalno savjetovanje (CIPS) može da olakša uspostavljanje kontakata sa lokalnim kompanijama.</p>
Trajanje	Tri sedmice – trinaest školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u pet cjelina:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Upoznavanje učenika sa sadržajem planiranih aktivnosti (45') 2. Obilazak kompanija (180') 3. Istraživanje tržišta (135') 4. Razvoj biznis ideje (90') 5. Savladavanje tehnike razvoja biznis plana (135')

Ciljevi učenja	Učenici treba da upoznaju mogućnosti za samozaposlenje kroz razvoj biznis ideja i da savladaju tehniku izrade jednostavnog biznis plana.
Ishodi učenja	<p>Ova nastavna aktivnost će doprinijeti da učenici bolje razumiju svoje potrebe za profesionalnim razvojem i nastavkom karijere. Omogućiti da steknu profesionalno samopouzdanje, razviju kreativnost i ostale generičke vještine od značaja za vođenje male kompanije.</p> <p>Učenici će posjedovati znanja i vještinu izrade jednostavnog biznis plana, odnosno njegovih elemenata: vizija, misija, ciljevi, proizvodni plan i proizvodni proces, oprema i materijal, troškovi i visina ulaganja, marketinški plan, formiranje prodajne cijene i plan prodaje, prag rentabiliteta.</p>
Nastavna sredstva	Čart tabla, markeri, olovke, sveske, papir, kompjuter, štampač, Internet.
Korelacija	Stručno – teorijski predmeti i praktična nastava zavisno od vrste zanimanja, Matematika, ekonomska grupa predmeta, IT, Maternji jezik.
Literatura/Internet resursi	Centar za informisanje i profesionalno savjetovanje - CIPS http://www.cips.cg.yu/

Glavni koraci	
Prva cjelina Upoznavanje učenika sa sadržajem planiranih aktivnosti (45')	<p>Nastavnik prezentuje osnovnu dimenziju nastavne aktivnosti – mogućnosti za samozaposlenje koje nudi zanimanje za koje se učenici obrazuju. Podstiče grupnu diskusiju o:</p> <ul style="list-style-type: none"> - primjerima lokalnih preduzeća koja se bave tom vrstom biznisa, - vrstama proizvoda (usluga) koje kompanije nude, - potrebnim ulaganjima, - broju zaposlenih, vrsti i obimu poslova u kompaniji, - potrebnim znanjima i vještinama za uspješno obavljanje djelatnosti. <p>Formira timove učenika (u prosjeku po pet učenika u timu) i saopštava način sprovođenja aktivnosti. Poželjno je da svaki tim učenika ima svog mentora (predstavnik lokalnog biznisa) koji će, zajedno sa nastavnikom da prati sprovođenje aktivnosti.</p>
Druga cjelina Obilazak kompanija (180')	<p>Posjeta lokalnim kompanijama koje posluju u okviru djelatnosti koje su srodne zanimanjima za koja se učenici obrazuju treba da bude ugovorena unaprijed. Poželjno je da to budu kompanije čiji vlasnici (menadžeri) će biti mentori – saradnici pri sprovođenju aktivnosti. Učenici imaju zadatak da upoznaju različite segmente poslovanja – proizvodni proces, administraciju i upravljanje kompanijom; strukturu proizvoda (usluga) koje kompanija proizvodi, plasman i cjenovnu politiku i dr. Na osnovu toga svaki</p>

	tim treba da sačini izvještaj u formi eseja.
Treća cjelina Istraživanje tržišta (135')	<p>Učenici imaju zadatak da analiziraju tržište – lokalno, nacionalno, međunarodno (u skladu sa vrstom djelatnosti) u svijetlu strukture ponude i tražnje za proizvodima (uslugama), cijenama i mogućnostima za poslovanje u datoj djelatnosti. Pri sprovođenju ove cjeline, a zavisno od predmeta istraživanja, mogu da uključe obilazak maloprodajnih objekata, razgovaraju sa roditeljima i prijateljima, istražuju na Internetu i koriste ostale dostupne izvore (časopisi, lokalni biznis centri i sl).</p> <p>Kao rezultat ove cjeline, učenici treba da imaju jasnu percepciju o ključnim proizvodima i uslugama koje mogu biti plasirane na tržištu – postojeći ili novi proizvodi (usluge)</p>
Četvrta cjelina Razvoj biznis ideje (90')	<p>Koristeći se iskustvima i podacima do kojih su došli tokom sprovođenja prethodne dvije cjeline, učenici razvijaju biznis ideju. Svaki tim treba da se odluči za jednu biznis ideju koja će dalje biti razrađena kroz biznis plan.</p> <p>Nastavnik (zajedno sa mentorima) pomaže učenicima da pravilno procijene biznis ideju.</p>
Peta cjelina Savladavanje tehnike razvoja biznis plana (135')	<p>Prije početka izrade biznis plana za odabranu ideju, nastavnik razgovara sa učenicima o pojmovima sa kojima će se sresti tokom izrade – vizija, misija, ciljevi, tržište, troškovi, početna ulaganja, cijene, zarade, rentabilnost... Poželjno je da su učenici ove termine savladali tokom prethodnog školovanja. U suprotnom, nastavnik pomaže da bolje razumiju pojmove.</p> <p>Savladavanje tehnike izrade biznis plana ima za cilj da učenici na jednostavnom primjeru sagledaju što više dimenzija koje treba planirati pri osnivanju i vođenju kompanije. Iz tog razloga, ne treba insistirati na obimnim i komplikovanim biznis planovima čija izrada pretpostavlja visoka stručna znanja iz oblasti ekonomije. Važno je da učenici razumiju da je biznis plan zbir ciljeva i zadataka poslovanja i strategija za njihovo ostvarivanje; razvojno sredstvo, sredstvo planiranja i procjene poslovanja i važan dokument za prikupljanje sredstava za osnivanje i – ili dokapitalizaciju kompanije.</p> <p>Predlog strukture biznis plana:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vizija, misija, ciljevi kompanije; - Visina početnog kapitala; - Naziv proizvoda (usluge); - Potencijalni kupci (korisnici usluga); - Cijena proizvoda (usluge); - Prag rentabiliteta; - Način distribucije, plan promocije, plan prodaje (količina proizvoda – usluga u određenom vremenskom periodu); - Finansijski plan; - Osiguranje kvaliteta; - Zaštita životne sredine.

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
DAN ZDRAVLJA	16 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Nastavne aktivnosti koje za cilj imaju razvoj preduzetničke kompetencije mogu imati različit fokus i sadržaje koji ne moraju uvijek da imaju ekonomsku dimenziju. Preduzetnički stavovi i vještine mogu se izgrađivati kroz organizaciju i sprovođenje aktivnosti iz domena građanske inicijative, zdravlja i ostalih socijalnih tema.</p> <p>Nastavna aktivnost 'Dan zdravlja' ima za cilj organizovanje jednodnevne promocije zdravlja u lokalnoj zajednici. Učenici organizuju promociju na gradskom trgu, glavnoj ulici i slično, tokom koje se građanima nude zdravstvene usluge – analiza krvi, kontrola krvnog pritiska i slično. Broj i vrsta usluga koje će biti ponuđene građanima zavisi, kako od kvaliteta pripreme sprovođenja, tako i od spremnosti partnera u lokalnoj zajednici da sarađuju i učestvuju u sprovođenju.</p> <p>Ključni partner za sprovođenje aktivnosti je lokalni dom zdravlja. Ukoliko za to postoje mogućnosti, saradnja se može ostvariti i sa institucijama na nacionalnom nivou koje se bave javnim zdravljem. Osim zdravstvenih usluga, mogu biti organizovane i tribine na različite teme – bolesti zavisnosti, reproduktivno zdravlje, uticaj stresa na opšte zdravlje i drugo.</p> <p>U sprovođenju aktivnosti treba da učestvuju svi učenici u odjeljenju. Ukoliko za to postoji interes, broj učenika može biti i veći a mogu biti uključeni i učenici iz više razreda i škola.</p>
Trajanje	Tri sedmice – 16 školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u tri cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Planiranje jednodnevne promocije zdravlja (90') 2. Priprema promocije (6 školskih časova, jedna sedmica) 3. Realizacija jednodnevne promocije zdravlja (8 školskih časova)
Ciljevi učenja	Pružiti priliku učenicima da putem multidisciplinarnog pristupa realizuju projekat oslanjajući se i dalje razvijajući stavove, vještine i znanja o socijalnom okruženju.

Ishodi učenja	<p>Nastavna aktivnost 'Dan zdravlja' doprinosi razvoju preduzetničke kompetencije učenika kroz izgradnju sljedećih stavova i vještina:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Kreativnost, inicijativnost i samopouzdanje, ○ Sposobnost generisanja i komunikacije ideja, ○ Aktivno učešće u procesu donošenja odluka razmjenom ideja, pregovaranjem i efektivnim timskim radom, ○ Samostalnost u radu, snalažljivost, prilagodljivost i odgovornost, ○ Komunikacione i diplomatske vještine, ○ Sposobnost planiranja, razvoja i sprovođenja akcionog plana.
Nastavna sredstva	Sveske, olovke, kompjuter, štampač, pristup Internetu, 'flip chart' tabla, markeri, medicinska oprema i materijal u zavisnosti od vrste usluga koje će biti ponuđene.
Korelacija	Biologija, Hemija, stručno-teorijski predmeti i praktična nastava (za učenike srednjih medicinskih škola).
Literatura/Internet resursi	<p>Institut za javno zdravlje http://www.ijz.cg.yu</p> <p>Medicinski portal http://www.doktor.co.yu</p>

Glavni koraci	
Prva cjelina Planiranje jednodnevne promocije zdravlja (90')	<p>Učenici dogovaraju i formulišu plan aktivnosti, definišu potrebne resurse i formiraju timove za sprovođenje.</p> <p>(A) Prezentovanje osnovne ideje projekta</p> <p>Nastavnik prezentuje polaznu ideju – organizovanje jednodnevne promocije 'Dan zdravlja'.</p> <p>Koristi grupnu tehniku 'moždana oluja' radi podsticanja i razvoja kreativnosti učenika i generisanja što većeg broja ideja za organizaciju ovog događaja.</p> <p>Učenici su upitani da, na osnovu svog iskustva i znanja, daju predloge o vrsti zdravstvenih usluga i ostalim sadržajima koji mogu biti sprovedeni. Svi predlozi se, bez komentarisanja, upisuju na tabli.</p> <p>(B) Formiranje timova za sprovođenje projektnih aktivnosti</p> <p>Na osnovu datih predloga o vrstama zdravstvenih usluga, nastavnik priprema odgovarajući broj cedulja na kojima su upisane vrste zdravstvenih usluga i drugi sadržaji koji će biti sprovedeni.</p> <p>Učenici izvlače cedulje na koji način se formiraju timovi za sprovođenje.</p> <p>(C) Grupni rad - izrada plana aktivnosti za sprovođenje aktivnosti.</p>

	<p>Grupe samostalno rade na izradi plana.</p> <p>(D) Prezentovanje plana aktivnosti i dogovor o narednim koracima</p>
<p>Druga cjelina</p> <p>Priprema promocije (6 školskih časova, jedna sedmica)</p>	<p>(A) Obilazak doma zdravlja i dogovor sa medicinskim osobljem (90')</p> <p>Nastavnik dogovara posjetu domu zdravlja i omogućuje učenicima da se sastanu i razgovaraju sa osobljem o načinu sprovođenja promocije.</p> <p>Učenici mogu provesti izvjesno vrijeme u domu zdravlja ukoliko to zahtijevaju usluge koje će biti ponuđene u okviru promocije a za koje se očekuje od učenika da pruže pomoć medicinskom osoblju.</p> <p>(B) Konsultacije o vrsti i načinu pribavljanja potrebne opreme, materijala, štandova i dr, uređenju prostora, izradi i distribuciji propagandnog materijala, organizaciji rada tokom promocije(45')</p> <p>Shodno ranijim zaduženjima a u skladu sa mogućnostima, učenici se angažuju na pribavljanju potrebne opreme i materijala. Istovremeno, nastavnik formira dva tima učenika: tim za izradu i distribuciju propagandnog materijala i tim za podršku tokom sprovođenja promocije. Tim za izradu i distribuciju propagandnog materijala ima zaduženje da napravi odgovarajući propagandni materijal – pamflete, postere, brošure i slično, i distribuira ih što većem broju građana;</p> <p>(C) Priprema promocije – uređenje prostora na kome će biti organizovana prezentacija, izrada i distribucija propagandnog materijala, dogovor o organizaciji rada tokom promocije (135')</p>
<p>Treća cjelina</p> <p>Realizacija jednodnevne promocije zdravlja (8 školskih časova)</p>	<p>Jednodnevna promocija zdravlja se održava u trajanju od osam školskih časova. Tokom promocije, učenici pomažu zdravstvenom osoblju u pružanju usluga građanima, organizaciji tribina i predavanja.</p> <p>Učenici su odgovorni za čitavu organizaciju promocije i za obezbjeđivanje uslova da medicinsko osoblje može da obavlja posao nesmetano.</p> <p>Po završetku promocije, učenici sprovode sveobuhvatnu evaluaciju planiranja i sprovođenja nastavne aktivnosti.</p>

Zapažanja nastavnika

[illegible]

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
ENGLESKI DORUČAK	16 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Nastavna aktivnost 'Engleski doručak' je namijenjena učenicima u srednjim stručnim školama. Realizacija ove aktivnosti podrazumijeva korišćenje kuhinje i restorana za izvođenje praktične nastave iz oblasti turizma i ugostiteljstva. Aktivnost je pogodna, kako za obogaćivanje redovnih – kurikularnih sadržaja, tako i kao van-nastavna (projektna) aktivnost.</p> <p>Cilj projekta je obogaćivanje menija školskog restorana uvođenjem novog jela ili grupe jela. Učenicima je data mogućnost da odluče o tome koja vrsta jela će biti uključena u meni.</p> <p>Nastavnik treba da obezbijedi neophodna sredstva za sprovođenje ove aktivnosti, omogući učenicima da posjete komercijalni restoran u lokalnoj zajednici i razgovaraju sa glavnim kuvarom.</p>
Trajanje	Jedna sedmica – šest školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u četiri cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ponuda školskog restorana i mogućnosti za poboljšanje (45') 2. Obilazak komercijalnog restorana (45') 3. Priprema promocije nove ponude restorana (90') 4. Promocija novog jela (90')
Ciljevi učenja	Pružiti priliku učenicima da putem multidisciplinarnog pristupa realizuju projekat oslanjajući se i dalje razvijajući znanja, vještine i stavove o socio-ekonomskom okruženju.
Ishodi učenja	Po završetku aktivnosti učenici će biti sposobni da: generišu i razviju ideje, efektivno ih predstavljaju i odbrane pred drugima; aktivno učestvuju u procesu donošenja odluka razmjenom ideja, pregovaranjem i efektivnim timskim radom; samostalno razviju

	<p>akcioni plan.</p> <p>Učenik će izgraditi preduzetničke stavove: inovativnost, inicijativu i kreativnost, samopouzdanje, odgovornost, sposobnost preuzimanja rizika i donošenja odluka, istraživanja, rješavanja problema, kooperativnosti i komunikativnosti u radu.</p>
Nastavna sredstva	Čart tabla, markeri, olovke, papir A4 i A0, kompjuter, štampač, projektor, Internet. Prehrambene namirnice za pripremu jela.
Korelacija	Strani jezici, stručno-teorijski predmeti i praktična nastava za zanimanja iz oblasti ugostiteljstva – Kuvar, Konobar.
Literatura/Internet resursi	<p>BBC – recepti za pripremu jela http://www.bbc.co.uk/food/recipes</p> <p>Video – kako napraviti francuski doručak: http://www.videojug.com/film/how-to-make-french-breakfast</p> <p>Video – kako napraviti španski doručak: http://www.videojug.com/film/how-to-make-a-spanish-breakfast</p>

Glavni koraci	
Prva cjelina Ponuda školskog restorana i mogućnosti za poboljšanje (45')	<p>1. Nastavnik koristi grupnu tehniku 'moždana oluja' radi podsticanja i razvoja kreativnosti učenika i generisanja što većeg broja ideja o tome na koji način je moguće poboljšati ponudu školskog restorana.</p> <p>Učenici su upitani da daju svoje predloge koji se, bez komentarisanja, upisuju na tabli (5')</p> <p>2. Izlaganje nastavnika na temu 'Engleski doručak' (10')</p> <p>U osnovi engleskog doručka su jaja i slanina. Ovo jelo je popularno u Republici Irskoj, Velikoj Britaniji ali i u ostalim djelovima svijeta gdje se govori engleskim jezikom. U zavisnosti od toga gdje se služi, zove se 'Jaja sa slaninom', 'Fry, fry, fry' (prženo, prženo, prženo), 'Puni engleski doručak', 'Puni irski doručak'... Kako je tokom radnih dana uobičajeno da ljudi za doručak jedu žito ili tost, ovaj doručak se jede za vikend. Ponekad se naziva i 'cjelodnevni doručak' jer ga pripremaju za ručak takođe. Veliki broj restorana u Britaniji i Irskoj je specijalizovan za ovu vrstu jela.</p> <p>Vrsta namirnica za pripremu ovog jela varira od regiona do regiona. Iako su osnova za ovo jelo slanina i jaja, puni engleski doručak podrazumijeva veliki broj drugih namirnica: čaj, kafa, sok od pomorandže, tost, sosovi, pečurke, čips, puding, paradajz i dr. Kako u novije vrijeme raste broj vegetarijanaca, na tržištu su se pojavile i vegetarijanske verzije engleskog doručka.</p> <p>3. Film na engleskom jeziku 'Kako napraviti tradicionalni engleski doručak' (15')</p> <p>http://www.videojug.com/film/how-to-make-a-traditional-full-english-breakfast</p>

	<p>Osim ovoga filma, na sajtu je moguće pogledati još filmova iz oblasti kulinarnstva (Internet resursi).</p> <p>4. Diskusija o vrsti jela, potrebnim namirnicama, izradi menija, cijeni, propagandnom materijalu i organizaciji promocije. Učenici dobijaju zadatak da pronađu (putem Interneta) recept za pripremu tradicionalnog engleskog doručka. (15')</p>
<p>Druga cjelina</p> <p>Obilazak komercijalnog restorana (45')</p>	<p>Nastavnik organizuje posjetu komercijalnom restoranu u lokalnoj zajednici i omogućuje učenicima da razgovaraju sa glavnim kuvarom i (ili) menadžerom restorana.</p>
<p>Treća cjelina</p> <p>Priprema promocije nove ponude restorana (90')</p>	<p>Nastavnik formira tri tima učenika: tim za izradu i distribuciju propagandnog materijala, tim za izradu i distribuciju pozivnica i tim za izradu menija.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tim za izradu i distribuciju propagandnog materijala ima zaduženje da napravi odgovarajući propagandni materijal – pamflete, postere, brošure i slično, i distribuira ih do potencijalnih gostiju restorana; - Tim za izradu i distribuciju pozivnica ima zaduženje da izradi pozivnice za promociju novog menija. Istovremeno, ovaj tim uručuje pozivnice školskom osoblju, roditeljima; <p>Tim za izradu menija ima zaduženje da osmisli i izradi meni za novu ponudu školskog restorana.</p>
<p>Četvrta cjelina</p> <p>Promocija novog jela (90')</p>	<p>Učenici uređuju školski restoran prikladnim eksponatima – predmetima i suvenirima Velike Britanije. Jedna grupa učenika ima zaduženje da usluži goste a druga da pripremi dovoljnu količinu hrane za degustaciju.</p> <p>Po završenoj aktivnosti učenici diskutuju o tome šta su novo naučili, koje su vještine stekli i kako im ova aktivnost pomaže da odluče o budućem zanimanju. Razgovaraju o mogućnostima da, po završetku školovanja, samostalno otvore restoran ili neki drugi ugostiteljski objekat.</p> <p>Ova aktivnost može biti unaprijedena uvođenjem više različitih jela u meni školskog restorana ili je moguće sprovoditi nekoliko puta tokom školske godine.</p>

Naziv nastavne aktivnosti	Preporučeno za uzrast
RADIO EMISIJA	17 +

Školska godina	Razred	Odjeljenje
Datum početka sprovođenja aktivnosti		Datum završetka sprovođenja aktivnosti

Uvod	<p>Saradnja sa lokalnom radio stanicom na osmišljavanju emisije koja bi za temu imala promociju preduzetništva, a koju bi u potpunosti realizovali učenici, doprinosi razvoju preduzetničke kompetencije.</p> <p>U zavisnosti od mogućnosti za saradnju sa radio stanicom, može biti realizovana jedna ili više emisija koje se emituju u regularnim vremenskim razmacima (npr. sedmično).</p> <p>Od realizacije ove nastavne aktivnosti će imati koristi, kako učenici koji su uključeni u sprovođenje, tako i ostali učenici u lokalnoj zajednici. Činjenica da emisiju pripremaju i vode njihovi vršnjaci, povećava zainteresovanost učenika za teme kojima se emisija bavi.</p> <p>Sprovođenje aktivnosti je uslovljeno saradnjom sa lokalnom radio stanicom. Nastavnik treba (uz pomoć uprave škole) da uspostavi kontakt sa urednikom i novinarima. Poželjno je da učenici imaju novinara – mentora sa kojim će sarađivati tokom pripreme i realizacije emisije.</p>
Trajanje	Dvije sedmice - sedam školskih časova
Aktivnosti	<p>Aktivnosti su grupisane u četiri cjeline:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Planiranje projektnih aktivnosti (45') 2. Obilazak lokalne radio stanice (90') 3. Priprema radio emisije (135') 4. Radio emisija (45')
Ciljevi učenja	Učenici se upoznaju sa lokalnim biznis okruženjem i unapređuju znanja stečena u redovnoj nastavi.
Ishodi učenja	<p>Učenik razvija preduzetničku kompetenciju kroz izgradnju stavova i vještina i usvajanje znanja o biznisu.</p> <p>Aktivnost doprinosi razvoju istraživačkog duha, samostalnosti u radu, preduzimljivosti, samopouzdanju. Učenici razvijaju vještine</p>

	prezentovanja, timskog rada, planiranja, sprovođenja i evaluacije projekata.
Nastavna sredstva	Čart tabla, markeri, olovke, papir A4 i A0, kompjuter, štampač, Internet,
Korelacija	Maternji jezik, IT, stručno-teorijski predmeti u srednjoj stručnoj školi
Literatura/Internet resursi	Institut za medije Crne Gore http://www.mminstitute.org

Glavni koraci	
Prva cjelina Planiranje projektnih aktivnosti (45')	<p>Korišćenjem grupne tehnike 'moždana oluja' nastavnik podstiče učenike da generišu što veći broj ideja o mogućim temama za radio emisiju i gostima iz svijeta lokalnog biznisa. Ideje se upisuju na tabli (10')</p> <p>Učenici rade u grupama – sastavljaju spisak tema koje će da istraže u cilju pripreme emisije, prave plan i dinamiku sprovođenja aktivnosti.</p>
Druga cjelina Obilazak lokalne radio stanice (90')	<p>Nastavnik organizuje posjetu učenika lokalnoj radio stanici. Učenici razgovaraju sa glavnim urednikom i novinarom – mentorom.</p> <p>Osim za dogovor, učenici mogu provesti više vremena u radio stanici kako bi se upoznali sa tehnikom, studijom i načinom realizacije emisije.</p>
Treća cjelina Priprema radio emisije (135')	<p>U sklopu pripreme radio emisije, učenici sprovode sljedeće aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Istražuju temu za koju su odlučili da će biti javno prezentovana. U ove svrhe mogu da koriste Internet resurse, knjige, časopise, ugovore i realizuju razgovore sa stručnjacima za datu oblast i dr. Učenici mogu da napišu esej (ili kratak izvještaj) na zadatu temu, ○ Obezbeđuju gosta – sagovornika iz svijeta biznisa, ○ Pripremaju spisak mogućih pitanja za emisiju, ○ Uvježbavaju realizaciju radio emisije kroz igru uloga i uvježbavanje javnog nastupa.
Četvrta cjelina Radio emisija (45')	<p>Učenici međusobno odlučuju ko će biti 'voditelj' emisije i pomažu mu u realizaciji. Ukoliko je moguće realizovati serijal radio emisija, poželjno je da veći broj učenika dobije priliku da bude 'voditelj'.</p> <p>Nakon sprovedene radio emisije, učenici diskutuju o načinu sprovođenja aktivnosti i potrebnim poboljšanjima.</p>

'Izgradnja preduzetničke kompetencije' – priručnik za nastavnike osnovnih i srednjih škola je razvijen u okviru CARDS projekta 'Reforma tržišta rada i razvoj radne snage', finansiranim od strane EU, kojim upravlja Evropska agencija za rekonstrukciju i sprovodi WYG International (Velika Britanija).

Priručnik je razvila grupa nastavnika Osnovne škole 'Vuk Karadžić' u Beranama – Elida Crnovršanin, Tatjana Veljić i Fadila Pačariz, uz stručnu pomoć Vesne Vučurović (Zavod za školstvo Crne Gore) i Dragutina Šćekića (Osnovna škola »Narodni heroj Savo Ilić« - Dobrota, Kotor). Tehnička podrška i koordinacija: Slavica Raičević.

'Isključivu odgovornost za sadržaj ove publikacije snosi WYG International Limited i ne može se ni u kojem smislu smatrati da isti sadržaj odražava stavove Evropske Unije'.

